

OIKEUSPOLIITTISEN TUTKIMUSLAITOKSEN JULKAISUJA
219

Heini Kainulainen

SEURAAMUSKÄYTÄNTÖ
HUUMAUSAINIEN KÄYTTÖRIKOKSISSA

ENGLISH SUMMARY

SANCTION PRACTICES IN DRUG OFFENCES

Helsinki 2006

ESIPUHE

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan vuonna 2001 toteutetun huumausaineen käyttörikosuudistuksen vaikutuksia seuraamuskäytäntöön. Erityisen kiinnostuksen kohteena on vaihtoehtoisten rikosoikeudellisten seuraamusten käyttäminen – ovatko syyttäjät järjestäneet nuorille puhutteluja ja onko hoidon tarpeessa olevia käyttäjiä onnistuttu ohjaamaan hoitoon?

Tutkimuksessa on käytetty mittavaa empiiristä asiakirja-aineistoa, jonka hankkimisessa on avustanut Valtakunnansyyttäjänvirasto. Yhteistyö valtiosyyttäjä Leena Metsäpellon kanssa on ollut hyvin miellyttävää. Yliaktuaari Tuomo Niskanen on pyynnöstäni tehnyt useita erillisiä ajoja Tilastokeskuksen oikeustilastoista. Lämmin kiitos myös Elina Liisanantille, joka on tutkimusavustajan ominaisuudessa vastannut koko asiakirja-aineiston tallentamisesta. Vuosien varrella olemme ehtineet yhdessä jakaa monet ilon ja surun hetket. Hauskoja olivat kärjämatkat, sillä kävimme itse keräämässä huumetuomiot kärjäoikeuksien arkistoista.

Käsikirjoituksesta palautetta ovat antaneet Päivi Honkatukia, Aarne Kinnunen, Janne Kivivuori, Tapio Lappi-Seppälä, Elina Liisanantti, Leena Metsäpelto ja Riitta Varkemaa. Kiitos hyvistä kommentteista! Moniin ehdotuksiin pystyn vastaamaan vasta seuraavassa tutkimuksessani, sillä olen jatkamassa saman aiheen parissa väitöskirjatyön merkeissä Alkoholitutkimussäätiön tuella. Tätä tutkimusta on rahoittanut oikeusministeriö.

Englanninkielisen tiivistelmän on kääntänyt OTT Vivan Storlund. Osastosihteeri Eira Mykkänen on huolehtinut julkaisun graafisesta asusta ja taittamisesta.

Tutkimus on käynyt läpi referee-menettelyn. Kiitos arvioitsijoille terävistä tarkennusehdotuksista.

Helsingissä 28. päivänä helmikuuta 2006

Heini Kainulainen
tutkija, OTL

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	1
2 TUTKIMUKSEN TAUSTA	3
2.1 Rangaistussäännökset huumausaineen käytöstä	3
2.1.1 Vuoden 1972 huumausainelaki	4
2.1.2 1990-luvun uudistus	4
2.1.3 Seuraamuskäytäntö vuosina 1994–2000	5
2.2 Huumausaineen käyttörikosuudistus	6
2.2.1 Sisällön muuttuminen eri lainsäädäntövaiheissa	6
2.2.2 Tavoitteet	8
2.2.3 Mahdollisuus syyttämättä jättämiseen	9
2.2.4 Käytäntöjen luomisesta	10
2.2.5 Valtakunnansyyttäjän ohjeet	11
2.2.6 Uusi tunnusmerkistö	12
2.2.7 Toimenpiteistä luopuminen	14
3 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA -AINEISTO	17
3.1 Tutkimustehtävä	17
3.2 Tutkimusaineisto	18
4 POLIISIN TIETOON TULLEET HUUMAUSAINERIKOKSET	21
4.1 Yleisyys	21
4.2 Selvittäminen ja ilmoittaminen syyttäjälle	23
4.3 Huumausainerikosten piirteitä	24
4.4 Epäillyt henkilöt	25
4.5 Huumausainemarkkinoista	26
5 SYYTTÄMÄTTÄJÄTTÄMISKÄYTÄNTÖ	27
5.1 Tilastojen valossa	27
5.1.1 Yleisyys	27
5.1.2 Eri perusteet	29
5.1.3 Eri huumausainerikokset	31
5.1.4 Syyttämättä jätettyjen ikä	32
5.1.5 Syyttämättä jättäminen eri paikkakunnilla	33
5.2 Syyttämättäjättämispäätökset huumausainerikoksissa	35
5.2.1 Keskeiset havainnot	35
5.2.2 Huumausaineet	37
5.2.3 Huumausainerikollisuuden piirteet	39
5.3 Puhuttelut	44
5.3.1 Tausta	44
5.3.2 Tietoa puhutteluista	45
5.3.3 Puhuttelujen yleisyydestä	46

5.3.4 Puhutelluista	49
5.3.5 Puhuttelujen sisällöstä	50
5.4 Hoitoonohjaaminen	53
5.4.1 Tausta	53
5.4.2 Alustavia havaintoja hoitoonohjauksesta	54
5.4.3 Hoitotapauksista	58
6 RANGAISTUSMÄÄRÄYSMENETTELYSSÄ VAHVISTETUT SEURAAMUKSET	61
6.1 Tilastoista	61
6.1.1 Yleisyys	61
6.1.2 Rangaistusvaatimusten vahvistaminen	62
6.1.3 Keskirangaistus ja rangaistuksen mittaamisesta	64
6.1.4 Kumulaatio	65
6.2 Rangaistusmääräyksistä kerätty aineisto	67
6.2.1 Rangaistusvaatimukset	67
6.2.2 Huumausainerikollisuuden piirteet	68
6.2.3 Huumausaineen laatu	69
6.2.4 Huumausaineen määrä	70
6.2.5 Rikoksesta epäillyn tausta	71
6.2.6 Muut rikokset	72
6.2.7 Hoidosta	72
7 KÄRÄJÄOIKEUKSISSA KÄSITELLYT HUUMAUSAINERIKOKSET ...	75
7.1 Tilastoista	75
7.1.1 Syytetyt	75
7.1.2 Päärikoksena annetut seuraamukset	76
7.1.3 Keskirangaistukset	79
7.1.4 Rangaistuksen mittaaminen	80
7.1.5 Rangaistukseen tuomitsematta jättäminen	82
7.2 Viiden käräjäoikeuden huumausainetuomiot	83
7.2.1 Oikeuskäsittely	83
7.2.2 Huumausainerikollisuuden piirteet	85
7.2.3 Huumausaineet	85
7.2.4 Huumausaineen käyttörikokset	87
7.2.5 Huumausainerikokset	89
7.2.6 Rangaistukseen tuomitsematta jättämiset	93
8 HAVAINTOJA SEURAAMUSKÄYTÄNNÖSTÄ	95
8.1 Eri seuraamusten käyttö	95
8.2 Seuraamuskäytännön muutokset	96
8.3 Vertailua	97
8.4 Toimenpiteistä luopuminen	99
8.4.1 Yleisyys	99
8.4.2 Syyttämättä jättämisestä	100
8.4.3 Rangaistukseen tuomitsematta jättämisestä	102

9 JOHTOPÄÄTÖKSET	103
9.1 Tutkimuksen lähtökohdat	103
9.2 Keskeiset tutkimustulokset	103
9.3 Rangaistukselle vaihtoehtoisten seuraamusten käyttämisestä	106
LÄHTEET	109
LIITTEET	115
SUMMARY	129

Kuviot

Kuvio 1 Poliisin tietoon tulleet huumausainerikokset vuosina 1985–2004	22
Kuvio 2 Seuraamusluonteinen syyttämättä jättäminen huumausainerikoksissa (RL 50:1–4) vuosina 1985–2004 (lukumäärät)	27
Kuvio 3a Seuraamusluonteinen syyttämättä jättäminen eri perusteilla huumausainerikoksissa (RL 50:1–4) vuosina 1996–2004 (lukumäärät)	30
Kuvio 3b Seuraamusluonteinen syyttämättä jättäminen eri perusteilla huumausainerikoksissa (RL 50:1–4) vuosina 1996–2004 (prosenttiosuudet)	31
Kuvio 4 Seuraamusluonteinen syyttämättä jättäminen eri huumausainerikoksissa vuosina 1996–2004 (lukumäärät)	32
Kuvio 5 Seuraamusluonteinen syyttämättä jättäminen huumausainerikoksissa (RL 50:1–4) 15 paikkakunnalla vuosina 2002–2004 (poistettu konkurrenssitapaukset)	34
Kuvio 6 Viidellä paikkakunnalla eri syyttämättäjättämisperusteiden käyttö huumausainerikoksissa (RL 50:1–4) vuosina 2002–2004 (100 %)	35
Kuvio 7 Vertailu huumausaineen laadusta syyttämättä jätetyissä tapauksissa (100 %)	37
Kuvio 8 Huumausainerikollisuus syyttämättä jätetyissä tapauksissa	39
Kuvio 9 Hahmotelma poliisin kiinni saamien huumeiden käyttäjien hoitoonohjausmallista	57
Kuvio 10 Huumausaineen käyttörakenteesta vahvistetut rangaistusvaatimukset 20 syyttäjyksikössä vuosina 2001–2004	62
Kuvio 11 Käräjäoikeuksissa huumausainerikoksista päärikoksena syytetyt vuosina 1994–2004 ..	76
Kuvio 12a Käräjäoikeuksissa huumausainerikoksista (RL 50:1–4) annetut seuraamukset vuosina 1985–2004 (100 %)	77
Kuvio 12b Käräjäoikeuksissa huumausainerikoksista (RL 50:1–4) annetut seuraamukset vuosina 1985–2004 (lukumäärät)	77
Kuvio 13 Huumeiden laatu tuomioissa (100 %)	86

Kuvio 14 Poliisin tietoon tulleet huumausainerikokset ja niistä annetut seuraamukset vuosina 1997–2004	96
Kuvio 15 Toimenpiteistä luopumisen yleisyys huumausainerikoksissa (RL 50:1–4) vuosina 1985–2004	100

Taulukot

Taulukko 1 Poliisin tietoon tulleet huumausainerikokset vuosina 2000–2004 (%)	23
Taulukko 2 Huumausainerikokset tapahtumakerroittain vuosina 2000–2004 (100 %)	24
Taulukko 3 Huumausainerikoksista epäillyt 15–17-vuotiaat vuosina 1995–2004	25
Taulukko 4 Vuosina 2000–2004 takavarikoituja huumausaineita (kg)	26
Taulukko 5 Seuraamusluonteinen syyttämättä jättäminen ja sen suhteellinen osuus poliisin tietoon tulleista ja syyttäjälle ilmoitetuista huumausainerikoksista (RL 50:1–4) vuosina 1995–2004	29
Taulukko 6 Huumausainerikoksista (RL 50:1–4) seuraamusluonteisesti syyttämättä jätettyjen ikä	33
Taulukko 7 Eri huumausaineet syyttämättä jätetyissä tapauksissa (huumeiden nimikkeet on otettu syyttämättäjättämispäätöksistä)	38
Taulukko 8 Rangaistusmääräysmenettelyssä vahvistetut sakkorangaistukset huumausaineen käyttör rikoksista vuosina 2001–2004	61
Taulukko 9 Huumausaineen käyttör rikoksista annetut rangaistusvaatimukset vuosina 2001–2004	64
Taulukko 10 Huumausaineen käyttör rikoksista rangaistusmääräysmenettelyssä annettujen sakkorangaistusten keskirangaistus vuosina 2001–2004	64
Taulukko 11 Rangaistusmääräyksen antaminen huumausaineen käyttör rikoksesta vaadittua lievempanä vuosina 2001–2004	65
Taulukko 12 Rangaistuksen mittaaminen rangaistusmääräysmenettelyssä huumausaineen käyttör rikoksissa vuosina 2001–2003	65
Taulukko 13 Rangaistusmääräysmenettelyssä annettujen sakkorangaistusten kasaantuminen huumausaineen käyttör rikoksissa vuosina 2001–2004 (100 %)	66
Taulukko 14 Rangaistusmääräysmenettelyssä käsiteltyjen huumausaineen käyttör rikosten tekemuoto (100 %)	69
Taulukko 15 Rangaistusmääräysmenettelyssä käsiteltyjen huumausaineiden laatu (100 %)	70
Taulukko 16 Eri huumausaineet rangaistusmääräyksissä (huumeiden nimikkeet on otettu rangaistusmääräyksistä)	71
Taulukko 17 Käräjäoikeuksissa päärikoksena annetut syyksi lukevat tuomiot eri huumausainerikoksista vuosina 2000–2004	78
Taulukko 18 Käräjäoikeuksissa huumausainerikoksista (RL 50:1–4) päärikoksena annetut seuraamukset vuosina 2000–2004	79
Taulukko 19a Huumausainerikoksesta (RL 50:1) annetut keskirangaistukset käräjäoikeuksissa vuosina 1998–2004	79

Taulukko 19b Huuhausaineen käyttörikoksesta (RL 50:2a) annetut keskirangaistukset vuosina 2001–2004	80
Taulukko 20 Rangaistukseen tuomitsematta jättäminen huuhausainerikoksissa vuosina 1995–2004	82
Taulukko 21 Rangaistukseen tuomitsematta jättämisissä eri perusteiden soveltaminen huuhausainerikoksissa (RL 50:1–4) vuosina 2000–2004	83
Taulukko 22 Käräjäoikeuksissa tuomittujen huuhausainerikosten tekomuoto (100 %)	85
Taulukko 23 Eri huuhausaineet tuomioissa (huumeiden nimikkeet on otettu tuomioista)	86
Taulukko 24 Poliisin tietoon tulleet huuhausainerikokset ja niistä annetut seuraamukset vuosina 2000–2004	97
Taulukko 25 Huuhausaineen käyttörikoksesta (RL 50:2a) päärikoksena annetut seuraamukset vuosina 2001–2004	98
Taulukko 26 Huuhausainerikoksesta (RL 50:1) päärikoksena annetut seuraamukset vuosina 2001–2004	99
Taulukko 27 Seuraamusluonteinen syyttämättä jättäminen huuhausainerikoksesta (RL 50:1) ja huuhausaineen käyttörikoksesta (RL 50:2a) sekä sen yleisyys poliisin tietoon tulleista ja syyttäjälle ilmoitetuista rikoksista vuosina 2001–2004	101

Liitetaulukot

Liitetaulukko 1 Poliisin tietoon tulleet eri huuhausainerikokset vuosina 1995–2004	
Liitetaulukko 2 Tietoja esitutkinnassa käsitellyistä huuhausainerikoksista (RL 50:1–4) vuosina 1995–2004	
Liitetaulukko 3 Selvitysprosentti eräissä huuhausainerikoksissa vuosina 1995–2004	
Liitetaulukko 4 Poliisin huuhausainerikoksista epäilemät henkilöt vuosina 1995–2004	
Liitetaulukko 5 Poliisin huuhausainerikoksista epäilemät naiset vuosina 1995–2004	
Liitetaulukko 6 Poliisin huuhausainerikoksista (RL 51:1–4) epäilemien henkilöiden kansalaisuus vuosina 1996–2003	
Liitetaulukko 7 Seuraamusluonteinen syyttämättä jättäminen huuhausainerikoksissa (RL 50:1–4) vuosina 1996–2004	
Liitetaulukko 8 Seuraamusluonteinen syyttämättä jättäminen eri huuhausainerikoksissa vuosina 1996–2004	
Liitetaulukko 9 Eri syyttäjyksiköissä seuraamusluonteinen syyttämättä jättäminen huuhausainerikoksissa (RL 50:1–4) vuosina 2002–2004	
Liitetaulukko 10 Huuhausainerikoksissa (RL 50:1–4) eri syyttämättäjättämisperusteiden käyttö viidellä paikkakunnalla vuosina 2002–2004 (kuvion 6 tiedot)	
Liitetaulukko 11a Alaikäiset huuhausainerikoksista (RL 50:1–4) seuraamusluonteisesti syyttämättä jätetyt	

Liitetaulukko 11b Eri perusteilla alaikäiset huumausainerikoksista (RL 50:1–4) seuraamusluonteisesti syyttämättä jätetyt

Liitetaulukko 11c Eri huumausainerikoksista alaikäiset seuraamusluonteisesti syyttämättä jätetyt

Liitetaulukko 12 Syyttämättäjättämispäätöksessä mainittu muu rikos huumausainerikoksen lisäksi

Liitetaulukko 13a Rangaistusmääräykset huumausaineen käyttörikoksista vuosina 2001–2004 syyttäjyksiköittäin

Liitetaulukko 13b Rangaistusmääräykset huumausaineen käyttörikoksista vuosina 2001–2004 yleisyyden mukaan (100 %)

Liitetaulukko 14 Rangaistusmääräyksessä muu rikos huumausaineen käyttörikoksen lisäksi (lajittelu yleisyyden mukaan)

Liitetaulukko 15 Käräjäoikeuksissa huumausainerikoksista päär rikoksena syytetyt vuosina 2000–2004

Liitetaulukko 16 Syytteiden hylkääminen huumausainerikoksissa vuosina 1995–2004

Liitetaulukko 17 Rangaistuksen mittaaminen huumausainerikoksissa (RL 50:1–4) vuosina 2000–2003

Liitetaulukko 18 Muu (pää)rikos huumausainerikoksista annetuissa tuomioissa

Liitetaulukko 19 Rikoksen kohteena olevan huumausaineen määrä tuomioissa kumulatiivisina prosentteina

Liitetaulukko 20 Poliisin tietoon tulleet huumausainerikokset ja niistä annetut seuraamukset vuosina 2000–2004

1 JOHDANTO

Huumausainerikoksia koskevia rangaistussäännöksiä uudistettaessa vuonna 2001 rikoslakiin otettiin uusi säännös lieviä tekemuotoja varten. Huumausaineen käyttäminen ja vähäisen määrän hallussapitäminen tai hankkimisen yrittäminen omaa käyttöä varten on nykyisin rangaistavaa huumausaineen käyttörikoksena, josta voi seurata sakkoa tai enintään kuusi kuukautta vankeutta. Uudistus teki mahdolliseksi rangaistusmääräysmenettelyn soveltamisen, jolloin poliisi voi kirjoittaa sakon heti rikoksen havaitsemisen jälkeen. Sakon vahvistamisesta päättää syyttäjä, mikä tarkoittaa käytännössä sitä, että yksittäisiä huumausaineen käyttörikoksia ei tarvitse välttämättä käsitellä käräjäoikeudessa.

Rangaistusmääräysmenettelyn käyttöönottamisesta huolimatta pidettiin tärkeänä, että se ei saisi johtaa käyttäjien automaattiseen sakottamiseen. Tästä syystä lakia säädettäessä korostettiin rangaistukselle vaihtoehtoisten seuraamusten käyttämistä. Uudistuksessa kiinnitettiin erityistä huomiota alle 18-vuotiaisiin nuoriin ja hoidon tarpeessa oleviin käyttäjiin. Nuoret olisi sakottamisen sijasta puhuteltava ja ongelmakäyttäjät olisi ohjattava hoitoon.

Tässä raportissa tarkastellaan, minkälaisia rikosoikeudellisia seuraamuksia huumausainerikoksista on annettu käyttörikosuudistuksen jälkeen. Tutkimuksessa etsitään vastauksia seuraaviin kysymyksiin: miten usein huumeiden käyttäjiä sakotetaan rangaistusmääräysmenettelyssä, minkälaisia muutoksia on tapahtunut syyttämättäjättämiskäytännöissä ja miten uudistus on vaikuttanut käräjäoikeuksien käsiteltävinä oleviin huumausainerikoksiin. Aineistona käytetään Tilastokeskuksen tuottamia oikeustilastoja. Tämän lisäksi tutkimuksen tekemistä varten on kerätty erillinen empiirinen aineisto rangaistusmääräysmenettelyssä annetuista sakkorangaistuksista, syyttämättäjättämispäätöksistä ja käräjäoikeuksissa käsitellyistä huumausainejutuista.

Tutkimuksen rakenne. Tutkimuksessa lähdetään liikkeelle kertomalla lyhyesti huumausaineen käyttörikosuudistuksen taustasta, jonka jälkeen tarkennetaan tutkimustehtävä ja -aineisto. Neljännessä luvussa luodaan silmäys poliisin tietoon tulleisiin huumausainerikoksiin. Viidennessä luvussa paneudutaan syyttämättäjättämiskäytännöissä tapahtuneisiin muutoksiin. Erillisen tarkastelun kohteeksi nostetaan puhuttelu- ja hoitonojaukset. Tämän jälkeen selvitetään sekä rangaistusmääräysmenettelyssä että käräjäoikeuksissa käsiteltyjä käyttörikoksia. Lopuksi kerrataan tutkimuksessa tehdyt keskeiset havainnot ja esitetään arvioita käyttörikosuudistuksen vaikutuksista seuraamuskäytäntöön.

2 TUTKIMUKSEN TAUSTA

2.1 Rangaistussäännökset huumausaineen käytöstä

Huumeiden käytön rangaistavuus on vuosikymmenten ajan pysytellyt suomalaisen kriminaalipolitiikan kiistakysymyksenä. Käyttöä ei ole ollut helppo säätää rangaistavaksi, koska siitä tiedetään aiheutuvan monenlaisia haittoja, jotka vaikeuttavat huumeongelman käsittelemistä. Rikosoikeudellisen kontrollin kohteeksi joutuminen voi vahingoittaa ihmistä enemmän kuin huumeiden käyttö. Jotkut käyttäjistä ovat kertoneet kasaantuvasta syrjäytymisprosessista, jota on ollut vaikea katkaista (ks. esim. Heinonen 1989). Myös käyttäjien kynnys hakeutua hoidettavaksi voi nousta rangaistuksen pelossa. Lakia säädettäessä rangaistavuuden puolesta puhuvia seikkoja on kuitenkin päädytty pitämään painavampina, sillä muunlaisen ratkaisun on pelätty lisäävään huumekekeiluja (ks. esim. OLJ 4/1991, 15–19).

Huumeiden käyttö säädettiin rangaistavaksi asetuksella vuonna 1966 Suomen liittyttyä vuoden 1961 kansainväliseen huumausaineyleissopimukseen.¹ Tämän jälkeen huumausainerikoksia koskevia rangaistussäännöksiä on uudistettu kolmeen otteeseen. Tällöin kysymys huumeiden käytön rangaistavuudesta on aina noussut esille. 1970-luvulla käytiin kiivasta keskustelua huumeiden käytön kriminalisoinnin tarpeellisuudesta. 1990-luvulla erimielisyys vallitsi oikeasta rangaistusasteikosta. 2000-luvulla keskityttiin siihen, mikä olisi sopiva seuraamus huumeiden käytöstä. Jokaisessa uudistuksessa on jouduttu sovittamaan yhteen toisistaan hyvin kaukana olleet näkemykset, ja tuloksena on kerta toisensa jälkeen ollut eräänlainen kompromissi. Huumeiden käyttö on säädetty rangaistavaksi, mutta samalla on korostettu toimenpiteistä luopumista koskevien säännösten soveltumista käyttäjiin. Tällä tavalla lainsäätäjä on jättänyt lainsoveltajille harkinnanvaraa päättää, minkälainen rikosoikeudellinen seuraamus määrätään huumeiden käytöstä. Seuraavaksi kerrotaan lyhyesti näistä eri lainsäädäntöhankkeista ja siitä, minkälaiseksi seuraamuskäytäntö muodostui.

¹ Sopimuksessa ei edellytetty huumeiden käytön säätämistä rangaistavaksi, eikä siinä myöskään velvoitettu kriminalisoimaan huumeiden hallussapitoa omaa käyttöä varten. Sopimusta on kuitenkin pidetty tulkinnanvaraisena ks. esim. Utriainen & Hakonen 1985, 96–97.

2.1.1 Vuoden 1972 huumausainelaki

Säädettäessä huumausainelakia 1970-luvun alussa huumeiden käyttö päätettiin säätää rangaistavaksi vasta useiden täpärästi ratkenneiden eduskuntaäänestysten jälkeen – esimerkiksi hallituksen esityksessä kriminalisointia ei ehdotettu.² Huumeiden käytön kriminalisoiminen oli kansainvälisesti harvinaisen ratkaisu, jonka tarkoituksena oli edistää huumeiden vastaisia asenteita. Huumausainelain ensisijaisena tavoitteena oli keskittyä huumeiden levittäjiin, ei käyttäjiin. Esimerkiksi lakivaliokunta painotti ehdottaessaan käytön säätämistä rangaistavaksi, että käyttäjiin pitäisi soveltaa toimenpiteistä luopumista koskevia säännöksiä. (Ks. Kainulainen 2000, 14–15.)

Huumausainelain (41/1972) tultua voimaan toimenpiteistä luopuminen oli aluksi hyvin yleistä. Esimerkiksi vuonna 1972 jätettiin tuomioistuimissa tuomitsematta rangaistukseen 28 prosenttia syytetyistä. Tuomitsematta jättämisen katsottiin olevan sopiva seuraamus alaikäisille ja pienten huume-määrien käyttäjille. Vähitellen linja muuttui ankarammaksi ja huumeiden käytöstä seurasi tavallisesti sakkorangaistus. Rangaistuskäytännön muutoksen on arveltu johtuvan huumeiden käyttäjien keski-ian kohoamisesta, mutta myös tuomareiden aikaisempaa tiukemmasta asennoitumisesta huumeisiin.³

2.1.2 1990-luvun uudistus

Huumausainerikoksia koskevat rangaistussäännökset siirrettiin 1990-luvulla osana rikoslain kokonaisuudistusta huumausainelaista rikoslakiin. Tällöin pohdittiin jälleen huumeiden käytön rangaistavuuden tarpeellisuutta. Lopputuloksena oli, että sen puolesta puhuvia seikkoja pidettiin painavampina. Erimielisyys vallitsi tällä kertaa siitä, mikä olisi oikea rangaistusasteikko huumausaineen käytöstä. (Ks. Kainulainen 2000, 59 ss.)

Rikoslain kokonaisuudistuksessa yleisenä periaatteena on ollut määritellä rikoksen eriasteiset ilmenemismuodot laissa niiden paheksuttavuuden mukaisesti (ks. esim. OLJ 2/1990, 22–26). Tavallisesti rikokset on porrastettu kolmeen eri törkeysasteeseen (esimerkiksi näpistys, varkaus ja törkeä varkaus). Huumausainerikoksissa ei kuitenkaan haluttu menetellä samalla tavalla, koska sen pelättiin olevan *väärä viesti* huumausainekontrollin lieven-

² Lain eri käsittelyvaiheista ja kansanedustajien käyttämistä kärkeivistä puheenvuoroista ks. Hakkarainen 1992, 137 ss.

³ Kontula 1988, 131–133; Kainulainen 2000, 21 ss. Ks. myös Lahti 1974, 143; Utriainen & Hakonen 1985, 207.

tämisestä (ks. myös Hakkarainen et al. 1996, 99–102). Huumausaineen käyttäminen haluttiin säilyttää huumausainerikoksen perustunnusmerkistössä, josta rangaistusasteikko ulottui sakosta aina kahteen vuoteen vankeutta. Hallituksen esityksessä (180/1992, 12–13) todettiin kuitenkin, että tarkoituksena ei ollut muuttaa vallinnutta oikeuskäytäntöä, jossa käytöstä seurasi tavallisesti sakkorangaistus. Tämän lisäksi lain esitöissä otettiin voimakkaasti kantaa toimenpiteistä luopumisen puolesta.

Hallituksen esityksessä (180/1992, 13, 28–29) kiinnitettiin huomiota siihen, että yleisten säännösten perusteella olisi mahdollista luopua toimenpiteistä huumausainerikoksissa, mutta näiden säännösten soveltaminen oli jäänyt vähäiseksi. Toimenpiteistä luopumista haluttiin lisätä tapauksissa, joissa kysymys oli huumeiden käyttämisestä tai käyttäjä oli hoidossa. Tästä syystä rikoslakiin otettiin asiasta erityissäännös. (Ks. tarkemmin Kainulainen 2000, 72 ss.)

Silloisen rikoslain 50:7:n mukaan huumausaineen käytöstä oli mahdollista jättää syyttämättä tai tuomitsematta rangaistukseen, jos teko ei ollut omiaan heikentämään yleistä lainkuuliaisuutta tai tekijä osoitti sitoutuneensa sosiaali- ja terveysministeriön hyväksymään hoitoon. Hallituksen esityksen (180/1992, 29) mukaan yleinen lainkuuliaisuus ei ollut heikentynyt esimerkiksi silloin, kun huumetta oli käytetty kotioiloissa.

2.1.3 Seuraamuskäytäntö vuosina 1994–2000

Huumausainerikosten rangaistuskäytännöstä tehdyn tutkimuksen mukaan huumeiden käyttämisestä seurasi tavallisesti sakkorangaistus (Kainulainen 1999, 33). Huumeiden käyttäjien syyttämättä tai tuomitsematta jättäminen ei missään vaiheessa muodostunut kovin yleiseksi seuraamukseksi. Vuosina 1994–2000 enimmillään joka kymmenes poliisin tietoon tullut huumausainerikos jätettiin syyttämättä. Rangaistukseen tuomitsematta jättäminen pysytteli hyvin harvinaisena seuraamuksena, sillä huumausainerikoksista syytetyistä vain parin prosentin kohdalla luovuttiin toimenpiteistä.

Kun huumausainerikoksissa luovuttiin syytteen nostamisesta, kysymys oli yleensä huumeiden käytöstä tai vähäisen määrän hallussapitämisestä omaa käyttöä varten. Syyttämättä jätetyt teot olivat tyypillisesti varsin vähäisiä. Esimerkiksi juopumuksen takia säilöönötetun henkilön taskusta löytyi pari huumausaineksi luoteltua lääketablettia tai nuori maistoi henkosen ringissä kiertäneestä hasissätkästä. (Kainulainen 1999, 38, 41, 61.)

Tutkimuksesta kävi ilmi, että syyttämättäjättämiskäytäntö oli epäyhtenäinen. Kaikki syyttäjät eivät luopuneet syytteen nostamisesta, vaikka syyteharkinnassa olisi ollut hyvin vähäinen huumausainerikos. Haastatteluissa paljastui, että jotkut syyttäjistä noudattivat niin sanottua nollatoleranssia, jonka mukaan jokaiseen huumausainerikokseen piti puuttua nostamalla syyte. Ne syyttäjät, jotka tekivät päätöksiä syyttämättä jättämisestä, olivat eri mieltä monista syyteharkinnassa vaikuttavista seikoista, kuten siitä, mikä merkitys on annettava huumausaineen laadulle, käyttöpaikalle, käyttäjän nuorelle iälle tai hänen halukkuudelle hakeutua hoitoon. Hoidon takia syyttämättä jätettyjä oli vain muutamia. (Ks. tarkemmin Kainulainen 1999, 55–60.)

Valtakunnansyyttäjä pyrki tammikuussa 2000 yhtenäistämään syyttämättäjättämiskäytäntöä huumausainerikoksissa antamalla ohjeet, joissa otettiin kantaa moniin tulkintaerimielisyyksiä herättäneisiin kysymyksiin.

Syyttämättä jättäminen huumausainerikoksissa herätti jonkin verran julkista keskustelua. Esimerkiksi Nuorten huumeiden käytön ehkäisyä pohtinut toimikunta (2000, 64, 89) suositteli nuorten syyttämättä jättämistä, koska se voi olla hyvä keino ehkäistä syrjäytymistä. Toisaalta muun muassa poliisi esitti kannanottoja sitä vastaan. Yksi keskeinen argumentti oli huoli siitä, että varsinkin nuorten käsitykset laillisen ja laittoman toiminnan rajoista hämärtyisivät, jos heidät jätettäisiin syyttämättä. (Ks. Kainulainen 2002, 243–244). Syyttämättä jättäminen herätti vastustusta myös syyttäjien keskuudessa. Suomen Syyttäjäyhdistys teki kesällä 2000 oikeusministeriölle aloitteen rangaistusmääräysmenettelyn käyttöönottamisesta huumausaineen käyttöä koskevissa rikoksissa. Oikeusministeriössä ryhdyttiin syksyllä 2000 valmistelemaan ehdotusta rangaistussäännösten muuttamisesta.

2.2 Huumausaineen käyttörikosuudistus

2.2.1 *Sisällön muuttuminen eri lainsäädäntövaiheissa*

Huumausaineen käyttörikosuudistuksessa otettiin lähtökohdaksi uuden tunnusmerkistön (RL 50:2a §) säätäminen lieviä huumausainerikoksia varten. Huumeiden käyttäminen ja vähäisen määrän hallussapitäminen tai hankkimisen yrittäminen erotettiin huumausainerikoksen perustunnusmerkistöstä. Porrastettaessa huumausainerikokset kolmeen eri törkeysasteeseen saatiin lieviä huumausainerikoksia varten oma rangaistusasteikko. Kun huumausaineen käyttörikoksesta seuraisi sakkoa tai enintään kuusi kuukautta vankeutta,

tämä aikaisempaa kapeampi rangaistusasteikko tekisi mahdolliseksi rangaistusmääräysmenettelyn käyttämisen.

Hallituksen esityksessä (213/2000, 5, 15) uudistusta perusteltiin tekemällä mahdolliseksi käyttäjien nopea sakottaminen rangaistusmääräysmenettelyssä. Nopean puuttumisen lisäksi tukeuduttiin prosessitaloudellisiin syihin, sillä kaikkien huumausainerikosten käsittelemistä käräjäoikeudessa pidettiin tarpeettoman raskaana menettelynä. Syyttäjien pelättiin tästä syystä jopa luopuneen syytetoimista. Hallituksen esityksessä kannettiin huolta myös epäyhtenäiseksi osoittautuneesta syyttämättäjättämiskäytännöstä. Tämäkin ongelma ratkeaisi ottamalla käyttöön rangaistusmääräysmenettely. Sen lisäksi ehdotettiin osittain kumottavaksi silloin voimassa ollut rikoslain 50:7 §, koska syyttäjien oli ollut vaikea soveltaa sitä. Kumoisella onnistuttaisiin selkiyttämään säännöksiä toimenpiteistä luopumisesta ja siten omalta osaltaan yhtenäistämään syyttämättäjättämiskäytäntöä. Hoitoon hakeutuneiden huumeiden käyttäjien syyttämättä ja tuomitsematta jättämistä haluttiin sen sijaan edistää, mistä syystä ehdotettiin seuraavaa muutosta. Kun aikaisemmin rikoslain 50:7:ssä puhuttiin hoitoon sitoutumisesta, jatkossa pelkkä hoitoon hakeutuminen riittäisi.

Hallituksen esitys herätti keskustelua aikaisempaa useammin eduskunnassa. Toiset kannattivat sitä ja pitivät hyvänä, että uudistus johtaisi käyttäjien sakottamiseen. Toiset taas vastustivat esitystä, koska heidän mielestään useat eri syyt puhuivat kaavamaiselle sakottamiselle vaihtoehtoisten seuraamusten puolesta. (Ks. tarkemmin Kainulainen 2002, 246–248.) Myös lakivaliokunta (13/2001) joutui pohtimaan, mikä olisi sopiva seuraamus käyttörikoksesta. Se päätyi asiantuntijoita kuultuaan siihen näkemykseen, että rangaistusmääräysmenettelyn käyttöönotosta huolimatta uudistus ei saisi johtaa käyttäjien automaattiseen sakottamiseen. Tästä syystä lakivaliokunta päätti muuttaa lakiesitystä.

Kun hallituksen esityksessä rikoslain 50:7 § oli rajoitettu koskemaan vain hoitoon hakeutuneita käyttäjiä, lakivaliokunta päätti säilyttää säännöksen entisessä laajuudessaan, mutta sen sisältöä täsmennettiin. Mietinnössä (13/2001) ratkaisua perusteltiin tuomalla ilmi, että aikaisempaa säännöstä oli ollut vaikea tulkita ja soveltamiskäytäntö oli osoittautunut epäyhtenäiseksi. Asiantuntijakuulemisissa oli esitetty, etteivät valtakunnansyyttäjän antamat ohjeet riittäisi yhdenmukaistamaan syyttämättäjättämiskäytäntöä. Tästä syystä lakivaliokunta totesi, että asiaa on syytä säännellä laintasoisesti ja ottaa käyttöön hallituksen esityksessä ehdotettua yksityiskohtaisempi säännös. Lakivaliokunnan tekemän lisäyksen mukaan toimenpiteistä luopumista harkittaessa on mahdollista ottaa hoitoon hakeutuneiden lisäksi huomioon

”huumausaineen määrä ja laatu, käyttötilanne sekä muut olosuhteet, joiden perusteella tekoa voidaan kokonaisuutena arvostellen pitää vähäisenä”.

Lakivaliokunnan mukaan muutoksella ei tähdätty silloisen syyttämättäjättämiskäytännön lieventämiseen tai tiukentamiseen. Mietinnössä kannettiin huolta siitä, että rangaistusmääräysmenettelyn käyttäminen ei saisi johtaa siihen, ettei toimenpiteistä luopumista koskevia säännöksiä sovellettaisi. Seuraamusharkinnan lopputulos ei saisi määräytyä prosessuaalisten kysymysten perusteella. Uudistuksen ei myöskään pitäisi johtaa siihen, että lievennistä rikoksista määrättäisiin sakko rangaistusmääräysmenettelyssä, kun taas vakavammista rikoksista voisi seurata syyteharkinnan jälkeen syyttämättäjättäminen.

Lakivaliokunnan mukaan oikeusviranomaisten olisi toimiensa oikealla porrastamisella tähdättävä huumausainerikosten tehokkaaseen katkaisemiseen. Toimenpiteistä luopuminen ei saisi hämärtää teon rangaistavuutta, vaan rikoksiin syyllistyneiden henkilöiden toimintaan olisi puututtava vaikuttavalla tavalla. Valiokunta peräänkuulutti muiden kuin oikeusviranomaisten toimien johdonmukaisuutta ja tehokkuutta. Huomiota kiinnitettiin alle 18-vuotiaisiin nuoriin ja hoidon tarpeessa oleviin käyttäjiin. Nuorten kohdalla olisi mahdollista ottaa käyttöön puhuttelumenettely ja huumeriippuvaisia pitäisi ohjata hoitoon (ks. tarkemmin 5.3–4).

2.2.2 Tavoitteet

Huumausaineen käyttörikosuudistuksen tavoitteena oli säästää viranomaisten voimavaroja, nopeuttaa rikosoikeudellista puuttumista ja pyrkiä yhtenäistämään syyttämättäjättämiskäytäntöä. Voimavarojen säästämiseen päästään, kun kaikkia lieviä huumausainerikoksia ei tarvitse käsitellä käräjillä. Rangaistusmääräysmenettelyn käyttäminen nopeuttaa puolestaan rikosoikeudellista puuttumista sekä yhtenäistää syyttäjien ratkaisukäytäntöä. Syyttämättäjättämiskäytäntöä pyrittiin yhtenäistämään myös muuttamalla toimenpiteistä luopumista koskevaa säännöstä. (HE 213/2000, 16–17.) Lisäksi lakivaliokunta (LaVM 13/2001) nosti esille, että alaikäisten ja hoidon tarpeessa olevien käyttäjien kohdalla muut kuin oikeusviranomaisten toimet voisivat olla sakottamista tarkoituksenmukaisempia. Uudistus tuli voimaan 1.9.2001 (L 654–657/2001).

2.2.3 Mahdollisuus syyttämättä jättämiseen

Huumausaineen käyttörikosuudistuksessa tehtiin mahdolliseksi huumeiden käyttäjien sakottaminen ilman käräjäoikeuskäsittelyä. Rangaistusmääräysmenettelyn soveltaminen voi käytännössä johtaa siihen, että rikoksesta suoritetaan ainoastaan niin sanottu suppea esitutkinta. Tämä tarkoittaa sitä, että rikoksesta ja sen tapahtumaolosuhteista selvitetään vain ne kohdat, jotka ovat välttämättömiä seuraamuksen määräämiseksi. Suppeassa esitutkinnassa rikoksesta epäiltyä henkilöä ei yleensä kuulustella poliisiasemalla, vaan poliisi kirjoittaa rikoksen tapahtumapaikalla rangaistusvaatimuslomakkeelle lyhyen selostuksen rikoksesta. Esitutkinnasta ei tällöin kerry yhtä laajaa aineistoa kuin tavallisesti.⁴

Kun syyttäjä saa poliisin kirjoittaman rangaistusvaatimuksen vahvistettavakseen, hänellä on lain mukaan mahdollisuus tehdä päätös syyttämättä jättämisestä. Käytännössä syyttäjät eivät lähde tekemään syyttämättä jättämissä rikoksista, joista poliisi on jo kirjoittanut rangaistusvaatimuksen (ks. Jääskeläinen 1997, 426–432). Tästä syystä huumausaineen käyttörikosuudistus olisi hyvin helposti voinut johtaa siihen, että huumeiden käyttäjien sakottamisesta olisi tullut varsin automaattinen seuraamus. Tämä olikin yksi lainuudistuksen lähtökohdista, vaikka sitä ei tuotu avoimesti esille perusteluissa. Tarkoituksena oli kiristää seuraamuskäytäntöä, sillä huumeiden käyttäjien katsottiin pääsevän liian vähällä, kun heidät jätettiin syyttämättä. (Ks. myös Kainulainen 2002, 245.)

Lakia säädettäessä esitettiin kuitenkin useita kannanottoja toimenpiteistä luopumisen puolesta. Sille katsottiin olevan erityistä tarvetta, sillä huumeiden käyttäjät, käytön olosuhteet, käyttäjien elämäntilanne ja heidän hoidon tarpeensa vaihtelevat. Tästä syystä alkuperäinen tarkoitus yksinkertaistaa seuraamusharkintaa siirtämällä käyttörikokset säännönmukaisesti sakotettavien rikosten piiriin ei menestynyt.

Kun lakivaliokunta otti voimakkaasti kantaa toimenpiteistä luopumisen puolesta ja rikoslaissa säilytettiin sitä koskeva erityissäännös (RL 50:7 §), asetti tämä paineita lainsoveltajille. Heidän oli ratkaistava kysymys siitä, miten turvataan mahdollisuus toimenpiteistä luopumiseen rangaistusmääräysmenettelyn käyttöönottamisesta huolimatta. Tästä syystä poliisi ja syyttäjä joutuivat yhdessä sopimaan, miten käyttörikoksissa pitäisi toimia. Syyttäjien ja poliisin oli sovittava yhteisistä pelisäännöistä, jotta rangaistusmääräysmenettelyn käyttämisessä päästäisiin yhteisymmärrykseen. Uuden lain

⁴ Suppeasta esitutkinnasta ks. Helminen et al. 2002, 43–47.

epäonnistunutta soveltamista olisi, jos poliisi kirjoittaisi sellaisia rangaistusvaatimuksia, joita syyttäjä ei vahvistaisi.⁵

Yhteistyö oli välttämätöntä paitsi poliisi- ja syyttäjäviranomaisten myös sosiaali- ja terveysterviranomaisten kanssa, jotta alaikäiset ja huumeiden ongelmakäyttäjät pystyttäisiin ohjaamaan heille soveltuvien tuki- ja hoitojärjestelmien piiriin.

Eduskunta hyväksyi käyttörikosta koskevan uudistuksen 19.6.2001. Uusi laki oli tarkoitus saada nopeasti voimaan heti syyskuun alussa. Viranomaisille tulikin kesällä hyvin kiire, sillä heille jäi vain pari kuukautta aikaa valmistautua uuden lain voimaantuloon.

2.2.4 Käytäntöjen luomisesta

Valtakunnansyyttäjä ja poliisiylijohtaja perustivat yhdessä heinäkuun lopussa 2001 työryhmän, jonka tehtävänä oli laatia ehdotus uuden lainsäädännön soveltamisesta, viranomaisten ohjeistuksesta ja koulutuksesta sekä säännösten soveltamiskäytännön seuraamisesta. Yhdeksänhenkiseen työryhmään kerättiin edustajat syyttäjistä, poliisista sekä sosiaali- ja terveysterviranomaisista.

Huumausaineen käyttörikostyöryhmä sai väliraporttinsa valmiiksi kuukaudessa. Elokuun lopussa valmistuneessa raportissa otettiin kantaa siihen, minkälaisia seuraamuksia huumausaineen käyttörikoksista olisi määrättävä. Työryhmä antoi tässä vaiheessa varsin varovaisen tulkintasuosituksen rangaistusmääräysmenettelyn käyttöönotossa. Sen mukaan rangaistusmääräysmenettelyssä tulisi aluksi käsitellä vain sellaisia käyttörikoksia, joissa on kyse huumausaineen käytöstä tai muutamaa käyttökertaa vastaavan huumemäärän hallussapidosta tai hankkimisen yrityksestä. Rangaistusmääräysmenettelyn käyttöalaa oli tarkoitus laajentaa myöhemmin, kun käyttörikoksista olisi syntynyt tuomioistuinkäytäntöä. (Mt., 8–10.)

Työryhmä otti kantaa myös toimenpiteistä luopumiseen. Sen näkemyksenä oli, että alaikäisille ei olisi määrättävä sakkoa rangaistusmääräysmenettelyssä, vaan heidät olisi puhuteltava. Myöskään huumeiden ongelmakäyttäjää ei pitäisi sakottaa ennen kuin on selvitetty heidän hoidon tarpeensa ja halukkuutensa hakeutua hoitoon. Jos hoitohalukkuutta löytyy, syyttäjä voisi tehdä päätöksen syyttämättä jättämisestä. (Mt., 7–8.)

Valtakunnansyyttäjä ja poliisiylijohto antoivat huumausaineen käyttörikostyöryhmän väliraportissa luomien yhteisten suuntaviivojen mukaisesti alusta-

⁵ Ks. Kuusimäki 2001; Jääskeläinen 2002, 29.

vat soveltamisohjeet juuri ennen syyskuun alkua 2001. Työryhmä valmisteli myös koulutuspaketin lain soveltamisesta.

Kun käyttörikosuudistuksen voimaan tulemisesta oli kulunut vuosi, valtakunnansyyttäjä antoi uudet ohjeet seuraamuksen määräämisestä huumausaineen käyttörikoksissa. Syksyllä 2002 annetut ohjeet noudattelivat varsin pitkälle samoja periaatteita, jotka huumausaineen käyttörikostyöryhmä oli kirjannut väliraporttiinsa. Myös sisäasiainministeriö ohjeisti vastaavalla tavalla poliisia, ja nämä periaatteet kirjattiin poliisin uuteen huumausainestrategiaan vuosille 2003–2006.

2.2.5 Valtakunnansyyttäjän ohjeet

Huumausaineen käyttörikostyöryhmä totesi elokuussa 2001 tekemässään väliraportissa, että se oli pystynyt ottamaan kantaa vain uuden lain soveltamisen aloittamisen kannalta keskeisiin asioihin. Tästä syystä monet kysymykset edellyttäisivät vielä jatkovalmistelua, käytännön kokemusten karttumista ja tuomioistuinkäytännön muotoutumista. Esimerkkeinä mainittiin huumausaineen käyttörikoksen soveltamisalan täsmentyminen tuomioistuinkäytännössä, toimivan hoitoonohjausjärjestelmän luominen ja käytännön kokemukset puhuttelutilaisuuksista. (Mt., 1, 10.)

Valtakunnansyyttäjänvirastossa valmisteltiin syyttäjille annettavia ohjeita. Tuomioistuinkäytännön seuraamiseksi syyttäjiä pyydettiin nostamaan huumausaineen käyttörikoksista syytteitä. Näin saatavia tuomioita hyödynnettiin laadittaessa ohjeistusta. Tämän lisäksi valmistelussa otettiin huomioon käyttörikostyöryhmän jäsenten ja eri asiantuntijoina kuultujen henkilöiden kannanotot.⁶ Valtakunnansyyttäjä pyysi myös Kansanterveyslaitosta valmistelevaan lausunnon eri huumausaineeksi luokiteltujen lääkkeiden vaarallisuudesta.

VKS 2002:3. Valtakunnansyyttäjän 11.9.2002 antamilla ohjeilla tavoitellaan yhdenmukaista ja yhdenvertaista seuraamuskäytäntöä. Ohjeissa otetaan kantaa käyttörikoksen tunnusmerkistöön, toimenpiteistä luopumiseen ja rangaistusmääräysmenettelyssä vahvistettavien sakkorangaistusten suuruuteen. Syyttäjille esitetään uusia tehtäviä puhuttelutilaisuuksien järjestämisen

⁶ Kautonen 2003, 25. Jääskeläisen (2002, 29) mukaan ongelmaksi muodostui hyvästä tavoitteesta huolimatta se, että eri käräjäoikeuksien ja tuomareiden ratkaisukäytäntö vaihteli niin paljon, että mitään yleistä tuomioistuinkäytäntöä ei ollut mahdollista hahmottaa. Hän arvelikin, että yhtenäiseen tuomioistuinkäytäntöön päästäisiin vasta pitkän ajan kuluttua, kun ylemmiltä tuomioistuimilta olisi saatu riittävästi käytäntöä ohjaavia ratkaisuja. Korkeimman oikeuden ratkaisusta ks. luku 7.

ja huumeiden ongelmakäyttäjien hoitoonohjaamisen muodossa. Vaihtoehtoisten seuraamusten toivotaan purevan rangaistusta paremmin rikosten uusimiseen.

Ohjeiden lähtökohtana on käyttörikokseen syyllistyneiden henkilöiden sakottaminen, sillä toimenpiteistä luopuminen on rajoitettu erityistapauksiin. Huumeiden käyttäjät on jaettu kolmeen eri ryhmään: 1) alaikäisiin, 2) huumeiden ongelmakäyttäjiin ja 3) aikuisiin. Kahden ensimmäisen ryhmän kohdalla syyttäjien pitäisi harkita muiden toimenpiteiden kuin rangaistuksen määräämisen mahdollisuutta. Alaikäiset olisi sakottamisen sijasta puhuteltava ja huumeiden ongelmakäyttäjät olisi ohjattava hoitoon. Kolmannen ryhmän kohdalla toimenpiteistä luopuminen olisi mahdollista vain, jos sen puolesta puhuu jokin erityinen seikka.

Sakkotaulukko. Valtakunnansyyttäjän antamissa ohjeissa on liitteenä sakkotaulukko, jossa otetaan kantaa siihen, miten suuria rangaistuksia pitäisi antaa eri huumausaineista ja -määristä. Huumausaineet on jaettu kolmeen eri luokkaan. Ensimmäiseen kuuluvat hasis, marihuana ja khat, joista normaali rangaistus on kymmenen päiväsakkoa, liukuma 5–15 ja jatkuvasta käytöstä saa 15–20 päiväsakkoa. Toisesta luokasta löytyvät amfetamiini ja sen johdannaiset (mm. ekstaasi) ja LSD. Normaali rangaistus on 15, liukuma 10–20 ja jatkuva käyttö 20–25 päiväsakkoa. Kolmannessa ryhmässä ovat heroini ja kokaiini, joista normaali rangaistus on 20, liukuma 10–25 ja jatkuva käyttö 20–30 päiväsakkoa. Kansanterveyslaitos on luokitellut huumausaineena pidettävät lääkkeet vastaavasti kolmeen luokkaan niiden vaarallisuuden mukaan.⁷

2.2.6 Uusi tunnusmerkistö

Seuraavaksi käydään läpi rikoslakiin lisättyä uutta tunnusmerkistöä huumausaineen käyttörikoksesta (RL 50:2a). Rangaistussäännös jakautuu kahteen osaan. Säännöksessä on kriminalisoitu huumausaineen 1) käyttäminen ja 2) vähäisen määrän hallussapitäminen tai hankkimisen yrittäminen omaa käyttöä varten. Käyttörikoksen tunnusmerkistöön eivät sisälly esimerkiksi huumausaineiden maahantuonti, valmistus tai viljely, vaikka kysymyksessä olisi vähäinen tai omaan käyttöön liittyvä toiminta.

1) Huumausaineen käyttäminen on nykyisin rangaistavaa vain huumausaineen käyttörikoksena. Kysymys voi olla niin yhden kerran huumeokeilusta

⁷ Ohjeet löytyvät valtakunnansyyttäjänviraston www-sivuilta: www.oikeus.fi/vksv.

kuin toistuvasta pitkäaikaisesta käytöstäkin. Tunnusmerkistön täyttymisen kannalta merkitystä ei ole käytön kestolla, määrällä tai aineen laadulla. Tällaiset seikat voidaan toki ottaa huomioon seuraamusharkinnassa. (HE 213/2000, 19–20.)

Huumeita käyttänyt henkilö syyllistyy usein samalla huumausaineen hallussapitämiseen. Valtakunnansyyttäjä on ohjeissaan (2002:3) kiinnittänyt huomiota siihen, että jos henkilö on käyttänyt suuren määrän huumausainetta pidemmän ajanjakson kuluessa, hänen kerrallaan hallussapitämänsä huume-määrät eivät saa olla suuria. Tämän lisäksi on mahdollista, että henkilö syyllistyy pelkkään huumeiden käyttämiseen. Tällöin oikeudellisessa arvioinnissa on annettu merkitystä toiminnan kestolle. Hallussapitorikoksesta ei ole kysymys, jos se kestää vain sen aikaa kuin käyttö. Varhaisessa oikeuskäytännössä tällaisesta tapauksesta oli kyse esimerkiksi henkilön syyllistyttyä ainoastaan tarjotun huumausaineen käyttämiseen. Sinänsä tällä kysymyksellä ei ole käytännössä kovin suurta merkitystä, koska henkilö syyllistyy joka tapauksessa huumausaineen käyttörikoksena (aikaisemmin huumausainerikoksena) kriminalisoituun tekoon.⁸

Jos kysymys on pidempään jatkuneesta käytöstä, on muistettava myös rikoksen vanhenemista koskevat säännökset. Käyttörikosuudistuksessa rangaistusasteikko pieneni, mikä varhensi rikoksen vanhenemista.⁹

2) Huumausaineen hallussapitamisestä tai hankkimisen yrityksestä voidaan rangaista sekä huumausaineen käyttörikoksena tai huumausainerikoksena. Jotta huumausaineen käyttörikoksen tunnusmerkistö täytyisi, pitää kahden edellytyksen täytyä: a) kysymys on henkilön *omasta käytöstä* ja b) rikoksen kohteena on vain *vähäinen määrä* huumausainetta.

Hallituksen esityksen (213/2000) mukaan huumausaineen hallussapitämisen voidaan katsoa liittyvän omaan käyttöön, jos huumausainetta on ollut niin vähäinen määrä, että rikoksentekijä olisi voinut käyttää sen itse. Määrän vähäisyyden arvioiminen vaihtelee eri huumausaineissa.¹⁰ Jos henkilöllä olisi hallussaan sinänsä pieni määrä huumausainetta, mutta se on jaettu useiksi eri

⁸ Utriainen & Hakonen 1985, 99–101. Ks. myös Kainulainen 2000, 28–29; Nuutila 2002, 1461–1463.

⁹ Rikosten vanhenemisajoista säädetään rikoslain 8 luvussa. Säännökset muuttuivat 1.1.2006 (L 297/2003). Ks. HE 27/1999.

¹⁰ Hallituksen esityksen (213/2000, 19) mukaan määrällisten rajojen vahvistamisessa olisi kiinnitettävä huomiota runsaasti huumausainerikoksia käsittelevien alioikeuksien käyttöön. Arvioitaessa onko huumetta pidetty hallussa omaa käyttöä varten on aineen määrän ja laadun lisäksi annettu merkitystä huumausaineen arvolle, käyttöannosten lukumäärälle ja epäillyn taloudellisille oloille (mt., 9–10).

annoksiksi tai aineen rahallinen arvo on hyvin korkea, se voi olla osoitus siitä, että aine ei ole omaa käyttöä varten. (Mt., 19.)

Valtakunnansyyttäjän ohjeiden (2002:3) liitteenä olevassa sakkotaulukossa otettiin kantaa siihen, minkälaista määrää voidaan pitää käyttörikoksen tunnusmerkistöä rajaavana vähäisenä määränä. Tässä muutamia esimerkkejä: marihuanan kohdalla se on alle 15 grammaa, hasiksessa alle 10 grammaa, amfetamiinissa alle 3 ja heroiinissa alle 1 gramma. Lievimmän ryhmän lääkkeitä (mm. Diapam) voi olla korkeintaan 50 kappaletta, keskimmäisen ryhmän (mm. Subutex) 10 ja ankarimman ryhmän (mm. metadoni) 5 kappaletta. Vuonna 2006 ohjeisiin ollaan tekemässä pieniä tarkistuksia.

Ennen tutkimustehtävän ja -aineiston tarkentamista esitellään vielä lyhyesti toimenpiteistä luopumista koskevia säännöksiä.

2.2.7 Toimenpiteistä luopuminen

Toimenpiteistä luopuminen on osa rikosoikeudellista seuraamusjärjestelmää. Sen puolesta voidaan esittää useita eri syitä. Rikosoikeudellisen järjestelmän vaatimat yhteiskunnan voimavarat voidaan keskittää parhaalla mahdollisella tavalla, kun toimenpiteistä luovutaan vähäisissä rikoksissa. Tällöin voimavaroja pystytään suuntaamaan vakavampien rikosten tutkimiseen ja niitä koskeviin oikeudenkäynteihin. Yksittäisissä tapauksissa voi ilmetä sellaisia poikkeuksellisia tilanteita, joiden takia rankaiseminen olisi kohtuutonta. Lisäksi jokin muu virallisen kontrollijärjestelmän muoto voi olla tarkoitukseenmukaisempi, varsinkin jos kyseessä on alaikäinen rikosentekijä.¹¹

Toimenpiteistä luopuminen on mahdollista rikosprosessin eri vaiheissa. Poliisi voi jättää esitutkinnan toimittamatta, syyttäjä voi luopua syytteen nostamisesta ja tuomioistuimessa syytetty voidaan jättää tuomitsematta rangaistukseen. Tällä tavalla rikosoikeudelliseen seuraamusjärjestelmään saadaan tarvittavaa porrastusta. Toimenpiteistä luopuminen onkin lievin seuraamus, kun taas ankarin on ehdoton vankeusrangaistus (Lappi-Seppälä 2000, 5).

Toimenpiteistä luopumista koskeva uudistus tuli voimaan vuonna 1991, jolloin laajennettiin erityisesti syyttäjien mahdollisuuksia syyttämättä jättämiseen. Perinteisen näkemyksen mukaan säännöstö muodostaa eräänlaisen kokonaisuuden, jossa tuomioistuimilla on laajin harkintavalta, kun taas

¹¹ Säännösten taustasta ks. esim. Lahti 1974, 89 ss., 237 ss.; Jääskeläinen 1997, 19–22; Lappi-Seppälä 2000, 273–276.

poliisilla on kapein.¹² Seuraavaksi esitellään pääpiirteissään säännösten sisältöä.

Poliisi. Poliisi voi jättää esitutkinnan toimittamatta vähäisistä rikoksista, joista on odotettavissa vain sakkoa, eikä asianomistajalla ole vaatimuksia (ETL 4 §). Kun esitutkinta lopetetaan, poliisi voi samalla antaa rikokseen syyllistyneelle henkilölle kirjallisen tai suullisen varoituksen (ETL 43 §).¹³ Huumausaineen käyttörikosuudistuksessa lähdettiin siitä, että poliisi voisi joissakin tapauksissa harkita huomautuksen antamista esitutkinnan jatkamisen sijasta. Tässä tutkimuksessa ei ole selvitetty poliisikäytäntöjä toimenpiteistä luopumisessa.

Syyttäjät. Syyttämättä jättäminen voi perustua rikoksen vähäisyyteen, rikosentekijän nuoruuteen tai seuraamusten kohtuuttomuuteen tai tarkoituksettomuuteen. Nämä säännökset soveltuvat kaikkiin huumausainerikoksiin. *Vähäisestä* rikoksesta ei ole odotettavissa sakkoa ankarampaa rangaistusta ja sitä on sen haitallisuus ja siitä ilmenevä tekijän syyllisyys huomioon ottaen kokonaisuutena arvostellen pidettävä vähäisenä (ROL 1:7.1 §).¹⁴ Rikosentekijän *nuoruudella* viitataan alle 18-vuotiaina tehtyihin rikoksiin, joista ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa tai enintään kuusi kuukautta vankeutta. Edellytyksenä on lisäksi, että rikos on johtunut pikemminkin ymmärtämättömyydestä tai harkitsemattomuudesta kuin piittaamattomuudesta lain kieltoja ja käskyjä kohtaan. (ROL 1:7.2 §.)

Kohtuus- ja tarkoituksenmukaisuusperustetta harkittaessa voidaan ottaa muun muassa huomioon rikosentekijän toiminta rikoksen vaikutusten estämiseksi tai poistamiseksi, hänen henkilökohtaiset olonsa, rikoksesta aiheutuvat muut seuraukset, sosiaali- ja terveydenhuollon toimet tai muut seikat (ks. ROL 1:8.1 §). *Konkurrenssisyistä* syyttämättä jättäminen liittyy useita rikoksia koskeviin tilanteisiin, joissa syyteharkinnassa oleva rikos ei olennaisesti muuttaisi kokonaisrangaistuksen määrää (ks. ROL 1:8.2 §).

¹² Ks. esim. Lahti 1974, 353–355, 550; Jääskeläinen 1997, 453 ss.; Lappi-Seppälä 2000, 275–276.

¹³ Tämän lisäksi poliisi voi esittää syyttäjälle, että esitutkintaa ei toimiteta tai että se lopetetaan (ETL 4.3 §). Päätökseen esitutkinnan rajoittamisesta ei kuitenkaan liity kannanottoa rikollisen teon paheksuttavuudesta (ks. esim. Lappi-Seppälä 2002, 277–279). Valtakunnansyyttäjän mukaan (2002:3) tätä mahdollisuutta pitäisikin käyttää pidättyvästi käyttörikoksissa.

¹⁴ Valtakunnansyyttäjän (2002:3) mukaan huumausaineen käyttörikosuudistuksen jälkeen tämän perusteen merkitys on vähentynyt, koska prosessitaloudelliset syyt eivät enää saa samanlaista painoarvoa kuin aikaisemmin.

Rikoslaista löytyy vielä *erityissäännös* (50:7 §) toimenpiteistä luopumisesta, joka soveltuu vain huumausaineen käyttämiseen tai omaan käyttöön liittyvään muuhun huumausainerikoksena kriminalisoituun toimintaan (ks. Kainulainen 2000, 76). Säännöksessä puhutaan kahdesta eri tilanteesta: 1) vähäisestä rikoksesta ja 2) hoitoon hakeutumisesta. Ensimmäisessä syyte voidaan jättää nostamatta tai rangaistus tuomitsematta, jos rikosta on huumausaineen määrä ja laatu, käyttötilanne sekä olosuhteet muutoinkin huomioon ottaen pidettävä kokonaisuutena arvostellen vähäisenä. Toisessa edellytetään, että tekijä on hakeutunut sosiaali- ja terveysministeriön hyväksymään hoitoon.

1) Valtakunnansyyttäjä on ohjeissaan (2002:3) ottanut kantaa siihen, milloin kysymyksessä voisi olla rikoslain 50:7:ssä tarkoitettu vähäinen rikos. Tällöin on käsitelty erikseen huumausaineen määrää, laatua, käyttötilannetta ja muita olosuhteita. Ohjeiden mukaan määrän ylärajana voi käyttää käyttöriksen tunnusmerkistöä rajaavaa vähäistä määrää. Laadusta on puolestaan todettu, että mitä vaarallisemmasta huumausaineesta on kysymys, sitä vahvempia perusteita tarvitaan syytteestä luopumisen tueksi. Käyttötilannetta arvioitaessa syyttämättä jättämisen puolesta voi puhua kotioloissa tapahtunut käyttö, kun taas sitä vastaan puhuisi käyttö julkisella paikalla. Merkitystä voidaan antaa myös sille, onko teko voinut johdattaa muita henkilöitä käyttämään huumeita. Esimerkiksi alaikäisten läsnäolo voi puoltaa seuraamuksen määräämistä. Muita olosuhteita arvioitaessa voidaan tarkastella, miten henkilö on saanut aineen haltuunsa. Jos käyttöön on tarjoutunut yllättävä tilaisuus, syyttämättä jättämisen edellytykset voivat täytyä.

Ohjeiden mukaan aikuinen, joka ei ole hakeutunut hoitoon, voidaan jättää syyttämättä vain, jos rikoksen kohteena on muutamaa käyttökertaa vastaava määrä huumausainetta ja ratkaisun puolesta puhuu vielä jokin muu erityispiirre. Käyttötilanteen yllätyksellinen houkutus tai tekijän ensikertalaisuus ovat tällaisia piirteitä.

2) Syyttämättä jättämistä hoitoon hakeutumisen takia käsitellään jäljempänä jaksossa 5.4.1.

Tuomioistuimien. Tuomioistuimien käytettävissä on lähes vastaavat säännökset kuin syyttäjillä (ks. RL 6:12 §).¹⁵

¹⁵ Rikoslain 6:12:sta löytyy lisäksi tuomareiden sovellettavissa oleva erityinen peruste, jossa kiinnitetään huomiota rikoksesta tai tekijästä aiheutuviin anteeksiannettaviin syihin. Eri säännösten sisällöistä ks. myös Jääskeläinen 1997, 261 ss.; Lappi-Seppälä 2000, 282 ss.; Kainulainen 2000, 44 ss.; Nuutila 2002, 1465–1468.

3 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA -AINEISTO

3.1 Tutkimustehtävä

Tässä tutkimuksessa arvioidaan, minkälaisia vaikutuksia huumausaineen käyttörikosuudistuksella on ollut seuraamuskäytäntöön. Selvityksen kohteena on, miten usein huumausaineen käyttörikokseen syyllistyneitä henkilöitä on sakotettu rangaistusmääräysmenettelyssä, minkälaisia muutoksia on tapahtunut syyttämättäjättämiskäytännöissä ja miten uudistus on vaikuttanut käräjäoikeuksien käsiteltävinä oleviin huumausainerikoksiin. Erityisen kiinnostavaa on tarkastella vaihtoehtoisten rikosoikeudellisten seuraamusten käyttämistä, jolloin valotetaan mahdollisia puhuttelu- ja hoitoonohjauskäytäntöjä.

Vastauksia etsitään seuraaviin kysymyksiin:

1) Rangaistusmääräysmenettely

- kuinka paljon rangaistusmääräysmenettelyä käytetään,
- minkälaisia käyttörikokset ovat piirteiltään,
- kuinka suuria sakkorangaistuksia määrätään,
- onko samoja henkilöitä sakotettu useamman kerran.

2) Syyttämättä jättäminen

- minkälaisia muutoksia on tapahtunut syyttämättäjättämiskäytännöissä,
- kuinka paljon syyttämättä jätettyjä on,
- minkälaisiin huumausainerikoksiin he ovat syyllistyneet,
- millä perusteilla syyttäjät ovat päättäneet luopua syytteen nostamisesta,
- ovatko syyttäjät järjestäneet puhutteluja alaikäisille,
- löytyykö päätöksistä hoitoon hakeutuneita syyttämättä jätettyjä.

3) Tuomioistuimessa käsitellyt huumausainerikokset

- miten käyttörikosuudistus on vaikuttanut käräjäoikeuksissa käsiteltävien huumausainerikosten määrään,
- minkälaisia huumausainerikokset ovat vakavuudeltaan,
- minkälaisia rangaistuksia on annettu,
- kuinka paljon ja minkälaisissa tapauksissa on tehty rangaistukseen tuomitsematta jättämisää.

3.2 Tutkimusaineisto

Tutkimuksessa hyödynnetään Tilastokeskuksen tuottamia tilastotietoja rikosprosessin eri vaiheista, eli esitutkinnasta, syyteharkinnasta ja käräjäoikeuksien tekemistä ratkaisuksista. Suurin osa käytetyistä tilastotiedoista on saatavilla Oikeustilastollisista vuosikirjoista tai internetistä, mutta osa on tilattu erikseen Tilastokeskuksesta.

Tämän lisäksi tutkimusta varten on kerätty erillinen empiirinen aineisto huumausainerikoksista annetuista seuraamuksista, joka koostuu syyttämättä-jättämispäätöksistä, rangaistusmääräysmenettelyssä annetuista sakkorangaistuksista ja tuomioistuimeen viedyistä huumausainejutuista. Näistä asiakirjoista on pyritty tallentamaan kaikki oikeudellisesti relevantti tieto, ja aineistoa on käsitelty tilastollisilla ohjelmilla. Vertailuaineistona käytetään vastaavaa vuosilta 1996–1997 kerättyä aineistoa (ks. Kainulainen 1999, 17–18).

Syyttämättä jättämiset. Syyttämättäjättämispäätökset on kerätty kahdelta vuodelta. Valtakunnansyyttäjänvirastosta lähteneellä kirjeellä pyydettiin kaikkia syyttäjyksiköitä toimittamaan heidän tekemänsä seuraamusluonteiset syyttämättä jättämiset huumausainerikoksista ajanjaksolta 1.9.2001–31.8.2003. Aineiston kerääminen aloitettiin heti uudistuksen tultua voimaan, koska virasto halusi myös itse seurata seuraamuskäytäntöä. Syyttämättäjättämispäätöksiä kertyi kaikkiaan 1 370. Vuosina 2002–2003 tehtiin virallisten oikeustilastojen mukaan 1 478 syyttämättäjättämispäätöstä, joten aineisto on hyvin kattava.

Rangaistusmääräykset. Rangaistusmääräysmenettelyssä käsitellyistä käyttörikoksista kerättiin vastaavalla tavalla aineistoa ajanjaksolta 1.9.2001–31.8.2003. Sakkorangaistuksia kertyi 5 030. Oikeustilastojen mukaan vuosina 2001–2003 vahvistettiin kaikkiaan 7 551 rangaistusmääräystä. Koska oman aineiston kerääminen päätettiin elokuussa, tilastoihin on vuodelta 2003 kertynyt ratkaisuja vielä neljältä kuukaudelta. Tämäkin seikka huomioon ottaen rangaistusmääräysaineisto on varsin kattava.

Tuomiot. Huumausainerikoksista annetuista tuomioista kerättiin tietoa viidestä suurimmasta käräjäoikeudesta: Espoosta, Helsingistä, Tampereelta, Turusta ja Vantaalta. Tuomioistuinaineisto poimittiin käräjäoikeuksien käytössä olevan rikosdiaarijärjestelmän avulla. Valintaperusteena käytettiin vuosina 2002–2003 vireille tulleita huumausainerikoksia, törkeitä huumausainerikoksia ja huumausaineen käyttörikoksia. Tarkoituksena oli saada aineistoon mukaan jokaisesta käräjäoikeudesta kaikkia rikosnimikkeitä.

Tapaukset poimittiin noudattaen niin sanottua tasavälistä otantaa.¹ Tuomioita kertyi 763.

Muu aineisto. Erikseen kerätyssä empiirisessä aineistossa on toisinaan ollut mukana esitutkinta-aineistoa joko kokonaisuudessaan tai osittain. Rikoksesta epäilty henkilö on myös voinut toimittaa rikosprosessin myöhäisemmissä vaiheissa todistuksen hoitoonhakeutumisestaan. Tämän lisäksi Valtakunnan-syyttäjänviraston vuosina 2001–2005 tekemät kyselyt eri syyttäjyksiköille ovat olleet käytettävissä. Tutkimuksen aikana on myös haastateltu useita eri asiantuntijoita (mm. poliiseja, syyttäjiä, sosiaalityöntekijöitä), mutta tätä haastatteluaineistoa hyödynnetään vasta jatkotutkimuksessa.

¹ Aineistoon otettiin esimerkiksi joka kolmas tai neljäs rikos. Muutamissa tapauksissa otokseen osuneen tuomion asiakirjoja ei löytynyt käräjäoikeuden arkistosta, jolloin aineistoon otettiin mukaan diaarimerolistasta seuraava tapaus.

4 POLIISIN TIETOOON TULLEET HUUMAUSAINERIKOKSET

4.1 Yleisyys

Tässä luvussa tarkastellaan poliisin tietoon tullutta huumausainerikollisuutta. Todellisten huumausainerikosten määrää tai piirteitä ei ole mahdollista arvioida näiden lukujen perusteella, sillä kontrolliviranomaisten toiminnan tehokkuus ja kohdentaminen vaikuttavat merkittäväällä tavalla tilastoituihin huumausainerikollisuuteen.¹⁷ Rikosprosessi käynnistyy kuitenkin poliisin tekemästä esitutkinnasta, ja syyteharkinta sekä mahdollinen oikeudenkäynti rakentuvat pitkälti sen varaan, mitä esitutkinnassa on saatu selvitettyä.

Poliisin tietoonsa saama huumausainerikollisuus kasvoi voimakkaasti 1990-luvulla, mutta vuosituhannen jälkeen kasvu on taittunut.¹⁸ Vuonna 2004 poliisin tietoon tuli noin 14 500 huumausainerikosta, mikä on edellisvuotta hieman vähemmän. Tilastotietoja tarkasteltaessa on otettava huomioon, että yksi tilastoituihin huumausainerikoksi voi pitää sisällään hyvin monenlaista toimintaa. Yhdessä rikoksessa voi olla kyse huumekekoilusta tai yhtä hyvin laajamittaisesta huumeiden levittämiskuviosta. Tämän lisäksi tilastointikäytännöt voivat vaihdella. Tutkimuksissa on havaittu, että eri paikkakunnilla on laskettu eri tavalla huumausainerikosten lukumääriä.¹⁹

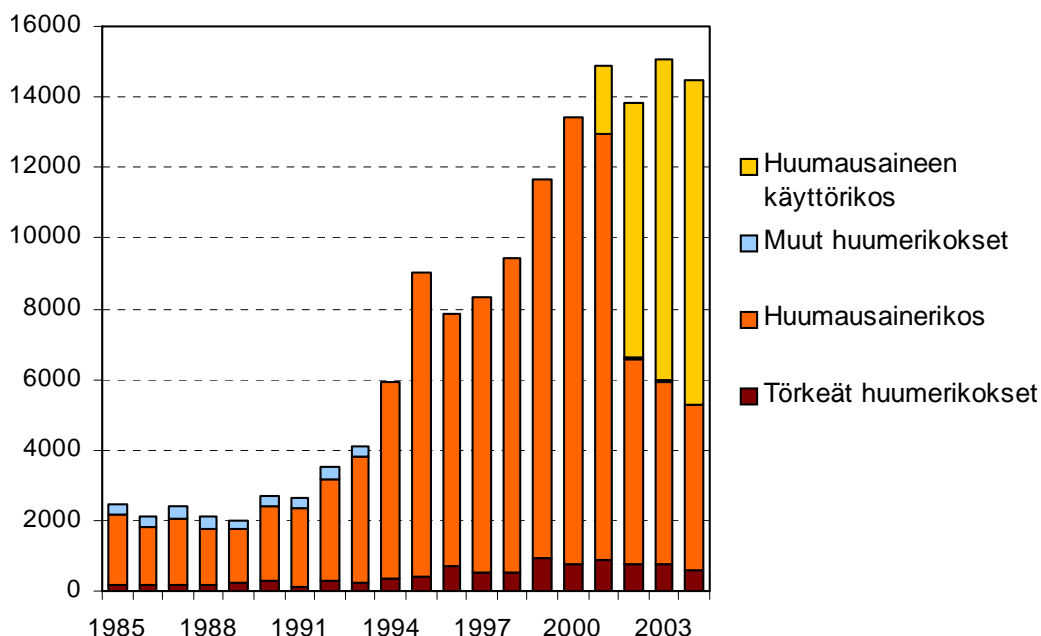
Huumausainerikoksena on kriminalisoitu huumausaineen laitton valmistaminen, maahantuonti, maastavienti, kuljettaminen, levittäminen ja hallussapittäminen. Huumausaineen käyttö ja vähäisen määrän hallussapito tai hankkimisen yritys omaa käyttöä varten on 1.9.2001 lukien erotettu omaksi tunnusmerkistöksi, huumausaineen käyttörikokseksi. Huumausainerikos on törkeä, jos rikoksen kohteena on erittäin vaarallinen tai suuri määrä huumausainetta, rikoksella tavoitellaan huomattavaa taloudellista hyötyä, rikosentekijä toimii järjestäytyneen ryhmän jäsenenä, rikoksella aiheutetaan usealle ihmiselle vakavaa terveyden tai hengen vaaraa tai huumausainetta levitetään alaikäisille tai muuten häikäilemättömällä tavalla. Törkeysarvoste-

¹⁷ Poliisin ja muiden huumausainemarkkinoilla toimivien henkilöiden välisestä vuorovai-
kutuksesta ks. Kontula 1986, 47; Kinnunen 1996, 115 ss.; Kinnunen et al. 2005, 13 ss.

¹⁸ Myös muilla mittareilla tarkasteltuna huumausainetilanteesta piirtyy samanlainen kuva.
Ks. tarkemmin esim. Virtanen 2005.

¹⁹ Ks. esim. Kontula 1986, 13–16; Kinnunen 1996, 10–11. Käyttörikosuudistuksen jälkeen
ilmeni jälleen ongelmia rikosten lukumäärän tilastoinnissa (Rikostutkinnan tilan selvi-
tyshanke 2003, 87). Sisäasiainministeriö antoi uuden kirjaamisohjeen vuonna 2005.

lussa ratkaisee viime kädessä teon kokonaisarviointi. Tämän lisäksi rikoslais-
sa on rangaistussäännökset huumausainerikoksen valmistelusta ja edistämi-
sestä. (Ks. RL 50:1–4 §.)

Kuvio 1 Poliisin tietoon tulleet huumausainerikokset vuosina 1985–2004²⁰

Lähde: Tilastokeskus

Kuviossa 1 on eroteltu eri huumausainerikokset. Viime vuosiin asti suurim-
massa osassa huumausainerikoksia oli kyse perustunnusmerkistön mukaisesta
huumausainerikoksesta, johon sisältyi 1.9.2001 asti huumeiden käyttäminen
ja hallussapitäminen omaa käyttöä varten. Huumausaineen käyttörikosuudis-
tuksen jälkeen tämä rikosnimike on vallannut tilaa poliisitilastoissa (ks. myös
taulukko 1). Vuonna 2004 poliisin tietoon tuli 9 200 käyttörikosta, mikä
vastaa 64 prosenttia kaikista huumausainerikoksista. Perustunnusmerkistön
mukaisia huumausainerikoksia oli 4 600 (32 %). Törkeitä huumausainerikok-
sia tuli poliisin tietoon 582 (4 %). Huumausainerikoksen valmistelu tai
edistäminen esiintyvät rikosnimikkeinä niin harvoin, että ne tuskin erottuvat
kuvioista. (Ks. myös liitetaulukko 1.)

²⁰ Törkeissä huumausainerikoksissa on vuosina 1985–1993 huumausainelain 3, 4, 5.2:n ja vuosina 1994–2004 rikoslain 50:2:n mukaiset teot. Muissa huumausainerikoksissa on vuosina 1985–1993 huumausainelain 5.1 ja 6:n ja vuosina 1994–2004 rikoslain 50:3–4:n mukaiset teot.

Taulukko 1 Poliisin tietoon tulleet huumausainerikokset vuosina 2000–2004 (%)

	2000	2001	2002	2003	2004
Huumausaineen käyttörikos	-	12,8	52,2	60,3	63,6
Huumausainerikos	94,4	81,3	42,0	34,5	32,3
Törkeä huumausainerikos	5,5	5,8	5,5	4,9	4,0
Huumausainerikoksen valmistelu	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1
Huumausainerikoksen edistäminen	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0
Yhteensä	100	100	100	100	100
Yhteensä N	13 445	14 869	13 857	15 058	14 486
<i>Muutos %</i>	<i>+15,2</i>	<i>+10,6</i>	<i>-6,8</i>	<i>+8,7</i>	<i>-3,8</i>

Lähde: Laskettu Tilastokeskuksen luvuista

4.2 Selvittäminen ja ilmoittaminen syyttäjälle

Kaikki poliisin tietoon tulleet rikokset eivät etene syyttäjälle asti. Esitutkinnaissa voi käydä ilmi, että rikosta ei ole tehty. Rikosepäily voi osoittautua aiheettomaksi muun muassa tapauksissa, joissa rikoksesta epäilty henkilö pystyy esittämään lääkärinmääräyksen hallustaan löytyneille huumausaineeksi luokitelluille lääkkeille. Poliisi ei myöskään onnistu selvittämään kaikkia rikoksia. Tästä syystä esitutkinnan tuloksena ei pystytä esittämään ketään henkilöä, joka olisi mahdollista saattaa rikosoikeudelliseen vastuuseen tekemästään rikoksesta. Rikoksesta epäilty nuori voi myös osoittautua alle 15-vuotiaaksi. Poliisi voi niin ikään luopua toimenpiteistä ja antaa samalla rikoksentekijälle suullisen tai kirjallisen huomautuksen (ks. ETL 4, 43 §). Seuraavaksi tarkastellaan, mitä tilastot kertovat rikosten selvittämisestä ja syyttäjälle ilmoittamisesta.

Koska huumausainerikokset tulevat ilmi ennen muuta poliisin ja tullin oman toiminnan ansiosta, niiden selvitysprosentti on varsin korkea. Viimeisen kymmenen vuoden aikana selvitysprosentti on pysytellyt lähes joka vuosi yli 90 %:n tuntumassa (ks. liitetaulukko 3). Tilastoista käy myös ilmi, että poliisi on ilmoittanut melkein kaikki selvittämänsä rikokset syyttäjälle.²¹ Alle 15-vuotiaita oli vuosina 1995–2004 keskimäärin 55 vuodessa.

Poliisitilastoihin kirjataan jonkin verran huumausainerikosepäilyjä, joista esitutkinnan edetessä paljastuu, että kysymyksessä ei ollutkaan rikos. Vuonna 2004 poliisi kirjasi yhteensä 736 huumausainerikosta ei-rikos-merkinnällä (ks. liitetaulukko 2). Tämä vastaa viittä prosenttia poliisin tietoon tulleista

²¹ Tilastoissa pidetään lukua sellaisista tapauksista, joita poliisi on pitänyt niin vähäpätöisinä, ettei niitä tarvitse edes ilmoittaa syyttäjälle. Vain muutamia kymmeniä huumausainerikoksia on jätetty vuosittain ilmoittamatta syyttäjälle tästä syystä. Ks. liitetaulukko 2.

huumausainerikoksista. Lukumääräisesti eniten tapauksia löytyi käyttöririkoksista.

Poliisin toimenpiteistä luopumisen käytännöistä tai huomautusten antamisesta ei ole saatavilla julkaistua tilastotietoa.

4.3 Huumausainerikosten piirteitä

Huumausainerikoksia tilastoidaan myös tapahtumakerroittain, jolloin erotellaan, kuinka monta huumausaineen käyttöä, myyntiä, maahantuontia, viljelyä jne. on tapahtunut. Taulukosta 2 käy ilmi, että valtaosassa rikoksia on ollut kysymys huumausaineen käyttämisestä tai hallussapitämisestä.

Tilastointia ei ole tehty vain törkeimmän tekemuodon mukaan, joten yhden huumausainerikosepäilyn yhteydessä poliisi voi epäillä samaa henkilöä useista eri teoista. Tilastoista ei myöskään pystytä selvittämään, milloin henkilöä epäillään ainoastaan käyttämisestä. Käyttökertojen suuri lukumäärä viestii kuitenkin siitä, että poliisi on kohdistanut voimavarojaan käyttäjien kiinnisaamiseen (ks. myös Kinnunen et al. 2005, 15 ss.).

Taulukko 2 Huumausainerikokset tapahtumakerroittain vuosina 2000–2004 (100 %)

	2000	2001	2002	2003	2004
Käyttö	84,10	78,06	74,33	77,56	76,27
Hallussapito	10,28	13,53	16,61	13,60	17,06
Myynti tai muu levitys	4,65	7,55	7,07	6,36	4,14
Hankkimisen yritys	0,40	0,39	0,78	1,06	1,09
Viljely	0,37	0,33	0,76	0,95	1,11
Maahantuonti tai maastavienti	0,11	0,08	0,13	0,12	0,14
Kuljettaminen tai kuljetuttaminen	0,08	0,04	0,19	0,17	0,10
Valmistus	0,01	0,01	0,09	0,15	0,08
Muu	0,01	0,01	0,03	0,03	0,02
Yhteensä	100	100	100	100	100
Tapahtumakerrat (N)	158 203	185 887	96 835	80 389	78 169

Lähde: Tilastokeskus (yksi huumausainerikos voi sisältää useita eri tekemuotoja)

4.4 Epäillyt henkilöt

Tilastoista on mahdollista selvittää, kuinka monen henkilön poliisi epäilee syyllistyneen huumausainerikoksiin. Sama henkilö voi esiintyä yhden vuoden aikana useamman kerran tilastoissa. Seuraavaksi kerrotaan rikoksista epäiltyjen määrästä, sukupuolesta, kansalaisuudesta ja iästä.

Poliisi epäili vuonna 2004 noin 15 500 henkilön syyllistyneen huumausainerikoksiin. Huumausaineen käyttörikoksesta epäiltyjä oli 9 800, huumausainerikoksesta 5 100 ja törkeästä huumausainerikoksesta noin 600 (ks. liitetaulukko 4). *Naisia* oli noin 2 600, jolloin heitä epäiltiin eniten huumausaineen käyttörikoksesta (n=1 645). Naisten prosentuaalinen osuus on vuosi vuodelta kasvanut. Vuonna 2004 yksi kuudesta epäillystä oli nainen (17 %). (Ks. liitetaulukot 4–5.)

Huumausainerikoksista epäillyistä henkilöistä yli 90 prosenttia on syntyperäisiä *suomalaisia*. Suomessa asuvia ulkomaalaisia on viime vuosina ollut huumausainerikoksista epäiltyjen joukossa kolmisen prosenttia. Turisteja tai vierailijoita on ollut puolestaan prosentin verran. (Ks. liitetaulukko 6.)

Suurin osa huumausainerikoksista epäillyistä henkilöistä on ollut vähintään 21-vuotiaita, sillä viime vuosina kolme neljästä epäillystä kuului tähän ryhmään. Vastaavasti joka neljäs epäillyistä oli alle 21-vuotias. Vuonna 2004 *alaikäisiä* oli nelisen prosenttia, mikä tarkoittaa 680 henkilöä. Heistä lähes joka neljäs oli tyttö. Alaikäisten epäiltiin yleensä syyllistyneen huumausaineen käyttörikokseen (ks. taulukko 3). Poliisitilastoihin on kirjautunut myös muutamia kymmeniä alle 15-vuotiaita (ks. liitetaulukko 2).

Taulukko 3 Huumausainerikoksista epäillyt 15–17-vuotiaat vuosina 1995–2004

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Huumausaineen käyttörikos	-	-	-	-	-	-	119	556	510	488
Huumausainerikos	796	642	634	727	960	1 209	871	370	199	180
Törkeä huumausainerikos	3	13	5	3	7	6	2	5	5	12
Muut (RL 50:3–4)	0	0	1	0	3	0	1	1	1	0
Yhteensä	799	655	640	730	970	1 215	993	932	715	680
% kaikista huumerikoksista epäillyistä	8,3	7,6	6,7	7,6	8,0	8,5	6,2	6,2	4,8	4,4
Tyttöjen osuus alaikäisistä %	-	21,7	17,3	21,2	20,4	15,9	20,3	17,9	24,8	23,1

Lähde: Laskettu Tilastokeskuksen luvuista

4.5 Huumausainemarkkinoista

Huumeiden kokeileminen ja käyttö lisääntyi voimakkaasti 1990-luvulla, jolloin markkinoille tuli myös uusia huumausaineita ja käyttötapoja. Kannabis on kuitenkin pysynyt suosituimpana huumeena. Lähes kaikki huumausaineita käyttäneet henkilöt ovat joskus kokeilleet sitä (Hakkarainen & Metso 2003, 248). Aikuisväestöstä 12 prosenttia kertoi vuonna 2002 tehdyssä kyselyssä kokeilleensa kannabista joskus elämänsä aikana (mt., 249). Koululaisista löytyi vuotta myöhemmin lähes saman verran kokeilijoita (Ahlström et al. 2003, 599). Poliisin esittämien arvioiden mukaan kannabiksen kasvattaminen kotiloissa olisi viime vuosina yleistynyt (KRP tiedote 10.3.2005).

Ekstaasin käyttäminen nousi 1990-luvulla nuorison suosioon (ks. tarkemmin Seppälä 1999; Salasuo 2004, 123 ss.). Heroiinin käyttö on ollut Suomessa vähäistä, mutta sen saatavuus yleistyi 1990-luvulla. Myös heroïnisten hoidossa käytettyjen lääkeopioïdien (mm. Subutex) käyttö lisääntyi.²² Huumeiden ongelmakäyttäjiä on arvioitu löytyvän koko Suomesta noin 16 000–21 000, joista valtaosa käyttää amfetamiinia (ks. Partanen et al. 2004).

Suomalaisilla huumausainemarkkinoilla liikkuu eniten kannabistuotteita, amfetamiinia, jonkin verran ekstaasia ja huumausaineeksi luokiteltuja lääkkeitä. Poliisi ja tulli saavat takavarikoitua osan näistä aineista. Takavarikkojen perusteella ei kuitenkaan voi luotettavasti arvioida huumemarkkinoiden todellista laajuutta tai ajallista vaihtelua (ks. esim. Kinnunen 1998, 93–94). Taulukossa 4 esitellään vuosina 2000–2004 takavarikoitujen huumeiden määriä.

Taulukko 4 Vuosina 2000–2004 takavarikoituja huumausaineita (kg)

	2000	2001	2002	2003	2004
Hasis	196,5	566,6	482	423,1	467,4
Marihuana	13,8	13,7	32	45,3	25,8
Kannabis-kasvi (kpl)	-	4 875	6 385	8 801	7 840
Amfetamiini	78,3	149,7	129	114,6	101,8
Kokaiini	38,6	7,3	0,4	1,1	1,1
Heroiini	6,0	7,9	3	1,6	0,2
Subutex (kpl)	12 951	38 200	18 700	37 284	32 970
Khat	348,4	624,1	1 039	1 879,4	2 117,9
LSD (kpl)	2 355	49	4 680	1 460	196
Ekstaasi (kpl)	87 393	82 900	45 100	35 216	23 244

Lähde: Keskusrikospoliisi

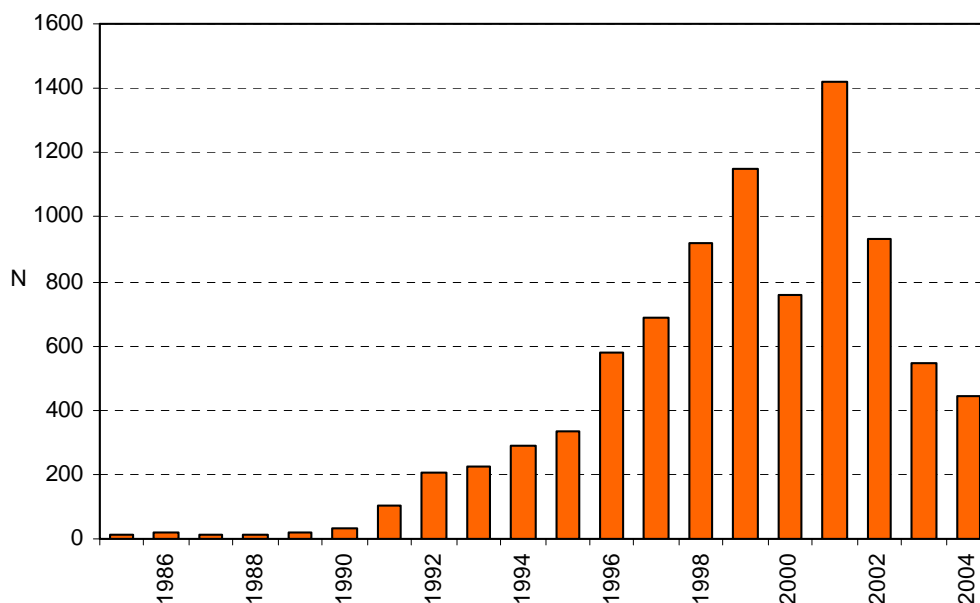
²² Hakkarainen 2002, 110. Buprenorfiinin käytöstä ks. Salaspuro & Partanen 2005, 80 ss.

5 SYYTTÄMÄTTÄJÄTTÄMISKÄYTÄNTÖ

5.1 Tilastojen valossa

5.1.1 Yleisyys

Tässä luvussa tarkastellaan syyttämättäjättämiskäytännössä tapahtuneita muutoksia. Kuviosta 2 käy ilmi, että huumausainerikoksissa syyttämättä jättämisten määrä kasvoi 1990-luvulla. Vuonna 1999 syyttämättä jätettyjä oli yli tuhat, kun heitä vuosikymmenen alussa oli vain 35. Syyttämättä jättämisten kasvua selittävät lainmuutokset. Toimenpiteistä luopumista koskevassa uudistuksessa vuonna 1991 pyrittiin siihen, että syyttäjät soveltaisivat runsaammin näitä säännöksiä. Myös huumausainerikoksia koskevia rangaistus-säännöksiä uudistettaessa vuonna 1994 pyrittiin lisäämään toimenpiteistä luopumista tapauksissa, joissa henkilö oli vain käyttänyt huumeita tai sitoutunut hoidettavaksi. (Ks. Kainulainen 2000, 38 ss.)

Kuvio 2 Seuraamusluonteinen syyttämättä jättäminen huumausainerikoksissa (RL 50:1–4) vuosina 1985–2004 (lukumäärät)
Lähde: Tilastokeskus

Kuviota 2 tarkastellessa huomio kiinnittyy vuoteen 2000, jolloin syyttämättä jätettyjen määrä väheni noin 750:een, mutta se nousi jälleen seuraavana vuonna. Kysymys ei todennäköisesti ole syyttämättäjättämiskäytännössä tapahtuneesta todellisesta muutoksesta vaan siitä, että tapauksia puuttuu tilastoista uuden tilastointijärjestelmän käyttöönottamisen takia. Tämän

tulkinnan puolesta puhuu ensiksikin se, että syyttämättä jättämisten määrä kasvoi jälleen seuraavana vuonna. Toiseksi valtakunnansyyttäjä antoi tammi-kuussa 2000 silloiset uudet ohjeet (2000:5) syyttämättä jättämisestä huumausainerikoksissa, minkä voisi olettaa lisäävän, ei suinkaan vähentävän päätösten määrää.

Huumausaineen käyttörikosuudistuksen jälkeen syyttämättä jätettyjen määrä on laskenut. Vuonna 2001 syyttämättä jätettyjä oli noin 1 400. Tämän jälkeen heidän lukumääränsä on vuosi vuodelta vähentynyt. Vuonna 2002 syyttämättä jätettyjen määrä putosi kolmanneksella, noin 900 syyttämättä jätettyyn. Seuraavana vuonna heitä oli enää viitisensataa. Vuonna 2004 syyttämättä jätettyjen lukumäärä väheni edelleen, alle 450:een.²³

Syyttämättä jätettyjen määrää tarkasteltaessa on otettava huomioon, kuinka paljon poliisin tietoon on tullut huumausainerikoksia. Kun syyttämättä jättämisten määrä 1990-luvulla lisääntyi, myös tilastoitu huumausainerikollisuus oli voimakkaassa kasvussa. Suomalaisessa huumausainekontrollissa on kohdistettu varsin paljon voimavaroja huumeiden käyttäjien kiinnisaamiseen. Useissa poliisin tietoon saamissa huumausainerikoksissa onkin ollut kysymys huumeiden käyttämisestä tai omaan käyttöön liittyvästä muusta huumausainerikoksena rangaistavasta toiminnasta, kuten huumeiden hallussapitamisesta omaa käyttöä varten. Tästä syystä syyttäjien ratkaistavaksi on tullut varsin paljon sellaisia tapauksia, joissa on ollut mahdollista harkita toimenpiteistä luopumista.

Syyttämättä jättäminen ei ole kuitenkaan missään vaiheessa muodostunut yleiseksi seuraamukseksi. Tarkasteltaessa syyttämättä jättämisten määrää suhteessa poliisin tietoon saamiin huumausainerikoksiin havaitaan, että enimmillään joka kymmenes poliisin tietoon saamista huumausainerikoksista jätettiin syyttämättä (ks. taulukko 5). Viime vuosina syyttämättä jättämisen käyttö on selkeästi vähentynyt. Vuonna 2004 jätettiin poliisin tietoon tulleista huumausainerikoksista enää kolmisen prosenttia syyttämättä.

²³ Absoluuttisista luvuista ks. liitetaulukko 7.

Taulukko 5 Seuraamusluonteinen syyttämättä jättäminen ja sen suhteellinen osuus poliisin tietoon tulleista ja syyttäjälle ilmoitetuista huumausainerikoksista (RL 50:1–4) vuosina 1995–2004

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Syyttämättä jättämiset	336	577	688	922	1147	756	1423	931	547	443
Muutos %	+17,5	+71,7	+19,4	+34,0	+24,4	-34,1	+88,2	-34,6	-41,2	-19,0
SJP:t % poliisin tietoon tulleista huumerikoksista	3,7	7,3	8,3	9,7	9,8	5,6	9,6	6,7	3,6	3,1
SJP:t % syyttäjälle ilmoitetuista huumerikoksista	4,0	8,0	8,9	11,5	11,2	6,1	10,3	7,0	4,1	3,2

Lähde: Laskettu Tilastokeskuksen luvuista

5.1.2 Eri perusteet

Huumausainerikoksissa syytteen nostamisesta voidaan luopua useilla eri perusteilla. Syyttämättä jättäminen on mahdollista rikoksen vähäisyyden tai rikosentekijän nuoruuden takia, kohtuus- tai tarkoituksenmukaisuussyistä sekä konkurrenssiperusteella. Tämän lisäksi huumausainerikoksia varten on rikoslaissa erityinen säännös (RL 50:7 §) toimenpiteistä luopumisesta.

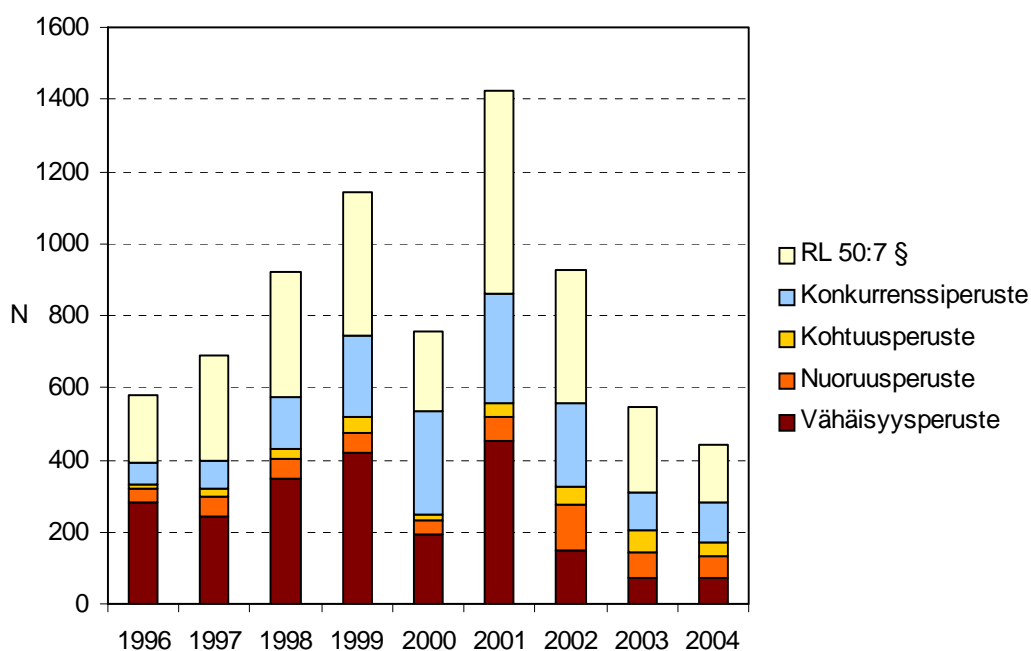
Kuvioissa 3a–b esitellään, millä perusteella syytteen nostamisesta on luovuttu. Ensimmäisessä kuviossa on käytetty absoluuttisia lukuja. Toisessa luvut on esitetty prosentteina. Vuosina 1996–2004 suurin osa syyttämättä jättämisistä tehtiin joko vähäisyssyistä tai rikoslain 50:7:n perusteella. Huumausaineen käyttörikosuudistuksen jälkeen vähäisyysperusteen soveltaminen vähentyi, kun taas nuoruusperusteen käyttö lisääntyi. Muutos johtuu siitä, että syyttämättä jättämiset ovat aikaisempaa enemmän keskittyneet alaikäisiin. Nuorille on myös ryhdytty järjestämään puhuttelutilaisuuksia. Niin ikään kohtuus- tai tarkoituksenmukaisuusperusteen käyttäminen on lisääntynyt.²⁴

Vuosina 2002–2004 sovellettiin eniten rikoslain 50:7:ää (40 %), toiseksi eniten konkurrenssiperustetta (23 %), kolmanneksi vähäisyys- (15 %), neljänneksi nuoruus- (14 %) ja viidenneksi kohtuus- ja tarkoituksenmukaisuusperustetta (8 %). Vuonna 2004 rikoslain 50:7:n perusteella jätettiin syyttämättä 161, konkurrenssiperusteella 113, vähäisyys- 69, nuoruus- 64 ja kohtuus- tai tarkoituksenmukaisuussyistä 36 henkilöä.

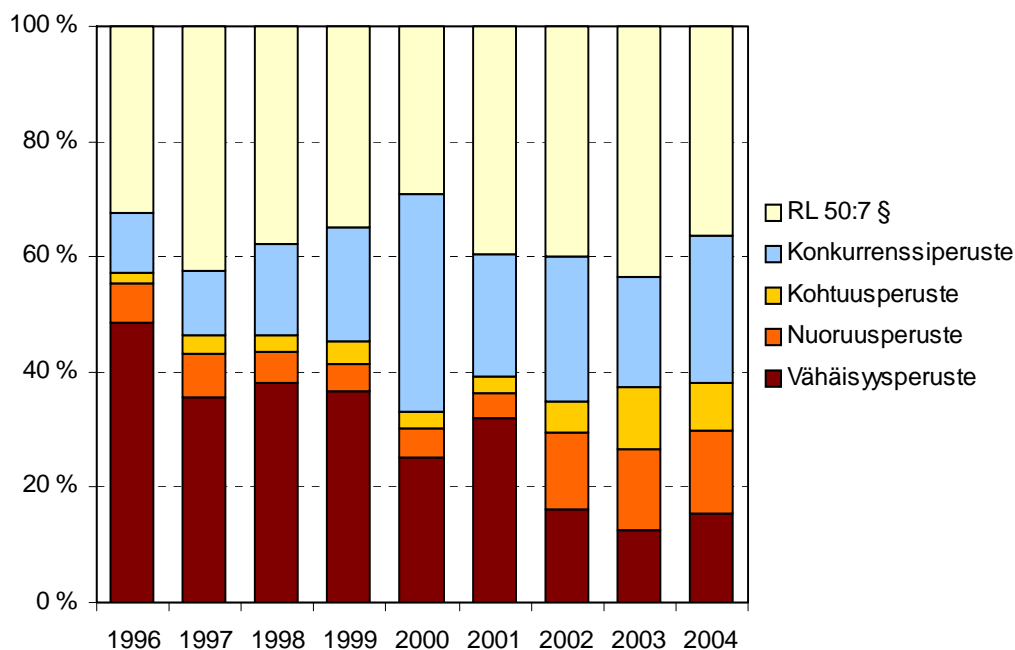
Syyttämättä jättämisten määrää tarkasteltaessa on syytä kiinnittää huomiota siihen, että merkittävä osa päätöksistä tehdään konkurrenssisyistä.

²⁴ Absoluuttiset luvut löytyvät liitetaulukosta 7.

Tällöin syyttämättä jätetty henkilö on käytännössä yleensä syyllistynyt muihin rikoksiin, joista hänet on jo tuomittu tuntuvaan rangaistukseen. Jos syyttäjän syyteharkinnassa olevaa huumausainerikosta olisi käsitelty yhdessä muiden rikosten kanssa, se ei olisi vaikuttanut henkilölle tuomitun kokonaisrangaistuksen määrään. Tästä syystä syyttäjä ei ole enää pitänyt tarpeellisena rikoksen käsittelemistä käräjäoikeudessa. Konkurensiperusteisten syyttämättä jättämisten osuus on kasvanut kuviossa esitettynä ajanjaksona. Vuonna 2004 lähes joka neljäs syyttämättä jättäminen tehtiin konkurensisyyistä.

Kuvio 3a Seuraamusluonteinen syyttämättä jättäminen eri perusteilla huumausainerikoksissa (RL 50:1–4) vuosina 1996–2004 (lukumäärät)
Lähde: Tilastokeskus (tiedot julkaistu vuodesta 1996 lähtien)

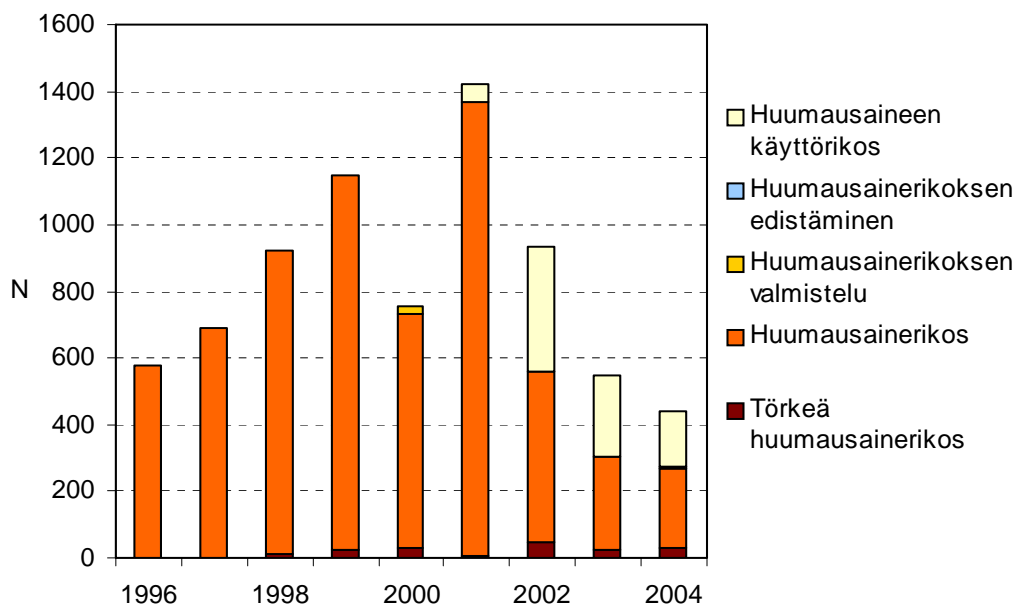
Kuvio 3b Seuraamusluonteinen syyttämättä jättäminen eri perusteilla huumausainerikoksissa (RL 50:1–4) vuosina 1996–2004 (prosenttiosuudet)
Lähde: Laskettu Tilastokeskuksen luvuista (tiedot julkaistu vuodesta 1996 lähtien)

5.1.3 Eri huumausainerikokset

Seuraavaksi tarkastellaan mihin huumausainerikoksiin syyttämättä jätetyt ovat syyllistyneet. Kuvioista 4 käy ilmi, että syyttämättä jättämiset ovat vuosina 1996–2001 keskittyneet perustunnusmerkistön (RL 50:1) mukaiseen huumausainerikokseen, johon sisältyi 1.9.2001 asti myös huumeiden käyttäminen ja hallussapitäminen omaa käyttöä varten. Suurimmassa osassa syyttämättä jätettyjä tapauksia on ollut kysymys tällaisesta huumausainerikoksesta (ks. Kainulainen 1999).

Uudistuksen jälkeisinä vuosina (2002–2004) syyttämättä jättämiset ovat jakautuneet lähinnä perustunnusmerkistön mukaisen huumausainerikoksen (53,4 %) ja huumausaineen käyttörikoksen (40,9 %) kesken. Törkeästä huumausainerikoksesta tehtiin vain muutamia kymmeniä (5,4 %) syyttämättä jättämisiä vuosittain, jolloin oli yleensä kyse konkurensisyyistä. Huumausainerikoksen valmistelu tai edistäminen esiintyi rikosnimikkeinä vain harvoin.²⁵

²⁵ Absoluuttiset luvut ovat liitetaulukossa 8.

Kuvio 4 Seuraamusluonteinen syyttämättä jättäminen eri huumausainerikoksissa vuosina 1996–2004 (lukumäärät)

Lähde: Tilastokeskus (tiedot julkaistu vuodesta 1996 lähtien)

5.1.4 Syyttämättä jätettyjen ikä

Seuraavaksi katsotaan, onko syyttämättä jätettyjen iässä tapahtunut muutoksia. Taulukkoon 6 on valittu vuodet 1996–1998 ja 2002–2004. Syyttämättä jätetyistä suurin osa on molempina vuosina ollut alle 25-vuotiaita. Käyttörikkosuudistuksen jälkeen syyttämättä jättäminen on aikaisempaa enemmän painottunut alaikäisiin. Vuosina 2002–2004 lähes joka kolmas syyttämättä jätetyistä oli alaikäinen, kun heitä aikaisemmin oli 12 prosenttia. Syyttämättä jätettyjen alaikäisten lukumäärä on yli kaksinkertaistunut uudistuksen jälkeen. Liitetaulukossa 11a on eroteltu alaikäisten lukumäärä 15-, 16- ja 17-vuotiaina. 17-vuotiaita on jätetty lukumääräisesti eniten syyttämättä.

Taulukko 6 Huumausainerikoksista (RL 50:1–4) seuraamusluonteisesti syyttämättä jätettyjen ikä

	1996–1998		2002–2004	
	N	%	N	%
15–17	253	11,9	574	29,9
18–20	449	21,1	305	15,9
21–24	461	21,7	369	19,2
25–29	396	18,6	270	14,1
30–39	383	18,0	278	14,5
40–49	156	7,3	95	4,9
50–64	23	1,1	27	1,4
65–	3	0,1	3	0,2
Yhteensä	2 124	100	1 921	100

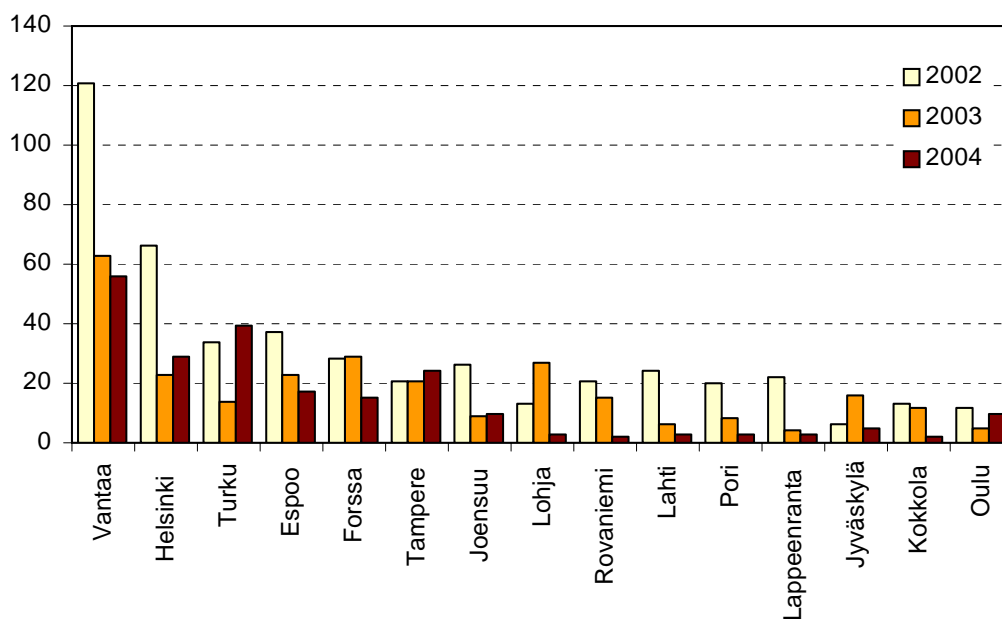
Lähde: Laskettu Tilastokeskuksen luvuista

Vuosina 1996–1998 alaikäiset jätettiin yleensä syyttämättä nuoruusperusteella. Tämän jälkeen sovellettiin eniten vähäisyysperustetta ja rikoslain 50:7:ää. Käyttörikosuudistuksen jälkeen vähäisyysperusteen soveltaminen on vähentynyt. Vuosina 2002–2004 jätettiin alaikäisistä syyttämättä 43 prosenttia rikoslain 50:7:n, 42 prosenttia nuoruusperusteella, kymmenisen prosenttia kohtuussyistä ja viitisen prosenttia vähäisyysperusteella. Konkurensiperusteisia syyttämättä jättämisistä oli alle kaksi prosenttia. (Ks. liitetaulukko 11b.) Ennen uudistusta alaikäiset olivat lähes aina syyllistyneet perustunnusmerkistön mukaiseen huumausainerikokseen. Vuosina 2002–2004 suurin osa (66 %) alaikäisistä syyllistyi puolestaan huumausaineen käyttörikokseen. Kolmasosa syyllistyi huumausainerikokseen ja muutama prosentti törkeään huumausainerikokseen. (Ks. liitetaulukko 11c.)

5.1.5 Syyttämättä jättäminen eri paikkakunnilla

Seuraavaksi tarkastellaan seuraamusluonteista syyttämättä jättämistä 15 syyttäjäyksikössä, joissa tehtiin eniten syyttämättä jättämisistä vuosina 2002–2004. Luvuista on poistettu konkurensiperusteella tehdyt päätökset, jotka eivät kuvasta ”aitoja” syyttämättä jättämisistä. Kuvioista 5 havaitaan, että syyttämättä jättämisten lukumäärä on yleensä pienentynyt. Useilla paikkakunnilla tehtiin vuonna 2004 enää vain muutama yksittäinen päätös syyttämättä jättämisestä.²⁶

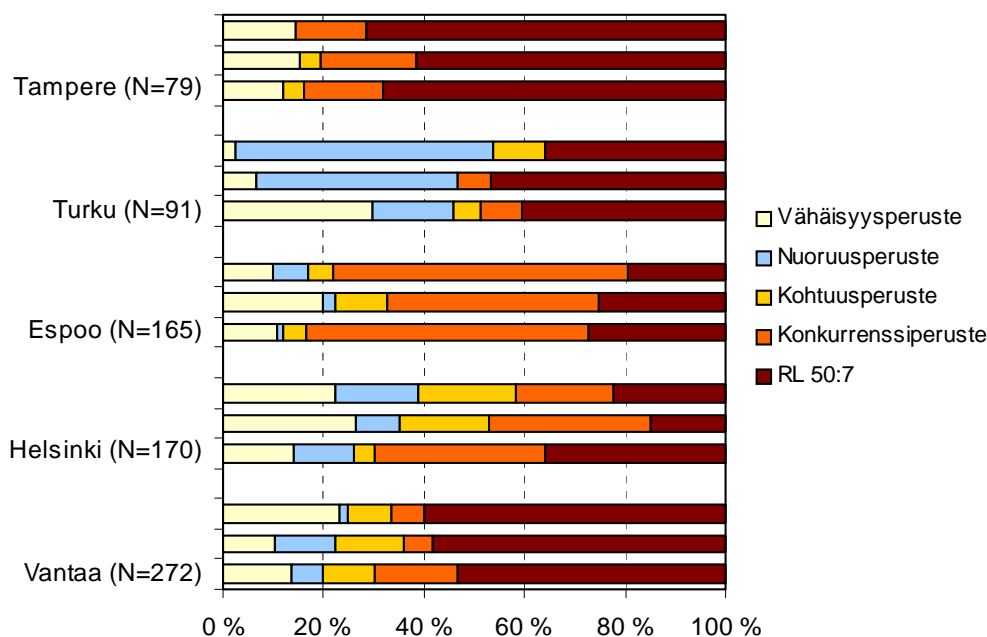
²⁶ Absoluuttiset luvut kaikissa Suomen syyttäjäyksiköissä tehdyistä syyttämättä jättämisistä löytyvät liitetaulukosta 9.

Kuvio 5 Seuraamusluonteinen syyttämättä jättäminen huumausainerikoksissa (RL 50:1–4) 15 paikkakunnalla vuosina 2002–2004 (poistettu konkurrenssitapaukset)
Lähde: Tilastokeskus

Seuraavaksi tarkastellaan eri syyttämättäjättämisperusteiden käyttöä muutamissa syyttäjäyksiköissä. Tällöin laskelmiin sisältyvät konkurrenssiperusteiset päätökset. Yksiköistä valittiin mukaan Vantaa, Helsinki, Espoo, Turku ja Tampere, joissa tehtiin vuosina 2002–2004 eniten syyttämättä jättämisiä. Kuviosta 6 käy ilmi, että syyttämättäjättämisperusteiden käytössä on eroja eri paikkakuntien välillä. Espoossa ja Helsingissä tehtiin varsin paljon konkurrenssiperusteisia syyttämättä jättämisiä. Vantaalla ja Tampereella rikoslain 50:7:n soveltaminen oli yleisintä. Turun kohdalla erottuu selkeästi nuoruusperusteiden käyttäminen, sillä esimerkiksi vuonna 2004 yli puolet syyttämättä jättämisistä tehtiin tällä perusteella.²⁷

²⁷ Syyttämättä jättämistä koskevissa tutkimuksissa on kerta toisensa jälkeen havaittu, että säännösten soveltamiskäytäntö on epäyhtenäinen. Ks. Sulin 1993, 37–38; Jääskeläinen 1997, 269, 615, 619; Kainulainen 1999, 29.

Kuvio 6 Viidellä paikkakunnalla eri syyttämättäjättämisperusteiden käyttö huumausainerikoksissa (RL 50:1–4) vuosina 2002–2004 (100 %) ²⁸
Lähde: Tilastokeskus

5.2 Syyttämättäjättämispäätökset huumausainerikoksissa

5.2.1 Keskeiset havainnot

Huumausaineen käyttörikosuudistuksen myötä syyttämättä jättäminen on vähentynyt. Jotta huumeiden käyttämiseen syyllistynyt henkilö pystyisi välttämään rangaistusmääräysmenettelyssä kirjoitettavan sakon, pitäisi esitutkinnassa ilmetä jotain erityisiä syyttämättä jättämistä puoltavia seikkoja. Jos kysymyksessä on huumausaineen käyttörikoksesta kiinni jäänyt alaikäinen on mahdollista, että hänet jätetään syyttämättä. Samalla tavalla voi käydä, jos huumeiden käyttäjä ilmaisee poliisille halukkuutensa hakeutua hoidettavaksi.

Tämän lisäksi syyttäjän mahdollisuus harkita syyttämättä jättämistä on säilynyt perustunnusmerkistön mukaisissa huumausainerikoksissa, joista poliisi suorittaa normaalin esitutkinnan, eikä rangaistusmääräysmenettelyn soveltaminen ole mahdollista. Syyttäjän tehdessä syyteharkintaansa esitutkin-

²⁸ Kuviossa käytetyt luvut löytyvät liitetaulukosta 10.

nassa kertyneen materiaalin perusteella syyttämättä jättämistä tukevat seikat voivat tulla paremmin esille kuin suppeassa esitutkinnassa.²⁹ Lakivaliokunta (13/2001) kiinnitti huomiota siihen, että seuraamusikäytännön pitäisi olla sillä tavalla yhdenmukainen, että vakavampia huumausainerikoksia ei jätettäisi syyttämättä samalla kuin lievemmistä rikoksista sakotettaisiin. Seuraavaksi tarkastellaan, minkälainen kuva syyttämättäjättämiskäytännöistä piirtyy erikseen kerätyn empiirisen aineiston valossa.

Tätä tutkimusta varten on valtakunnansyyttäjänviraston avustuksella kerätty kahdelta vuodelta huumausainerikoksista syyttämättäjättämispäätöksiä, joita kertyi ajanjaksolta 1.9.2001–31.8.2003 yhteensä 1 370. Päätös on yleensä yhden sivun mittainen, jossa syyttäjä kuvaa ensin lyhyesti syyksi luettua rikosta ja esittää sen jälkeen perustelut tekemälleen ratkaisulle. Raportissa esitetyissä tiivistelmissä ei yleensä toisteta suoria lainauksia lakitekstistä. Henkilön nimen tilalla käytetään tunnusta ”NN” ja alaikäisistä ”Nn”.

Syyttämättä jätetyt huumausainerikokset ovat varsin samankaltaisia kuin ennen huumausaineen käyttörikosuudistusta. Tyypillisesti kysymys on huumausaineen kokeilemisesta tai vähäisestä käyttämisestä. Syyttämättä jätetyistä miehiä oli 80, naisia 20 prosenttia. Syyttämättä jätetty oli yleensä alle 25-vuotias. Alaikäisiä oli lähes kolmasosa. Syyttämättäjättämiskäytännöstä on tehtävissä kaksi uutta havaintoa, sillä sekä puhuttelemine että hoitoonohjaaminen on lisääntynyt.

Jos syyttämättä jätettyä ei puhuteltu tai hän ei hakeutunut hoitoon, päätöstä puolsi yleensä jokin muu erityinen seikka. Kysymyksessä saattoi olla ensikerhotalaisen tekemä huumekekeilu tai vähäinen käyttö kotioiloissa. Sanktiokumulaatio saattoi edesauttaa syyttämättä jättämistä, kun henkilö oli kärsinyt vapaudenmenetyksestä esitutkinnan aikana tai hän oli joutunut vankilassa kurinpitoseuraamuksen kohteeksi. Toisinaan syytteen nostaminen olisi ollut tarkoitukseton, koska rikoksen tekemisestä oli ehtinyt kulua useita vuosia tai ulkomaalainen rikoksentekijä oli ehtinyt palata kotimaahansa. Myös kohtuussyyt saattoivat olla päätöksen taustalla syyttämättä jätetyn ollessa vakavasti sairaana, itsemurha-aikeissa tai vammautunut.

Aineistosta löytyi tapauksia, joissa henkilöä oli sakotettu käyttörikoksesta, mutta samalla ilmitullut huumausainerikos oli siirretty syyteharkintaan.

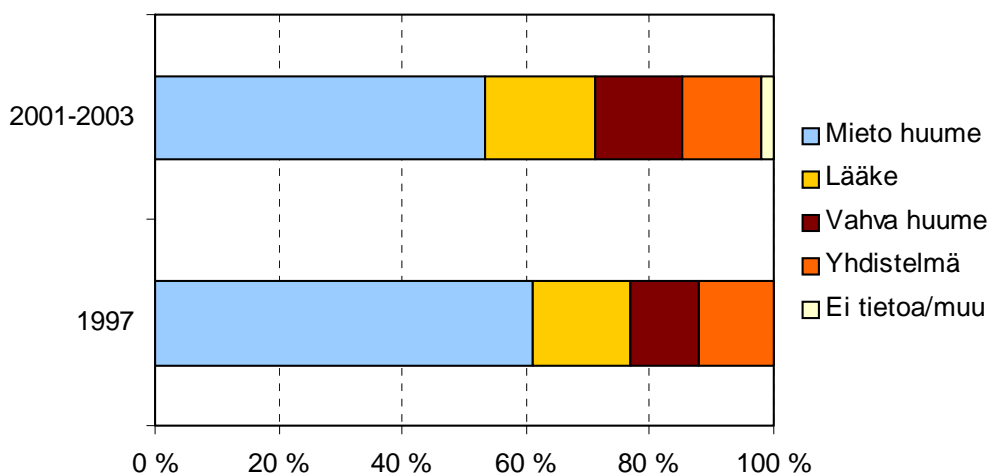
²⁹ Sisäasiainministeriö on syyskuussa 2002 antamissa ohjeissaan kiinnittänyt huomiota siihen, että käyttörikoksissa pitää suppeassakin esitutkinnassa selvittää riittävästi rikoksesta epäillyn teon ja henkilön taustaa, jotta mahdollisuus eri seuraamusvaihtoehtojen käyttämiselle ja muille tarvittaville jatkotoimenpiteille säilyisi.

Tällöin syyttäjä saattoi todeta käyttörikoksesta saadun sakon olevan riittävä seuraamus myös nyt käsiteltävänä olleesta huumausainerikoksesta.

5.2.2 Huumausaineet

Syyttämättä jätetty oli yli puolessa tapauksista tekemisissä mietojen huumausaineiden kanssa (54 %). Tämän jälkeen yleisempiä olivat erilaiset huumausaineeksi luokitellut lääkkeet (17 %). Vahvoja huumeita oli 14 prosenttia. Lähes saman verran löytyi eri aineiden yhdistelmiä (13 %). Joistakin harvoista päätöksistä ei pystynyt selvittämään rikoksen kohteena ollutta huumausainetta.

Kuviossa 7 on käytetty vertailuaineistona aikaisempaa tutkimusta (Kainulainen 1999). Huumeiden laadussa ei ole tapahtunut merkittäviä muutoksia. Mietojen huumeiden luokka on hieman pienentynyt samalla kun vahvojen huumeiden ja lääkkeiden luokka on suurentunut.

Kuvio 7 Vertailu huumausaineen laadusta syyttämättä jätetyissä tapauksissa (100 %)
 Lähde: Syyttämättäjättämisaineisto

Miedoiksi huumausaineiksi on luokiteltu marihuana, kannabis, hasis ja khat. Vahvoiksi huumeiksi amfetamiini, heroini, ekstaasi, kokaiini ja LSD. Seuraavaksi tarkastellaan, miten suuria huumemääriä syyttämättäjättämispäätöksistä paljastui. Taulukossa 7 esitettyjä tietoja tarkasteltaessa on syytä muistaa, että kysymys *ei* ole siitä, että henkilön hallusta olisi pystytty takavarikoimaan tämä huumemäärä. Henkilön jäädessä kiinni häneltä saattoi löytyä pieni määrä huumetta. Esitutkinnassa on kuitenkin voitu onnistua selvittämään enemmän hänen huumausainetekemisiään, jolloin rikoksesta epäilty on

voinut kertoa poliisille käyttäneensä huumeita pidemmän ajanjakson kuluessa. Syyttämättäjättämispäätöksistä pyrittiin laskemaan koko rikoksen kohteena ollut huumausainemäärä, jos se vain annettujen tapaustietojen perusteella oli mahdollista.

Taulukko 7 Eri huumausaineet syyttämättä jätetyissä tapauksissa (huumeiden nimikkeet on otettu syyttämättäjättämispäätöksistä)

Huume	Kaikki				Muut kuin konkurrenssiperusteiset tapaukset					
	N	(N*)	Määrät	Keski-arvo	Medi-aani	N	(N*)	Määrät	Keski-arvo	Medi-aani
Hasis (g)	667	(324)	0,05–263,20	7,9	2,0	564	(265)	0,05–263,50	7,6	2,0
Lääkkeet (kpl)	338	(272)	0,13–256	18,3	5,0	238	(192)	0,13–220	16,2	4,0
Amfetamiini (g)	276	(179)	0,01–74,00	3,1	1,0	125	(74)	0,02–48,75	2,2	0,5
Marihuana (g)	164	(75)	0,09–71,00	3,6	1,2	155	(69)	0,09–40,00	2,8	1,5
Kannabis (g)	68	(5)	1,00–30,00	8,4	2,0	64	(5)	1,00–30,00	8,4	2,0
Kannabis-kasvi (kpl)	45	(30)	1–23	4,8	4,0	34	(22)	1–23	4,3	2,0
Heroiini (g)	34	(21)	0,10–8,00	1,4	0,3	15	(8)	0,10–2,00	0,6	0,4
Ekstaasi (kpl)	27	(18)	1–20	3,8	2,5	18	(12)	1–5	2,4	2,0
Khat (g)	13	(11)	27–6 490	1 566,2	350,0	13	(11)	27–6 490	1 566,2	350,0
LSD (kpl)	1	-	1	-	-	1	-	1	-	-
Kokaiini (g)	1	-	0,8	-	-	1	-	0,8	-	-
Muut	10	-	-	-	-	10	-	-	-	-

Lähde: Syyttämättäjättämisaineisto

* Suluissa oleva luku kertoo, mistä tapausmäärästä keskiarvo ja mediaani on laskettu.

Syyttämättäjättämispäätöksissä yleisin huumausaine oli hasis (n=667). Yli puolessa tapauksia ei tarkasti määritelty, kuinka suuresta määrästä oli kyse. Päätöksessä saattoi olla ainoastaan maininta siitä, että henkilö oli kokeillut vähäisen määrän hasista tai hän oli satunnaisesti käyttänyt sitä muutaman kerran. Hyvin suuressa osassa tapauksia hasis oli ainoana huumeena (n=501). Kun hasiksen määrä ilmaistiin tarkasti, lähes 40 prosentissa tapauksia sitä oli rikoksen kohteena korkeintaan yksi gramma. Päätöksistä löytyi myös muita kannabistuotteita: marihuanaa ja kannabis-kasveja.

Huumausaineeksi luokiteltuja lääkkeitä oli 338 päätöksessä, joista yli puolessa rikoksen kohteena oli enintään viisi lääketablettia. Yleisimmät lääkkeet olivat Diapam ja Subutex.

Amfetamiinista löytyi 276 mainintaa. Kun ainemäärä ilmaistiin tarkasti, 63 prosentissa tapauksia sitä oli korkeintaan gramman verran. Heroiinia oli 34 päätöksessä, joista yli puolet tehtiin konkurrenssisyistä. Ekstaasia oli 27, khatia puolestaan 13 tapauksessa. LSD:stä ja kokaiinista löytyi vain yksi maininta.

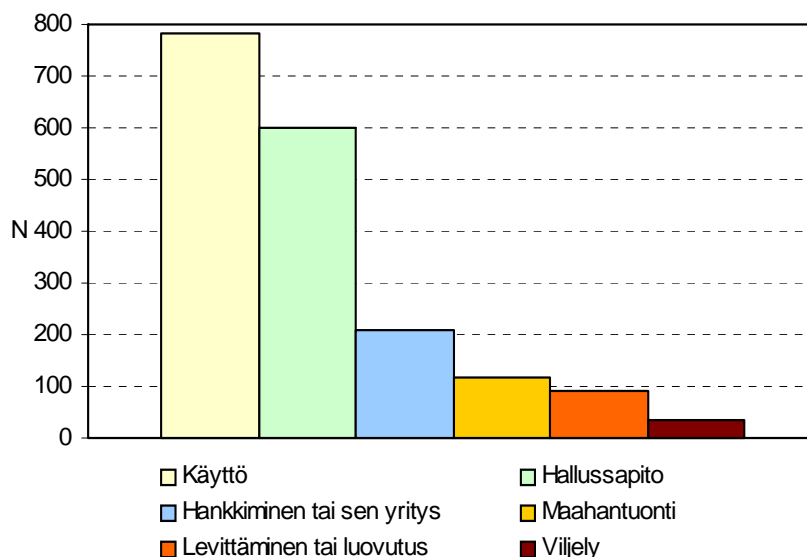
5.2.3 Huumausainerikollisuuden piirteet

Seuraavaksi esitellään, minkälaista huumausainerikollisuutta esiintyi syyttämättä jätetyissä tapauksissa. Päätöksissä kerrottiin niin huumausaineiden käyttämisestä, hallussapitamisesta, hankkimisesta, viljelemisestä, maahantuonnista, luovuttamisesta kuin levittämisestäkin.

Yleensä syyttämättä jätetty syyllistyi pelkkään omaan käyttöön liittyvään huumausainerikokseen. Rikосnimikkeenä ei kuitenkaan aina ollut huumausaineen käyttörikos, sillä sen tunnusmerkistö ei kata huumausaineen maahantuontia tai viljelemistä, vaikka se tapahtuisi pienessä mittakaavassa omaa käyttöä varten.

Huumausaineita hallussapidettäessä kyse on käyttörikoksesta, jos rikoksen kohteena on *vähäinen määrä* huumetta *omaa käyttöä* varten. Huumausaineita käytettäessä syyllistytään aina huumausaineen käyttörikokseen riippumatta siitä, onko kysymys huumeiden kokeilemisesta tai pitkäaikaisesta käytöstä.

Syyttämättäjättämispäätöksistä löytyi kuudesta prosentista tapauksia maininta huumausainerikoksen lisäksi muista rikoksista. Tällöin oli yli puolessa tapauksista (61 %) kysymys kilpailusääntöjen rikoksesta syyttämättä jättämisistä. Yleisimmät rikokset olivat väärennys, alkoholiuoman hallussapitorikkomus, teräseen laitton hallussapito yleisellä paikalla ja kulkuneuvon kuljettaminen oikeudetta. (Ks. liitetäulukko 12.)

Kuvio 8 Huumausainerikollisuus syyttämättä jätetyissä tapauksissa
Lähde: Syyttämättäjättämisaineisto

Käyttö (n=781). Syyttämättäjättämispäätöksissä oli eniten mainintoja huumausaineen käyttämisestä. Syyttämättä jätetyn todettiin syyllistyneen *ainoastaan* käyttämiseen joka viidennessä tapauksessa. Käyttö oli luonteeltaan tyypillisesti vähäistä kokeilemista tai hyvin satunnaista käyttämistä. Päätöksistä löytyi tosin myös tapauksia, joissa huumeiden käyttäminen oli kestänyt pidemmän aikaa.

Hallussapitäminen (n=601). Varsin useissa syyttämättäjättämispäätöksissä oli maininta huumausaineen hallussapitämisestä, jolloin se tapahtui yleensä henkilön omaa käyttöä varten. Vain muutamissa harvoissa tapauksissa ainetta pidettiin hallussa myyntitarkoituksessa. Joistakin päätöksistä kävi ilmi, että syyttämättä jätetty oli syyllistynyt perustunnusmerkistön mukaiseen huumausainerikokseen säilytettyään ainetta jonkun toisen henkilön lukuun. Tästä seuraava esimerkki:

Nuori nainen laittoi penkiltä havaitsemansa pilleripurkin taskuunsa poliisien saapuessa paikalle. Penkillä oli hetkeä aikaisemmin istunut hänen puolisonsa. Koska purkista löytyi huumausaineeksi luokiteltavia lääkevalmisteita, nainen syyllistyi huumausainerikokseen. Syyttäjä totesi kuitenkin ratkaisussaan, että lääkkeet eivät olleet naisen, eikä ollut syytä epäillä, että hänen olisi ollut tarkoitus käyttää tai levittää niitä. Syyttäjä piti tekoa kokonaisuutena arvostellen vähäisenä ja jätti syytteen nostamatta vedoten rikoslain 50:7:ään. (SJP 1174)

Hankkiminen tai sen yritys (n=207). Syyttämättä jätetyn mainittiin hankkineen huumausainetta yli kahdessa sadassa tapauksessa. Tällöin hän oli yleensä ostanut aineen itselleen. Päätöksissä todettiin toisinaan, että huumetta oli hankittu tuntemattomaksi jääneeltä henkilöltä. Yhdessä tapauksessa huumetta ostettiin tuntemattomalta naiselta. Huumausaineen hankkiminen jäi yritykseksi lähes neljässäkymmenessä tapauksessa.

24-vuotias mies NN myönsi esitutkinnassa tiedustelleensa kolme tai neljä eri kertaa eräältä mieheltä, olisiko tällä myydä kannabista. Hän sai kuitenkin joka kerta kieltävän vastauksen. Syyttäjä totesi NN:n yrittäneen laittomasti hankkia huumausainetta, mutta koska ostoyritysten kohteena oli lievä huumausaine omaa käyttöä varten, hän piti tekoa kokonaisuutena arvostellen vähäisenä ja jätti syytteen nostamatta. (SJP 1026)

Muutamissa hankkimisen yrittämiseksi jääneissä tapauksissa oli kysymys reseptiväärennyksistä. Tällöin henkilö oli väärentänyt lääkemääräyksen, jonka avulla hän yritti saada apteekista lääkkeitä itselleen. Syyttämättä jätetty ei kuitenkaan onnistunut aikomuksessaan, koska henkilökunta osasi epäillä reseptin aitoutta.

Nelissäkymmenissä oleva nainen väärensi lääkäriltä saamaansa lääkemääräykseen uusimismerkinnät ja yritti saada sen avulla apteekista oma käyttöönsä varten lääkkeitä. Nainen myönsi esitutkinnassa toimineensa tällä tavalla. Hän kertoi tehneensä väärennyksen, koska hänellä ei ollut varaa käydä lääkärissä uusimassa reseptiä. Nainen kertoi olleensa tapahtuma-aikana erittäin masentunut, ahdistunut ja ”poissa tolaltaan”. Tapahtuman jälkeen hän oli käynyt säännöllisesti hoidossa ja hänen terveydentilansa oli parantunut olennaisesti. Väärennyksessä asianomistajana olleella lääkärillä ei ollut vaatimuksia. Syyttäjä perusteli syyttämättä jättämistään mm. sillä, että oikeudenkäynti ja rangaistus olisivat tarkoituksettomia ottaen huomioon NN:n henkilökohtaiset olot ja häneen tapahtuman jälkeen kohdistetut terveydenhuollon toimet. ROL 1:8.1. (SJP 1033)

Maahantuonti tai sen yritys (n=118). Yli sadassa tapauksessa henkilö toi tai yritti tuoda maahan huumausainetta. Nämä henkilöt syyllistyivät huumausainerikokseen, koska käyttörikoksen tunnusmerkistöön ei sisälly huumausaineen maahantuominen. Syyttämättä jätetyissä maahantuontitapauksissa oli kuitenkin tyypillisesti kysymys henkilön omaan huumeiden käyttöön liittyvästä toiminnasta.

Maahantuodut huumemäärät olivat usein hyvin vähäisiä. Kysymys oli yleensä miedoista huumeista, sillä puolessa tapauksista rikoksen kohteena oli hasis, lähes kolmasosassa marihuana. Muutamista päätöksistä löytyi khatia. Lääkeaineita tuotiin maahan 12 prosentissa tapauksista.

Maahantuonnit keskittyivät selkeästi Vantaalle (89 %). Useissa tapauksissa henkilö oli tulossa Suomeen, mutta hän jäi huumausainerikosepäilyn takia lentokentällä kiinni. Joissakin päätöksissä kerrottiin kiinnijäämisen tapahtuneen maahantulon yhteydessä tehdyssä tarkastuksessa tai huumausaineiden etsintään koulutetun koiran ansiosta.

Maahantuontitapausten lukumäärä on kasvanut verrattuna edelliseen tutkimukseen (Kainulainen 1999, 53). Muutoksen taustalla voi olla aikaisempaa tarkempi kontrolli tai ihmisten liikkumisen lisääntyminen (ks. myös liitetaulukko 6). Syyttämättä jätettyjen joukossa oli varsin paljon ulkomaalaisia henkilöitä, jotka olivat tulossa Suomeen töihin, opiskelemaan tai lomailemaan. Monet heistä olivat EU-kansalaisia. Syyttämättä jättämistä puolsi teon vähäisyyden lisäksi usein tarkoituksenmukaisuus. Kun syyttäjä sai tapauksen ratkaistavakseen, rikokseen syyllistyneet henkilöt olivat usein ehtineet palata kotimaahansa. Tästä syystä syyttäjä saattoi ratkaisussaan todeta, että rikoksen käsitteleminen käräjäoikeudessa ei olisi tarkoituksenmukaista ottaen huomioon syytteen nostamisesta aiheutuvat haaste- ja oikeudenkäyntikulut.

Espanjalainen nuori mies jäi lentokentällä maahantulon yhteydessä tehdyssä tarkastuksessa kiinni siitä, että hän toi maahan 0,32 grammaa hasista. Hän kertoi tuoneensa aineen kotimaastaan omaa käyttöönsä varten. Syyttäjä totesi päätöksessään, että teon vähäisyyden lisäksi on otettava huomioon, että mies oli jo ehtinyt poistua maasta. (SJP 1080)

Huumausaineiden maahantuonti voidaan toteuttaa myös postin välityksellä. Esimerkiksi yhdessä tapauksessa (SJP 1331) alaikäinen tyttö lähetti Hollannista kaksi marihuanaa sisältynyttä savuketta ystävättärelleen Suomeen. Tyttö kertoi esitutkinnassa tehneensä teon pähänpistosta ajattelematta sen seurauksia. Syyttäjä päätyi syyttämättä jättämiseen, koska hän katsoi teon aiheutuneen pikemminkin ymmärtämättömyydestä tai harkitsemattomuudesta kuin piittaamattomuudesta lain kieltoja ja käskyjä kohtaan.

Syyttämättä jätetty oli myös saattanut lähetyttää itselleen lääkkeitä. Tällöin Suomessa asuva ulkomaalainen henkilö oli sairastuttuaan pyytänyt läheisiään lähettämään hänen tarvitsemansa lääkkeet. Lähetys pysäytettiin kuitenkin postissa, koska lääkkeet oli luokiteltu huumausaineeksi. Suomalaisen lainsäädännön mukaan edes lääkärin määräämiä huumausaineeksi luokiteltavia lääkkeitä ei saa tuoda ulkomailta postitse oman sairautensa hoitamista varten.³⁰

Parissa kymmenissä oleva nainen oli tullut Suomeen opiskelemaan. Hänen kotimaassaan (toinen EU-maa) lääkäri oli määrännyt hänelle lääkettä. NN:n vanhemmat kävivät lunastamassa lääkkeen apteekista ja lähettivät sen postitse Suomeen. Kukaan heistä ei tiennyt, että lääkevalmiste on Suomessa luokiteltu huumausaineeksi.

Syyttäjä totesi syyttämättäjättämispäätöksessään, että tietämättömyys lain sisällöstä ei vapauta henkilöä rikosoikeudellisesta vastuusta. Syyttäjän mukaan oli selvää, että lääkäri oli laillisesti määrännyt lääkevalmisteet NN:n henkilökohtaista käyttöä varten. Teosta ei olisi odotettavissa sakkoa ankarampaa rangaistusta. ”*Kun lääkkeet ovat lisäksi olleet laillisesti hankittuja ja tarkoitettu ulkomailta asuvan ja Suomessa vain tilapäisesti oleskelevan NN:n käyttöön ja kun maahantuonti postitse on johtunut tässä tapauksessa ymmärrettäväksi katsottavasta tietämättömyydestä voidaan tekoa sekä sen haitallisuus että siitä ilmenevä tekijän syyllisyyskin huomioon ottaen pitää sillä lailla vähäisenä, ettei asiassa ole tarvetta ryhtyä syytetoimiin.*” ROL 1.7.1. (SJP 133)

³⁰ Ks. Valtioneuvoston asetus (1088/2002) lääkevalmisteiden henkilökohtaisesta tuonnista Suomeen 5 §.

Levittäminen tai luovuttaminen (n=91). Syyttämättä jätetty oli lähes sadassa tapauksessa syyllistynyt perustunnusmerkistön mukaiseen huumausainerikokseen levittäessään huumeita. Tällöin oli lähes puolessa tapauksia kysymys huumausaineen luovuttamisesta ilman rahallista korvausta. Teoissa oli kuitenkin ilmennyt syyttämättä jättämistä puoltavia seikkoja. Esimerkiksi yhdessä tapauksessa nainen oli antanut toiselle henkilölle lääkäriltä saamansa huumelääkkeet oman liikakäyttönsä vähentämiseksi (SJP 340). Kysymys saattoi olla myös perheenjäsenten kesken tapahtuneesta lääkkeiden vaihdosta: nainen käytti veljeltään saamiaan lääkkeitä masennuksensa hoitamiseen (SJP 572). Muissa tapauksissa henkilö oli jollain tavalla osallistunut huumeiden välittämiseen tai myymiseen, jolloin syyttämättä jättämiseen päädyttiin lähes aina konkurrenssisyistä.

Viljeleminen (n=35). Syyttämättä jätetty oli viljellyt huumausainetta 35 tapauksessa. Vaikka henkilö viljelisi ainetta vain omaa käyttöönsä varten, rikos täyttää huumausainerikoksen, ei käyttörikoksen tunnusmerkistön. Viljelytapaukset olivat tyypillisesti vähäisiä. Syyttämättä jätetty viljeli tai oli yrittänyt viljellä Kannabis Sativa -nimistä kasvia, jotta hän olisi saanut huumausainetta itselleen. Joissakin tapauksissa kasvien kasvattaminen oli vasta alkutekijöissään, se ei ollut onnistunut tai syyttämättä jätetty ei jostain muusta syystä saanut kasveista hyötyä itselleen.

Syyttäjä saattoi päätöksessään osoittaa teon vähäisyyttä puhumalla muutama ”pienen” tai ”pienehkön” kasvin kasvattamisesta. Esimerkiksi yhdessä tapauksessa (SJP 501) syyttämättä jätetyn asunnosta löydettiin kotietsinnän yhteydessä vain yksi, noin viisi senttimetriä korkea kannabiskasvi. Syyttäjä piti rikosta siinä määrin vähäisenä, ettei hän nostanut syytettä. Eräässä toisessa tapauksessa (SJP 865) syyttämättä jätetty oli vasta ehtinyt hankkia yhden siemenen, josta hän yritti kasvattaa tainta.

Syyttämättä jätetty on myös voinut onnistua kasvattamisessaan ja käyttää näin saamansa aineen. Esimerkiksi yhdessä tapauksessa (SJP 1093) nuori mies oli kasvattanut yhtä Kannabis Sativa -kasvia käytettäväksi huumausaineena. Hän oli myös käyttänyt kasvista saamansa viisi terälehteä. Mies ei ollut aikaisemmin syyllistynyt huumausainerikokseen. Syyttäjä piti tekoa vähäisenä.

Syyttämättä jättämistä saattoi teon vähäisyyden lisäksi puoltaa se, että henkilö oli tuomittu samalla kertaa ilmitulleesta käyttörikoksesta sakkoihin. Tällöin syyttäjä katsoi jo määrätyn sakon olevan riittävä seuraamus huumausainerikoksesta. Muutamissa tapauksissa kannabiksen kasvattaja oli hakeutunut hoitoon.

5.3 Puhuttelut

5.3.1 Tausta

Huumausaineen käyttörikosuudistusta säädettäessä lainvalmistelijoilla ja -laatijoilla oli erilaisia käsityksiä siitä, mikä olisi tarkoituksenmukainen seuraamus nuorelle. Hallituksen esityksessä (213/2000) korostettiin nopeaa rikosoikeudellista puuttumista. Tällä tarkoitettiin sitä, että rangaistusmääräysmenettelyn käyttöönoton myötä seuraamus käyttörikoksesta olisi mahdollista määrätä suhteellisen nopeasti teon tultua ilmi. Hallituksen esityksessä uskottiin, että tällä olisi merkitystä erityisesti huumeita vasta kokeilevan nuoren kohdalla.³¹

Eduskunnan lakivaliokunta omaksui kuitenkin erilaisen näkemyksen, sillä sen mukaan nuorten kohdalla muut kuin oikeusviranomaisten toimenpiteet voisivat usein olla rangaistusta tarkoituksenmukaisempia. Lakivaliokunta esittikin mietinnössään (13/2001), että nuoria olisi sakottamisen sijasta puhuteltava. Viranomaisten järjestämä puhuttelu voisi olla asianmukaisesti toteutettuna tehokas keino puuttua erityisesti nuoren käyttäytymiseen. Puhuttelutilaisuudessa nuorelle tehtäisiin selväksi teon rikollinen luonne ja moitittavuus. Tilaisuuteen olisi mahdollista kutsua nuoren huoltaja.

Huumausaineen käyttörikostyöryhmä otti elokuussa 2001 antamassaan väliraportissa kantaa alaikäiselle määrättävään seuraamukseen. Työryhmän mukaan nuorelle ei olisi määrättävä sakkoa rangaistusmääräysmenettelyssä, vaan hänet olisi puhuteltava. Työryhmä pyrki siihen, että puhuttelutilaisuus olisi mahdollisimman vakuuttava ja siinä kyettäisiin mahdollisimman monipuolisesti selvittämään teosta aiheutuvia rikosoikeudellisia näkökohtia, mutta myös muuten nuoren elämäntilannetta ja hänelle tarpeellisia toimenpiteitä. Tästä syystä puhuttelussa olisi läsnä nuori, hänen vanhempansa, syyttäjät, poliisi ja sosiaaliviranomaisen edustaja. Tällä tavalla olisi mahdollista yhdistää selkeän moitteen antaminen, sosiaalihuollolliset toimenpiteet ja lähikontrolli toisiinsa.

Työryhmän tiedossa oli, että syyttäjät olivat varsin harvoin kutsuneet syyttämättä jätettyjä nuoria henkilökohtaisesti luokseen, vaikka tämä mahdol-

³¹ Rikosprosessin nopeutta pidetään nykyisin muutenkin tärkeänä. Nopealla puuttumisella halutaan varmistaa, että nuori ymmärtäisi tekonsa ja seurauksen välisen yhteyden. Samalla pyritään osoittamaan, että yhteiskunta suhtautuu vakavasti hänen tekemäänsä rikokseen. Ks. esim. Nuorisoriikostoimikunnan mietintö 2003, 40–41. Nopeuttamiskokeiluista ks. Marttunen 2002.

lisuus oli ollut laissa vuodesta 1991 lähtien (ks. ROL 1:9).³² Tästä syystä puhuttelutilaisuuden järjestäminen olisi työryhmän mielestä mahdollista jokaiselle uuden lain voimaantulon jälkeen käyttörikoksesta ensi kertaa kiinni jääneelle alle 18-vuotiaalle.

Huumausaineen käyttörikostyöryhmän väliraportissaan kirjaamat lähtökohdat vahvistettiin syksyllä 2002, kun valtakunnansyyttäjä antoi ohjeen (2002:3) seuraamuksen määräämisestä huumausaineen käyttörikoksesta. Ohjeissa todettiin, että puhuttelutilaisuuden pitämällä tähdätään syyttämättä jättämiseen ja suullisen huomautuksen antamiseen. Jos nuori ei saapuisi paikalle tai tilaisuudessa ilmenisi muulla tavoin, että syyttämättä jättäminen ei ole tarkoituksenmukainen ratkaisu, syyttäjä voisi antaa rangaistusvaatimuksen tai nostaa syytteen. Valtakunnansyyttäjän mukaan puhuttelu on tarkoitettu ainutkertaiseksi mahdollisuudeksi, eikä sitä järjestetä uudelleen, jos nuori syyllistyisi uuteen käyttörikokseen.

Alaikäisten syyttämättä jättäminen voi tulla kyseeseen myös käyttörikoksia vakavammista rikoksista. Vuonna 1991 toteutetussa toimenpiteistä luopumista koskevassa uudistuksessa laajennettiin alaikäisten syyttämättä jättämistä. Heidät on mahdollista jättää syyttämättä vakavimmista teoista kuin aikuiset (ks. edellä 2.2.7). Valtakunnansyyttäjän antamista ohjeista (2002:3) käykin ilmi, että puhuttelun pitämistä ei ole rajoitettu ainoastaan huumausaineen käyttörikoksiin. Jos nuori on samalla syyllistynyt muihin rikoksiin, puhuttelu voidaan järjestää, sikäli kun syyttäjä arvioi syyttämättä jättämisen mahdolliseksi.

5.3.2 Tietoa puhutteluista

Puhutteluista on saatavilla varsin niukasti tietoa. Syyttäjien toimintaa kuvaavissa tilastoissa ei valitettavasti pidetä lukua puhutteluista. Myös tutkimustietoa on vähän. Valtakunnansyyttäjänvirasto on tekemillään kyselyillä seurannut syyttäjien valmiuksia puhuttelujen järjestämiseen. Tiina Kautonen (2003) on esitellyt opinnäytteessään syyttäjäkyselyiden tuloksia. Tuula Kekki (2004b) on Tampereella tekemissään haastatteluissa kuullut viranomaisten mielipiteitä puhutteluista. Sanna Rönkä (2005a) on tehnyt etnografisen

³² Hallituksen esityksen (79/1989, 17) mukaan suullisen huomautuksen tarkoituksena olisi tähdentää nuorelle, että hän on syyllistynyt moitittavaan menettelyyn. Syyttäjän nuorelle pitämä puhuttelu toimisi samalla eräänlaisena varoituksena, jolla voitaisiin korostaa syyttämättä jättämisen oikeudellista luonnetta rikoksen seuraamuksena. Käytännössä huomautuksia on annettu perin harvoin ks. Jääskeläinen 1991, 14, 16; Sulin 1993, 38; Kainulainen 1999, 68–69.

tutkimuksen osallistumalla kahteentoista syyttäjien järjestämään puhutteluun. Nyt käsillä olevan tutkimuksen perusteella on mahdollista arvioida puhuttelujen yleisyyttä ja kuvata muita niihin liittyviä piirteitä syyttämättäjättämispäätösten perusteella.

Huumausaineen käyttörikosuudistus on voinut olla vauhdittamassa puhuttelukäytäntöjä, mutta joillakin paikkakunnilla oli jo aikaisemmin käytössä vastaavia järjestelyjä. Uudistuksen jälkeen lähes kaikki syyttäjyksiköt ovat raportoineet valtakunnansyyttäjänvirastolle huolehtineensa menettelytapojen luomisesta puhutteluja varten.³³ Kaikissa yksiköissä ei ole kuitenkaan karttunut käytännön kokemuksia, koska sopivia alaikäisiä ei ole osunut kohdalle. Kyselyissä puhutteluja järjestäneet syyttäjät ilmoittivat pitäneensä tilaisuuksia myönteisinä ja uskoivat niiden olleen nuorten kannalta hyödyllisiä. (Ks. Kautonen 2003, 54 ss.)

Kekin (2004b, 42–45) tekemissä haastatteluissa syyttäjä ja sosiaalityöntekijät antoivat positiivista palautetta puhutteluista, mutta poliisit olivat kriittisiä. He epäilivät muun muassa, että nuoret eivät olisi todellisia ensikertalaisia, eivätkä he uskoneet puhuttelujen vaikuttavuuteen. Huumausainerikoksisista vastaavan valtiosyyttäjä Leena Metsäpellon (2003a) mielestä puhuttelu on sarkkoa tuntuvampi seuraamus tehokkuudessaan ja ”kouriintuntuvuudessaan”. Myös Röngän (2005a, 76) havaintojen mukaan puhuttelu oli nuorelle varsin ankara koettelemus. Jatkotutkimuksissa pitäisi tarkemmin pureutua siihen, minkälaisia kokemuksia eri osallistujilla on ollut puhuttelutilaisuuksista. Tärkeää olisi saada varsinkin nuorten ääni kuuluville.³⁴

5.3.3 Puhuttelujen yleisyydestä

Huumausaineen käyttörikosuudistuksessa korostettiin vaihtoehtoisten rikosoikeudellisten seuraamusten käyttämistä alaikäisiin. Seuraavaksi selvitetään puhuttelujen yleisyyttä tarkastelemalla, kuinka paljon poliisin kiinni saamien rikoksista epäiltyjen joukossa oli alaikäisiä, kuinka moni alaikäinen jätettiin syyttämättä ja kuinka monelle heistä järjestettiin puhuttelutilaisuus. Samalla

³³ Eri puolilla Suomea on omaksuttu erilaisia toimintatapoja. Kuriositeettina voi mainita erään paikkakunnan, jossa puhuttelu pidetään oikeussalissa syyttäjän toimiessa ”tuomarina” ja poliisin puolestaan ”syyttäjänä” (Kautonen 2003, 57).

³⁴ Röngän (2005a, 31) alkuperäisenä tarkoituksena oli arvioida puhutteluja nuorten näkökulmasta, mutta tutkimusasetelmaa ei pystytty toteuttamaan mm. siksi, että puhutteluihin osallistuneet nuoret eivät suostuneet haastateltaviksi.

valotetaan hieman, minkälaisien muiden toimenpiteiden kohteiksi syyttämättä jätetyt alaikäiset joutuivat.

Alaikäisten lukumäärä. Poliisitilastoista käy ilmi, että huumausaineen käyttörikoksista epäiltyjä 15–17-vuotiaita oli vuosina 2002–2004 keskimäärin 518 vuodessa (ks. taulukko 3). Syyttäjätilastojen mukaan vastaavana ajanjaksona käyttörikoksista jätettiin syyttämättä keskimäärin 127 alaikäistä vuodessa (ks. liitetaulukko 11c). Tilastotiedot yhdistettäessä päädytään laskelmaan, jonka mukaan vain joka neljäs poliisin epäilemä alaikäinen on jätetty syyttämättä.³⁵ Samaan lukuun päädytään laskettaessa perustunnusmerkistön mukaisesta huumausainerikoksesta epäillyt alaikäiset.

Tämän tutkimuksen perusteella ei ole mahdollista selvittää, löytyisikö poliisiin kiinni saamien alaikäisten joukosta lisää otollisia syyttämättä jätettäviä. Syyttäjien itsensä mukaan alaikäisten tekemät aikaisemmat rikokset tai heidän syyllistymisensä samalla muihin vakaviin rikoksiin olisivat syynä sille, että heitä ei ole jätetty sen enempää syyttämättä (Kautonen 2003, 56).

Puhutellut. Puhuteltujen lukumääristä ei ole saatavissa tilastotietoa. Tämän tutkimuksen perusteella on kuitenkin mahdollista arvioida, kuinka paljon heitä oli syyttämättä jätettyjen joukossa. Tällöin oletuksena on, että syyttäjät toivat asian ilmi päätöksensä perusteluissa. Kahdelta vuodelta kerätystä aineistosta löytyi 243 tapausta, joissa syyttämättä jätetty ilmeisesti puhuteltiin (18 % kaikista päätöksistä). Lukumäärän selvittäminen ei ollut helppoa, koska syyttäjien käyttämä terminologia ei ollut vakiintunutta. Aineistoa käsiteltäessä olikin toisinaan vaikea ratkaista, voisiko kysymyksessä olla valtakunnansyyttäjän ohjeissaan tarkoittama puhuttelutilaisuus.³⁶

Puhutteluiksi tulkittiin sellaiset tapaukset, joissa syyttäjä keskusteli henkilökohtaisesti syyttämättä jätetyn kanssa. Päätöksissä on puhuttelun tai puhuttelutilaisuuden lisäksi voitu käyttää sanaa: ”kuuleminen”, ”keskusteleminen”,

³⁵ Jos alaikäinen on syyllistynyt huumausaineen käyttörikoksen lisäksi johonkin muuhun tätä vakavampaan rikokseen ja hänet jätettäisiin syyttämättä, tieto kirjautuisi tilastoissa muun rikoksen kuin käyttörikoksen kohdalle. Tästä syystä käyttörikokseen syyllistyneitä alaikäisiä voi löytyä syyttämättä jätettyjen joukosta enemmänkin.

³⁶ Puhuttelu-termi ei ole muutenkaan vakiintunut. Esimerkiksi Nuorisoriikostöryhmä (2004, 82, 106) puhuu ”tapaamistilaisuudesta” ja ”neuvottelusta” ehdottaessaan alaikäisiä syyttämättä jätettyjä varten puhuttelua vastaavan tilaisuuden järjestämistä muissakin kuin käyttörikoksissa. Poliisi sen sijaan puhuttelisi alaikäisiä toimenpiteistä luopuessaan. Myös tuomari voisi tuomion julistamisen yhteydessä puhutella alaikäistä. Tällöin ideana on, että tuomari selventäisi tuomion sisältöä ja varoittaisi nuorta niistä haitallisista seuraamuksista, joita rikollisen käyttäytymisen jatkamisesta aiheutuu. Mt., 118, 169–171.

”keskustelutilaisuus”, ”neuvottelu”, ”tapaaminen” tai ”huomautustilaisuus”.³⁷ Aineistosta löytyi esimerkiksi seuraavia mainintoja: ”Olen ennen asian ratkaisua kuullut Nn:ää”, ”Nn on tänään ollut syyttäjävirstossa kuultavana asian johdosta”, ”Syyteharkinnan yhteydessä on järjestetty keskustelutilaisuus”, ”Olen käynyt vakavan keskustelun Nn:n ja hänen äitinsä kanssa”, ”Nn on [käynyt] syyttäjän luona suullisessa neuvottelussa”.

Muista alaikäisistä syyttämättä jätetyistä. Tätä tutkimusta varten kerätyn aineiston mukaan 60 prosenttia alaikäisistä syyttämättä jätetyistä puhuteltiin. Tämä tarkoittaa sitä, että vastaavasti 40 prosenttia jäi tämän menettelyn ulkopuolelle. Eri paikkakunnilla voi olla käytössä syyttäjävetoisille puhuteluille vaihtoehtoisia järjestelyjä tai alaikäiset ovat joutuneet muiden viranomaistoimien kohteiksi. Nuorisorikostoimikunnan mietinnössä (2003) on kerrottu muun muassa Espoossa käytössä olevasta mallista, jossa eri viranomaiset puuttuvat yhteistuumin alaikäisten tekemiin rikoksiin. Esitutinnan aikana on mahdollista kutsua nuori ja hänen vanhempansa puhutteluun. (Mt., 128–129, 192–193.) Rovaniemellä oli puolestaan käytössä Hoito syytteen sijaan -projekti, jonka aikana hoitoon ohjattujen käyttäjien puhuttelemista ei pidetty tarpeellisena (ks. esim. Kautonen 2003, 58).

Kun syyttäjä ei puhutellut alaikäistä syyttämättä jätettyä, hän saattoi perustella sitä päätöksessään. Syyttäjät kertoivat, että nuoresta oli ilmoitettu vanhemmille ja/tai sosiaaliviranomaisille tai että nämä olivat jollakin tavalla puuttuneet nuoren toimintaan. ”Nn on lisäksi ollut myös sosiaaliviranomaisen luona asiaa selvittämässä...”, ”Nn:n voidaan katsoa saavan tarpeeksi tukea ja hoitoa sosiaaliviranomaisilta.” Nuori saattoi myös olla sijoitettuna kodin ulkopuolelle. Toisinaan nuori oli osallistunut erilaisiin projekteihin tai hän oli hoidossa huumeongelmansa takia. Muutamissa tapauksissa rikosprosessi oli kestänyt niin kauan, että syyttäjä ei pitänyt puhuttelutilaisuuden järjestämistä enää tarkoituksenmukaisena. Henkilö oli myös saattanut tulla täysi-ikäiseksi.

Myös puhutellut nuoret ovat voineet olla mukana erilaisissa projekteissa tai viranomaiset ovat muulla tavalla olleet heidän kanssaan tekemisissä pidemmän aikaa. Syyttämättä jättämispäätöksissä mainittiin nuoren esimerkiksi osallistuneen Lappeenrannassa kehitettyyn usean kuukauden mittaiseen

³⁷ Mukana laskuissa ei ole 16 sellaista tapausta, joissa syyttäjä on perusteluissaan ainoastaan maininnut antaneensa syyttämättä jätetyille suullisen huomautuksen. Jos nämä tapaukset otettaisiin kuitenkin laskelmissa mukaan, puhuteltuja olisi yhteensä 259, mikä vastaisi 19 prosenttia kaikista syyttämättä jättämisisistä.

SORI-projektiin.³⁸ Helsingissä puolestaan nuori on saattanut ennen puhuttelua käydä läpi useammasta eri tapaamiskerrasta muodostuvan päihdearvioinnin (ks. Raipola 2003). Röngän (2005a, 73) mukaan puhuteltuja nuoria odotti usein pitkäaikainen päihdeneuvonnassa käyminen, johon sisältyi huumeeseulojen antaminen.³⁹

Valtakunnansyyttäjänvirasto on seurannut syyttäjäyksiköille lähettämällä kyselyillä puhuttelujen järjestämisen yleisyyttä myös vuosien 2001–2003 jälkeen. Puhuttelujen määrä on vähentynyt jonkin verran, mutta esimerkiksi vuonna 2005 niitä järjestettiin kuitenkin useita kymmeniä.

5.3.4 Puhutelluista

Syyttämättäjättämispäätöksistä löytyi 243 tapausta, joissa järjestettiin puhuttelutilaisuus. Tämä vastaa 18 prosenttia kaikista päätöksistä. Puhuttelut kohdistettiin alaikäisiin. Päätös syyttämättä jättämisestä tehtiin yleensä nuoruusperusteella. Toiseksi eniten käytettiin rikoslain 50:7:ää. Poikia oli 80, tyttöjä 20 prosenttia. Puhuttelut jakautuivat tasaisesti 15-, 16- ja 17-vuotiaiden kesken.

Puhuteltu nuori syyllistyi yleensä miedon huumausaineen kokeilemiseen tai muuhun vähäiseen käyttämiseen. Suurimassa osassa puhuttelutapauksia oli kysymys miedoista huumeista (86 %). Huumausaineeksi luokiteltuja lääkkeitä oli kolmessa prosentissa ja vahvoja huumeita kahdessa prosentissa tapauksia. Lopuissa (9 %) oli kyse näiden eri aineiden yhdistelmistä. Yleisin huume oli hasis, josta löytyi 185 mainintaa.

Huumausainerikokset olivat tyypillisesti vähäisiä. Nuori oli esimerkiksi kokeillut ensimmäistä kertaa ringissä kiertänyttä marihuanaa tai hasista. Huumausaine oli usein saatu kavereiden tarjoamana ja ainetta käytettiin yhteisesti. Huumetta oli saatettu käyttää myös muutamilla eri kerroilla. Päätöksistä löytyi jonkin verran tapauksia, joissa kerrottiin käytön jatkuneen

³⁸ Projektin toiminnasta ks. esim. Nuorisorikostoimikunnan mietintö 2003, 126–128. Nykyisin toimenpiteistä luopuminen on mahdollista tarkoituksenmukaisuussyistä mm. silloin, kun sen puolesta puhuu ”sosiaali- ja terveydenhuollon toimet”. Nuorisorikostyöryhmä on ehdottanut (2004, 80) lain muuttamista niin, että toimenpiteistä luopumisen perusteena voitaisiin aikaisempaa paremmin ottaa huomioon epäillyn sosiaalista selviytymistä edistävä toiminta, millä viitataan SORI-projektin kaltaisiin hankkeisiin.

³⁹ Syyttäjäkyselyissä vuonna 2003 paljastui, että Sodankylässä käyttörikoksesta kiinni jäänyt alaikäinen joutui osallistumaan kuusi kuukautta kestäväan huumeetastukseen, jonka aikana hänet voitiin milloin tahansa kutsua lyhyellä varoitusajalla virtsakokeeseen (Kautonen 2003, 62).

pidemmän aikaa, kun huumetta käytettiin harvakseltaan tai päin vastoin säännöllisesti kuukausittain tai viikottain.

5.3.5 Puhuttelujen sisällöstä

Metsäpellon (2003a) mukaan puhuttelun tarkoituksena on pysäyttää nuori ajattelemaan huumeiden käytöstä aiheutuvia seurauksia. Puhuttelun ilmapiirin pitäisi olla keskustelevalta, ja nuoren mielipiteitä arvostava ja kunnioittava. Nuorta pitäisi motivoida pohtimaan suhtautumistaan huumeisiin antamalla hänelle asiallista päihdevalistusta.

Röngän (2005a, 31 ss.) tekemien havaintojen mukaan viranomaiset käyttivät monenlaisia tekniikoita yrittäessään vakuuttaa nuoren huumeiden haitallisuudesta.⁴⁰ Nuori oli kuitenkin varsin alistteisessa asemassa aikuisten hallitessa puhetta. Syyttäjät olivat eniten äänessä, kun taas vähiten puheenvuoroja käyttivät sosiaalityöntekijät. Myös nuoret puhuivat vähän, ja siitäkin vähästä suurin osa oli myötäilyä aikuisten puheeseen ja piti sisällään lyhyitä vastauksia esitettyihin kysymyksiin.

Syyttämättäjäntämispäätöksiin oli yleensä jäänyt jonkinlaisia jälkiä tilaisuuksista, mutta mahdollista oli löytää vain lyhyt toteamus: ”*Asiassa on pidetty puhuttelutilaisuus ja virallinen syyttäjä on antanut Nn:lle suullisen huomautuksen.*” Päätöksistä sai kuitenkin yleensä tätä enemmän tietoa puhutteluista.

Tilaisuudessa saattoi olla mukana nuoren ja syyttäjän lisäksi toinen vanhemmista, sosiaalityöntekijä ja poliisi (ks. myös Kekki 2004b, 44; Rönkä 2005a, 34). Myös nuoren hoito- tai sijoituspaikan edustaja tai tukihenkilö saattoi osallistua puhutteluun. Joskus päätöksissä mainittiin, että huoltaja oli jäänyt kutsusta huolimatta tulematta paikalle.⁴¹

Puhutteluissa nostettiin esille varsin monenlaisia kysymyksiä. Syyttämättäjäntämispäätösten mukaan keskustelua käytiin tapahtuneesta rikoksesta, siihen johtaneista syistä, rikoksen ilmitulemisen aiheuttamista seurauksista, nuoren suhtautumisesta huumeisiin, hänen tulevaisuuden suunnitelmistaan ja huumeiden käyttämisen aiheuttamista riskeistä.

⁴⁰ Puhetavoista oli erotettavissa valistus-, kasvatus-, kontrolli- ja tukipuhe (ks. tarkemmin mt., 44 ss.)

⁴¹ Ks. myös Kautonen 2003, 57. Nuorisorikostoimikunta (2003, 115–118) on pohtinut keinoja lisätä vanhempien osallistumista nuoren tekemän rikoksen käsittelyyn.

Puhuttelussa saatettiin käydä läpi nuoren huumeiden käyttämisen historiaa, jolloin kävi ilmi, että varsin usein oli kyse satunnaisesta kokeilusta. Nuori kertoi kokeilleensa huumetta esimerkiksi kavereiden tarjotessa sitä. Päätöksistä kävi ilmi, että syyttäjä saattoi pitää tekoa ymmärrettävänä, jolloin hän arvioi rikoksen aiheutuneen houkuttelevasta tilanteesta ja olevan osoitus nuoren harkitsemattomuudesta. Puhuttelussa nuori vakuutti usein, että hän ei enää tämän jälkeen aio käyttää huumeita.

Puhutteluissa käytiin läpi nuoren suhtautumista tekoonsa ja hänen aikomustaan pysyä tulevaisuudessa erossa huumeista. Päätöksistä kävi ilmi, että nuori osoitti puhuteltaessa tavalla tai toisella katumusta ja hän kertoi samalla ymmärtäneensä, että hän oli syyllistynyt moitittavaan tekoon. *”Puhuttelutilaisuudessa on käynyt ilmi, että Nn suhtautuu tekoonsa vakavasti ja katuu sitä. Nn on ymmärtänyt menettelynsä olleen lainvastaista.”*, *”Nn on ilmoittanut huumausainekokeilujensa päättyvän ja ottavansa opikseen muutenkin tapahtuneesta”*, *”Puhuttelussa on ilmennyt Nn:n ojentuneen.”*

Nuori saattoi kertoa suhtautuvansa kielteisesti huumausaineisiin. Päätöksistä löytyi lukuisia nuoren esittämiä vakuutteluja siitä, että hän ei enää jatkossa tule olemaan missään tekemisissä huumausaineiden kanssa. Tällaisen päätöksen tekemistä oli voinut edeltää keskustelu vanhempien, koulun kuraattorin, sosiaaliviranomaisten tai poliisin kanssa. *”[Nn] on vakuuttanut, ettei tällainen tule enää toistumaan”*, *”Tämä oli ensimmäinen ja viimeinen kerta, kun hän käyttää huumeita”*, *”Nn on selvittänyt syitä huumausaineiden käyttämislle ja on vakuuttavasti ilmaissut jo esitutkinnassa ilmaiseman tahdon lopettaa käyttö”*, *”Nn vakuuttaa, että hän on jättänyt huumeiden käytön taakseen, eikä se tule enää toistumaan”*, *”Nn kertoo, että käyttöaikana hänellä ”meni lujaa” mutta [hän] on nyt lopettanut huumausaineen käytön ja sopinut seurannasta sosiaalitoimen kanssa.”*

Nuoren vakuuttelemista pysyä erossa huumeista saattoi tukea jokin seikka. Päätöksissä kerrottiin nuoren ymmärtäneen, kuinka vakava asia yksikin huumeikokeilu on tai miten haitallisia seurauksia huumeiden käytöllä saattaa olla. Joskus nuoren oli pysähdyttänyt jokin kaveripiirissä sattunut vakava tapahtuma. Nuori oli myös voinut hakeutua hoitoon tai ainakin suostua osallistumaan säännöllisesti huumesuorituksiin. Hän puhui toisinaan tulevaisuudensuunnitelmistaan, joihin huumeet eivät enää kuuluneet. Nuoren tarkoituksena oli jatkossa panostaa opiskelemiseen, työntekemiseen tai harrastuksiin, kuten urheilemiseen. Päätöksissä mainittiin myös armeijan aloittamisesta ja tulevasta perheenisäyksestä. Nuori on niin ikään voinut kertoa päässeensä eroon huumeista käyttäneistä kavereistaan.

”Puhuttelutilaisuudessa on selvinnyt, että Nn ei ole tekohetkellä ymmärtänyt tekonsa seuraamuksia eikä vakavuutta. Kiinnijäämisen ja poliisikuulustelun jälkeen Nn on tietoisesti pyrkinyt eroon entisestä kaveripiiristään ja [hän] on lopettanut huumausaineiden käyttämisen ja keskittynyt koulunkäyntiin ja urheiluun. Vanhemmat ovat olleet Nn:n tukena.” (SJP 680)

”Keskustelussa ilmeni, että tapaukseen on kotona suhtauduttu vakavuudella ja että Nn on valmis ja halukas osallistumaan sosiaaliviraston nuorisoseuran järjestämiin huumeseuloihin. Sosiaalityöntekijä [AA:n] ilmoituksen mukaan huumeseuloihin osallistuminen olisi suotavaa, mutta Nn:n kotiolot huomioon ottaen enemmän sosiaaliviranomaisten toimenpiteet eivät ole tarpeen.” (SJP 1335)

Päätöksissä voitiin kertoa vanhempien osoittamasta vastuunkannosta. Kotona keskusteltiin vakavasti tapahtuneesta ja nuorelle asetettiin erilaisia rajoituksia. Vanhempi saattoi kertoa tukevansa lapsensa huumekekeilujen lopettamista tai uskovansa hänen vakuutteluihin pysyä erossa aineista.

Toisinaan päätöksistä kävi ilmi, että nuori oli huostaanotettu tai muuten sijoitettu asumaan kodin ulkopuolelle. Joskus nuoren kerrottiin itse hakeutuneen turvakotiin tai hoitopaikkaan. Puhuttelutapauksista löytyi 16 mainintaa siitä, että nuori oli hoidossa. Tämän lisäksi päätöksissä saatettiin kertoa seuloissa käymisestä tai erilaisiin päihdeprojekteihin osallistumisesta.

”Nn on kiinnijäämisen jälkeen hakeutunut hoitoon ja hoito on onnistunut. Puhuttelutilaisuudessa sosiaaliviranomaisten mukaan Nn:n elämäntilanne on tällä hetkellä hyvä ja hän on mukana nuorisoprojektissa. Nn:lle suoritettavat huumetestit ovat olleet negatiivisia ja Nn on oman kertomuksensa mukaan päässyt irti huumausaineista. Hänellä on syksyksi opiskelupaikka tiedossa ja [hän] on motivoitunut koulunkäyntiin. Edellä olevan perusteella katson, että Nn:n huumausaineiden kokeilu on tapahtunut ymmärtämättömyydestä ja harkitsemattomuudesta. Lisäksi hänen elämäntilanteensa on tällä hetkellä hyvä ja näin ollen ei ole aiheellista vaatia rangaistusta... .” (SJP 743)

Puhuttelussa nuori itse, sijoituspaikan edustaja tai sosiaaliviranomainen saattoi käyttää puheenvuoron siitä, miten nuoren elämäntilanne on rauhoittunut. Esimerkiksi yhdessä päätöksessä (SJP 604) kerrottiin, että Nn oli otettu huostaan ja hänet oli sijoitettu erääseen hoitopaikkaan. Nn kertoi puhuttelussa olleensa itse tyytyväinen ratkaisuun, koska hän oli päässyt irti vanhoista ympyröistä ja sai mahdollisuuden keskittyä koulunkäyntiin. Myös puhuttelutilaisuudessa mukana ollut sosiaalityöntekijä kertoi kuulleensa positiivista palautetta Nn:sta.

5.4 Hoitoonohjaaminen

5.4.1 Tausta

Huumeiden käyttäjiä jätettiin ennen käyttörikosuudistusta harvoin syyttämättä tai tuomitsematta heidän saamansa hoidon takia (Kainulainen 1999, 59–60). Uudistusta valmisteltaessa tätä pidettiin selkeänä epäkohtana. Rikoslakia muuttamalla pyrittiin alentamaan syyttäjien ja tuomareiden kynnystä tehdä päätöksiä toimenpiteistä luopumisesta. Kun aikaisemmassa rikoslain 50:7:ssä puhuttiin hoitoon *sitoutumisesta*, nykyisin pelkkä hoitoon *hakeutuminen* on riittävää. Muutosta perusteltiin rangaistusmääräysmenettelyn käyttöönottamisella, mikä supistaisi esitutkinnassa selvitettävien asioiden määrää ja nopeuttaisi rikosprosessia. Huumeiden käyttäjän voisi olla vaikea osoittaa sitoutumistaan hoitoon, koska hoitosuunnitelman tekeminen vie jonkin verran aikaa. (HE 213/2000, 16–17, 21.)

Hallituksen esityksessä (213/2000) todettiin, että on erityisen tärkeää kannustaa huumeriippuvaisten hoitoonhakeutumista. Käyttäjät voivat hakeutua oma-aloitteisesti hoidettavaksi, mutta esityksen mukaan poliisi ja syyttäjänkin voisivat olla aloitteentekijöinä. Myös lakivaliokunta (13/2001) piti tärkeänä huumeriippuvaisten saamista hoidon piiriin. Valiokunnan mukaan tämän tehtävän toteuttamiseksi tarvitaan nykyistä parempaa eri viranomaisten välistä yhteistyötä.

Huumausaineen käyttörikostyöryhmä esitti väliraportissaan elokuussa 2001 suosituksen, jonka mukaan huumeriippuvaisille ongelmakäyttäjille ei pidä antaa rangaistusvaatimusta ennen kuin on selvitetty heidän hoidon tarpeensa ja halukkuutensa hakeutua hoitoon. Eri viranomaisten olisi myös yhteistyössä sovittava paikkakuntakohtaisesti sopivista menettelytavoista, joilla voidaan ehkäistä käyttörikosten uusiutumista ja edistää riskiryhmiin kuuluvien varhaista hoitoon ja tukipalveluihin hakeutumista. Valtakunnansyyttäjä vahvisti tämän kannan antaessaan syyttäjille ohjeen seuraamuksen määräämisestä huumausaineen käyttörikoksessa syksyllä 2002. Myös sisäasiainministeriö ohjeisti poliisia ja vastaavat periaatteet kirjattiin poliisin huumausainestrategiaan.

Valtakunnansyyttäjän antamissa ohjeissa (2002:3) lähdetään siitä, että huumeiden käyttäjän hakeutuminen hoitoon on yksi painava syyttämättä jättämistä puoltava seikka. Ohjeissa myös todetaan, että huumeriippuvuudesta vapautuminen voi olla vaikeaa ja se voi vaatia useita sisällöltään erilaisia hoitopaketteja. Tästä syystä sama henkilö on mahdollista jättää syyttämättä hoidon takia useamman kerran. Hoitoonhakeutuminen osoitetaan kirjallisella

todistuksella, josta käy ilmi, että huumeiden käyttäjä on hakeutunut hoitopaikkaan tai hän on muulla tavoin varannut sieltä paikan tai vastaanottoajan.

Syyttämättä jättäminen rikoslain 50:7:n perusteella tulee kysymykseen vain huumausaineen omaan käyttöön liittyvistä rikoksista. Jos hoitoon hakeutunut henkilö on syyllistynyt muunlaiseen huumausainerikokseen (tai täysin muihin rikoksiin) syyttämättä jättämistä voidaan harkita kohtuus- ja tarkoituksenmukaisuussyistä (ROL 1:8.1 §). Huumeiden käyttäjän kohdalla syytteen nostaminen saattaisi epätarkoituksenmukaisella tavalla katkaista tai estää suunnitellun hoidon. Kohtuussyistä syyttämättä jättäminen on mahdollista muissakin kuin aivan lievissä rikoksissa. (Ks. tarkemmin Kainulainen 2000, 47–48.)

Asetus hyväksyttävästä hoidosta. Sosiaali- ja terveysministeriö on antanut asetuksen (290/2002) hyväksyttävästä huumehoidosta. Asetuksen mukaan hoidon *tavoitteena* on saada henkilö lopettamaan huumeiden käyttäminen tai ainakin ehkäistä ja hoitaa hänelle huumeiden käytöstä aiheutuvia terveydellisiä ja sosiaalisia haittoja. Hoitoa voi saada A-klinikalla, nuorisoasemalla, kuntoutuskeskuksessa, sosiaalisairaalassa tai vastaavassa päihdehuollon erikoisyksikössä sekä kansanterveys-, erikoissairaanhoido- ja sosiaalihuoltolaissa tarkoitettussa toimintayksikössä.⁴²

5.4.2 Alustavia havaintoja hoitoonohjauksesta

Huumeiden käyttäjille on nykyisin tarjolla hyvin monenlaista hoitoa.⁴³ Eri hoitomuodoissa käytetään erilaisia menetelmiä, joissa tukeudutaan eri painotuksin lääkkeisiin, terapiaan, yhteisöön, kuntouttamiseen jne.⁴⁴ Huumeongelman tunnistamisessa ja sen vakavuuden arvioimisessa tarvitaan ammatillista osaamista. Yksi haasteista on onnistua luomaan käyttäjään luottamuksellinen suhde, jossa on mahdollista motivoida häntä hoitoonhakeutumisessa ja saada

⁴² Kunnille annetuissa laatusuosituksissa päihdepalvelujen järjestämisestä on lyhyt kuvaus päihdepalvelujärjestelmästä, jossa esitellään mm. eri huumehoitoyksiköjä. Ks. tarkemmin Päihdepalvelujen laatusuositukset 2002.

⁴³ Olavi Kaukonen (2002, 156) puhuu vuosituhannen vaihteessa tapahtuneesta ”erikoistuneen huumehoidon ekspansiovaiheesta”, jolloin huumeiden käyttäjille suunnatut erikoispalvelut moninkertaistuivat ja monipuolistuivat. Ks. myös Hakkarainen et al. 2000; Kuussaari 2006, 30 ss.

⁴⁴ Ks. tarkemmin esim. Hakkarainen & Kuussaari 1996, 139 ss. Erilaisia hoitomuotoja pyritään usein käytännössä yhdistämään toisiinsa. Hoidon aikana voidaan tarvita moniammatillista yhteistyötä, sillä huumeriippuvuus on usein vain yksi henkilön ongelmista. Ks. esim. Huumausaineiden ongelmakäyttäjien hoitoa kehittäneen työryhmän muistio 2001.

hänet myös pysymään hoidossa. Hoitoprosessi on usein pitkä ja sen aikana tapahtuu useita ”retkahduksia”. Hoitoon kiinnittymistä saattaakin edeltää usea aikaisempi yritys.⁴⁵ Käyttäjien hoitoon hakeutumista on pyritty helpottamaan luomalla erilaisia matalan kynnyksen periaatteella toimivia pisteitä.⁴⁶

Myös rikosoikeudellisen kontrollin kohteeksi joutuneiden huumeiden käyttäjien hoitoonohjausta on haluttu tehostaa. Valtakunnansyyttäjän antamien ohjeiden (2002:3) mukaan ongelmakäyttäjille ei pitäisi antaa rangaistusvaatimusta, eikä vahvistaa sitä ennen kuin heidän halukkuutensa hakeutua hoitoon on selvitetty. Käytännössä hoitoonohjauksesta huolehtiminen jää poliisin vastuulle. Sisäasiainministeriön laatimissa ohjeissa onkin lähdetty siitä, että poliisin olisi aina kohdatessaan käyttäjiä annettava hoitoonohjausta. Huumeriippuvaisista pitäisi toimittaa normaali esitutkinta ja jättää seuraamusharkinta syyttäjälle.

Rikosprosessin edetessä syyteharkintavaiheeseen syyttäjät eivät ole (toisin kuin poliisit) henkilökohtaisesti kosketuksissa käyttäjien kanssa. Metsäpellon (2003b, 12) mukaan syyttäjillä ei olisi edes koulutuksensa puolesta valmiuksia motivoida käyttäjiä hoitoonhakeutumisessa.⁴⁷ Syyttäjien tehtäväksi on sen sijaan asetettu toimivasta hoitoonohjausjärjestelmästä huolehtiminen yhteistyössä oman paikkakuntansa viranomaisten kanssa (ks. VKSV 2002:3).

Valtakunnansyyttäjänvirasto on tekemillään kyselyillä seurannut, että syyttäjyksiköissä on myös toimittu näin. Suurin osa yksiköistä on raportoinut sopineensa hoitoonohjauksesta eri viranomaisten kanssa, mutta käytännössä syyttämättäjättämispäätöksiä on tehty varsin vähän (ks. esim. Kautonen 2003, 54 ss.). Jatkotutkimuksessa on tarkoituksena paneutua tarkemmin siihen, minkälaisia hoitoonohjauskäytäntöjä löytyy eri paikkakunnilta. Tässä vaiheessa on mahdollista esittää asiasta muutamia alustavia havaintoja.

Hoitoonohjausmalleista on vaikea muodostaa kokonaiskuvaa, koska eri puolella Suomea on käytössä varsin erilaisia järjestelyjä. Toiminta on saattanut käynnistyä oman erillisen projektin ansiosta tai päin vastoin kuulua viranomaisten perustyöhön. Hoitoketjuissa voi olla mukana useita eri alojen edustajia. Huumausaineen käyttörikosuudistus on voinut olla vauhdittamassa

⁴⁵ Ks. esim. Ahokas et al. 1998; Heikkilä 2004; Kekki 2004a.

⁴⁶ Ks. esim. Perälä et al. 2002, 6.

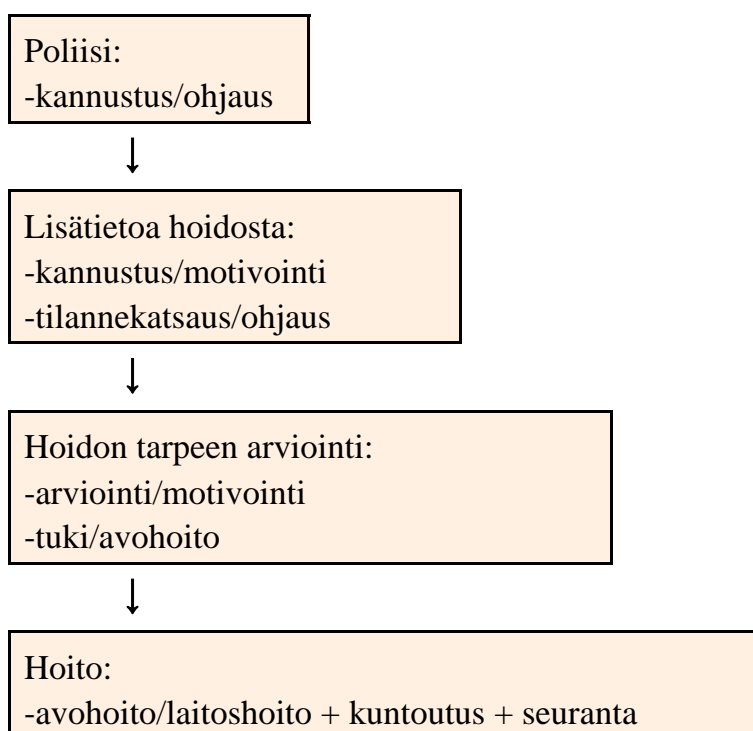
⁴⁷ Myöskään poliisit eivät välttämättä koe, että heidän työtehtäviinsä kuuluisi luontevasti tuen tai ohjauksen antaminen käyttäjille (Kekki 2004c, 412). Ks. myös Andersén 2003, 126 ss.; Kinnunen et al. 2005, 101 ss. Niin ikään terveydenhuollon, sosiaalitoimen ja nuorisotoimen työntekijöiden keskuudesta löytyy hoitokielteisiä näkemyksiä (Kuussaari 2006).

viranomaisten välistä yhteistyötä tai sille on syntynyt perinteitä toisista kokeiluista, kuten nopeutetusta rikosprosessista tai muista varhaista puuttamista korostavista hankkeista. Joillakin paikkakunnilla paikallinen päihdepysäkki on voinut olla tärkeänä toimijana hoitoonohjausmallin kehittämisessä. Hoitokysymykset voivat kuulua myös poliisiasemalla työskentelevän sosiaalityöntekijän työtehtäviin.

Erilaisista malleista on vaikea saada selvyyttä siitäkin syystä, että toiminta vaihtelee projektiluonteisuutensa takia ja projekteilla on myös tapana päättyä. Hoitoonohjauksen kohderyhmäksi on voitu valita nuoret, joskus painopiste on alaikäisissä. Hoitoketjujen tai -polkujen sisältö vaihtelee senkin mukaan, minkälaisesta aineiden käyttäjästä tai miten vakavasta huumeongelmasta on kysymys. Epäselvää on myös se, mitä hoidon nimissä tehdään. Toisinaan ”hoito” voi tarkoittaa muutamaa keskustelukertaa huumeaineista ja niiden käyttämisen liittyvistä riskeistä, mutta yhtä hyvin tähtäimessä voi olla pitkäaikainen suljettu laitoshoido.

Seuraavassa kuviossa on hahmoteltu mallia, jonka avulla on mahdollista jäsentää huumeiden käyttäjien hoitoonohjausta. Lähtökohtana on, että poliisi tiedustelee rikoksesta epäillyltä halukkuutta hakeutua hoitoon. Epäillyn osoittaessa kiinnostusta hänet ohjataan saamaan lisätietoa asiasta. Tästä tehtävästä voi vastata esimerkiksi poliisiasemalla työskentelevä sosiaalityöntekijä, joka pystyy tekemään tilannekatsauksen ja ohjaamaan tarvittaessa henkilön palvelujärjestelmässä eteenpäin.⁴⁸ Vaihtoehtoisesti käyttäjä voidaan ohjata suoraan hoidon tarpeen arvioinnista vastaavaan paikkaan, josta löytyy paljon tietoa erilaisista hoitovaihtoehdoista ja -mahdollisuuksista. Siellä työskentelevillä henkilöillä on erityisosaamista huumeiden käyttäjien kohtaamisesta, huumeongelman tunnistamisesta ja sen arvioimisesta. Huumeongelman vakavuuden mukaan tarkoituksena on yhdessä käyttäjän kanssa pohtia hänen tarpeitaan vastaavaa ja hänelle muutenkin sopivia jatkohoitotoimenpiteitä. Matka poliisilta hoitopaikkaan voi kulkea ilman jotain esitetyistä välivaiheista. Rikoksesta epäilty on myös voinut hakeutua oma-aloitteisesti hoitoon.

⁴⁸ Ks. esim. Heino et al. 2005, 16–18.

Kuvio 9 Hahmotelma poliisin kiinni saamien huumeiden käyttäjien hoitoonohjausmallista

Syyttämättäjättämispäätöksistä löytyi tapauksia, joissa huumeiden käyttäjä ohjattiin poliisin toimesta hoitoon tai hän hakeutui sinne itse. Huomattava osa (22 %) päätöksistä tehtiin Rovaniemellä, jossa ne syntyivät Hoito syytteen sijaan -projektin ansiosta.⁴⁹ Suorastaan silmiinpistävää on päätösten vähäisyys isoissa kaupungeissa. Esimerkiksi Helsingissä on tämän aineiston mukaan tehty vain muutamia syyttämättä jättämisiä hoidon takia.

Valtakunnansyyttäjänvirasto on syyttäjille lähettämällä kyselyillä seurannut hoitoonohjattujen lukumäärän kehitystä. Esimerkiksi vuonna 2005 löytyi koko maasta enää vain kymmenisen syyttämättä jätettyä hoidon takia. Tämä herättää kysymään, ovatko viranomaiset tarpeeksi tehokkaasti ja pitkäjänteisesti pyrkineet saamaan huumeiden ongelmakäyttäjiä hoidon piiriin.

Monenlaiset tekijät selittävät päätösten vähäisyyttä. Huumeiden ongelmakäyttäjä on voinut samalla syyllistyä useisiin muihin rikoksiin, joista syyttämättä jättäminen ei tule kyseeseen (Kainulainen 1999, 59–60). Kaikki huumeiden käyttäjät eivät tarvitse hoitoa tai mahdollisesta tarpeesta huolimatta he eivät ole motivoituneita hakeutumaan hoitoon. Niin ikään matalan kynnyksen periaatteella toimivien neuvontapisteiden puute, sopivien hoitopaikkojen

⁴⁹ Ks. esim. Salminen 2002. Projektin päättymisen jälkeen syyttämättäjättämispäätösten määrä Rovaniemellä on kutistunut lähes olemattomiin (ks. liitetaulukko 9).

vähäisyys ja kuntien heikko taloudellinen tilanne voivat käytännössä muodostua hoitoon pääsyn esteiksi.⁵⁰ Jatkotutkimuksissa on syytä paneutua tarkemmin näihin kysymyksiin. Huumeiden ongelmakäyttäjien oma näkemys tilanteestaan olisi tärkeää ottaa yhdeksi tutkimusaiheeksi. Seuraavaksi kerrotaan niistä syyttämättäjättämispäätöksistä, joissa puhuttiin hoidosta.

5.4.3 Hoitotapauksista

Vuosien 2001–2003 syyttämättäjättämispäätöksistä löytyi 178 mainintaa hoidosta, mikä vastaa 13 prosenttia koko aineistosta. Päätös syyttämättäjättämisestä tehtiin tavallisesti rikoslain 50:7:n perusteella. Miehiä oli 70, naisia 30 prosenttia. Hoitotapaukset keskittyivät alaikäisiin, sillä lähes puolet syyttämättä jätetyistä oli 15–17-vuotiaita.

Syyttämättä jätetty syyllistyi tyypillisesti huumeiden käyttämiseen tai hallussapitämiseen omaa käyttöä varten. Miedoista huumeista oli kyse 47, lääkkeistä 17 ja vahvoista huumeista 9 prosentissa tapauksia. Lopuissa (26 %) oli näiden eri aineiden yhdistelmiä. Hasis oli yleisin huume, siitä löytyi 81 mainintaa.

Rikoksen kohteena olleet huumeiden määrät olivat tyypillisesti vähäisiä. Tosin mukaan mahtui myös tapauksia, joissa huumeita oli käytetty pidemmän aikaa. Tällöin aineita saatettiin ensin käyttää satunnaisesti, mutta käyttö alkoi vähitellen tiivistyä. Yhdessä tapauksessa (SJP 917) alaikäinen poika oli käyttänyt hasista aluksi satunnaisesti ja viimeiset puoli vuotta ennen kiinnijäämistään lähes päivittäin. Toisessa tapauksessa (SJP 367) syyttämättä jätetty oli aloittanut huumausainekokeilut 14-vuotiaana. Hän oli käyttänyt kannabista, amfetamiinia ja heroïinia. Hän oli syyteharkinnassa olevassa tapauksessa syyllistynyt huumausaineen viljelemiseen kasvatettuaan neljä Kannabis Sativa -kasvia ja huumausaineen käyttämiseen poltettuaan kasveista saamansa 20 grammaa marihuanaa. Kiinnijäädessään hänen hallustaan oli löytynyt yksi gramma marihuanaa.

Syyttämättä jättämisen puolesta saattoi puhua useampi seikka. Esimerkiksi yhdessä tapauksessa (SJP 1289) hieman päälle parikymppinen mies oli käyttänyt yhden kerta-annoksen ekstaasia. Syyttäjän mukaan tekoa voidaan pitää vähäisenä, mutta syyttämättä jättämistä puolsi sekin, että mies oli hakeutunut hoitoon. Toisessa tapauksessa (SJP 683) alaikäisen pojan housujen takataskusta oli löytynyt hasis-murusia. Poika oli esitutkinnassa ilmoitta-

⁵⁰ Ks. tarkemmin esim. Kautonen 2003, 61–62; Kekki 2004b, 9 ss.; Rönkä 2005b, 10.

nut halukkuutensa sitoutua hoitoon päästäkseen eroon huumeiden käytöstä. Poliisi oli toimittanut hänen yhteystietonsa sosiaaliviranomaisille. Sosiaalityöntekijä kertoi myöhemmin, että poika oli sitoutunut vapaaehtoiseen päihdehoitoon ja häntä kontrolloitiin terveyskeskuksessa huumeeseuloilla, joiden tulokset olivat olleet negatiivisia.⁵¹ Poika oli syksyllä ryhtynyt opiskelemaan, saanut asunnon ja aloittanut urheiluharrastuksen. Syyttäjä perusteli syyttämättä jättämistään sillä, että hasiserä oli ollut erittäin vähäinen, poika oli ollut tekohetkellä vasta 15-vuotias ja hän oli sitoutunut hoitoon päästäkseen eroon huumeista.

Syyttämättä jättämistä saattoi siis hoitoon hakeutumisen lisäksi puoltaa teon vähäisyys tai rikoksentekijän alaikäisyys. Toisaalta on tärkeä huomata, että huumausaineen käyttörikosuudistus on johtanut syyttämättäjättämiskäytännön kiristymiseen. Tämä tarkoittaa sitä, että poliisi kirjoittaa melko vähäisestä huumausaineen käyttörikoksista rangaistusvaatimuksia, jotka syyttäjä vahvistaa. Tästä syystä käyttäjän ilmoitus siitä, että hän on halukas hakeutumaan hoitoon, on yksi keino yrittää välttää poliisin kirjoittama rangaistusvaatimus. Tällöin tapauksen pitäisi siirtyä syyttäjän ratkaistavaksi. Syyttäjän saadessa selvityksen hoitoon hakeutumisesta lienee hyvin todennäköistä, että hän päätyy tekemään päätöksen syyttämättä jättämisestä.⁵²

Syyttäjät ovatkin perusteluissaan voineet tuoda selvästi ilmi, että hoitoon hakeutumisella oli merkitystä syyteharkinnassa. ”*Ottaen huomioon Nn:ään kohdistetut päihdehuollon toimet voidaan oikeudenkäyntiä ja rangaistusta tässä yksittäistapauksessa pitää tarkoituksettomina.*”, ”*Koska NN on hakeutunut ... huumeiden vieroitushoitoon katson, että sosiaali- ja terveydenhuollon toimenpiteet riittävät seuraamukseksi asiassa*”, ”*...NN on kertomansa mukaan pyrkinyt itse aktiivisesti saamaan hoitoa päihdeongelmaansa*”, ”*...NN on omatoimisesti hakeutunut hoitoon ja tiedostanut huumeongelmaansa... harkitsen oikeaksi jättää syyttämättä häntä tästä teosta.*”

Huumausaineen käyttörikosuudistuksessa rikoslain 50:7:ää muutettiin niin, että päätös syyttämättä jättämisestä voidaan tehdä pelkän hoitoon hakeutumisen takia. Tämän aineiston perusteella voi todeta, että varsin monissa tapauksissa kysymys ei ole ollut ainoastaan hoitoonhakeutumisesta, vaan syyttämättä jätetty oli ehtinyt olla jo pidemmän aikaa hoidettavana.

⁵¹ Tällä tarkoitetaan sitä, että virtsa- tai verinäytteestä *ei* ole löytynyt viitteitä huumausaineiden käyttämisestä.

⁵² Jääskeläisen (2002, 29) oman käsityksen mukaan syyttäjillä ei ole asenteellista estettä antaa hoitoon ohjausta tai tehdä päätöksiä toimenpiteistä luopumisesta. Ks. myös Helminen 2002, 18.

Syyttämättäjättämispäätöksissä viitattiin usein kirjallisiin hoitotodistuksiin, joita oli toimitettu A-klinikoilta, päihdepysäkeiltä, nuorisoasemilta, päihdekliniikoilta, eri huumehoitolaitoksista, terveystieteellisistä ja sairaaloista. Todistuksen sisältönä saattoi olla pelkkä toteamus hoitoonhakeutumisesta, mutta osassa kerrottiin tarkemmin hoidon sisällöstä ja/tai arvioitiin hoidon tavoitteiden saavuttamista. Myös jotkut syyttäjistä kuvasivat päätöksissään hoitomuotoa, hoidon pituutta, sen jatkumistarvetta, annettujen seulojen tuloksia ja muutenkin sitä, miten syyttämättä jätetty oli sitoutunut hoitoon tai päihhteetömmään elämään.

Esimerkiksi yhdessä päätöksessä (SJP 937) todettiin, että hoitopaikasta toimitetun selvityksen mukaan hoito oli toteutunut suunnitellusti ja Nn oli ollut yhteistyöhaluinen. Hänellä oli edelleen motivaatiota jatkaa hoitoa, vaikka alunperin suunniteltu hoitajakso oli päättynyt. Toisessa päätöksessä (SJP 738) kerrottiin, että NN oli ollut heroinivieroituksessa useita kertoja, jonka jälkeen hän oli avohoidon piirissä. NN kävi terapiassa ja haki säännöllisesti A-klinikalta lääkkeitä. Erästä päätöksestä (SJP 989) kävi puolestaan ilmi, että syyttämättä jätetty ei ollut päässyt hakeutumisestaan huolimatta hoitoon, koska kaupungin huono rahoitustilanne ei sallinut vielä hoidon aloittamista. Syyttäjä teki kuitenkin päätöksen syyttämättä jättämisestä, koska henkilö oli osallistunut hoidontarpeen arviointiin ja päässyt korvaushoitajonoon, eikä hoidon aloittamatta jättäminen johtunut NN:sta.

Joissakin syyttämättäjättämispäätöksissä kerrottiin positiivisista huumeusoista tai sovituilta hoitokäynneiltä poisjäänneistä. Tämä ei kuitenkaan – ainakaan näissä tapauksissa – ollut esteenä syyttämättä jättämiselle. Ilmeisesti syyttäjät ovat lähteneet siitä, että hoitoon hakeutuminen oli riittävä peruste syyttämättä jättämiselle, eivätkä he ole pitäneet sen esteenä joitain yksittäisiä epäonnistumisia hoidon aikana. Esimerkiksi yhdessä tapauksessa (SJP 1058) syyttäjä totesi, että NN ei ollut keskeyttänyt hoitoa, vaikka sitoutuminen olikin ollut ”*hieman hataraa*”. Toisessa päätöksessä (SJP 886) alaikäinen poika oli karannut hoitolaitoksesta. Hän oli karkumatkallaan syyllistynyt hasiksen käyttämisen lisäksi muihin rikoksiin. Poika oli tämän jälkeen otettu huostaan ja hänet oli sijoitettu takaisin hoitolaitokseen. Syyttäjä ei pitänyt tämän takia syytteen nostamista tarkoituksenmukaisena.

6 RANGAISTUSMÄÄRÄYS- MENETTELYSSÄ VAHVISTETUT SEURAAMUKSET

6.1 Tilastoista

6.1.1 Yleisyys

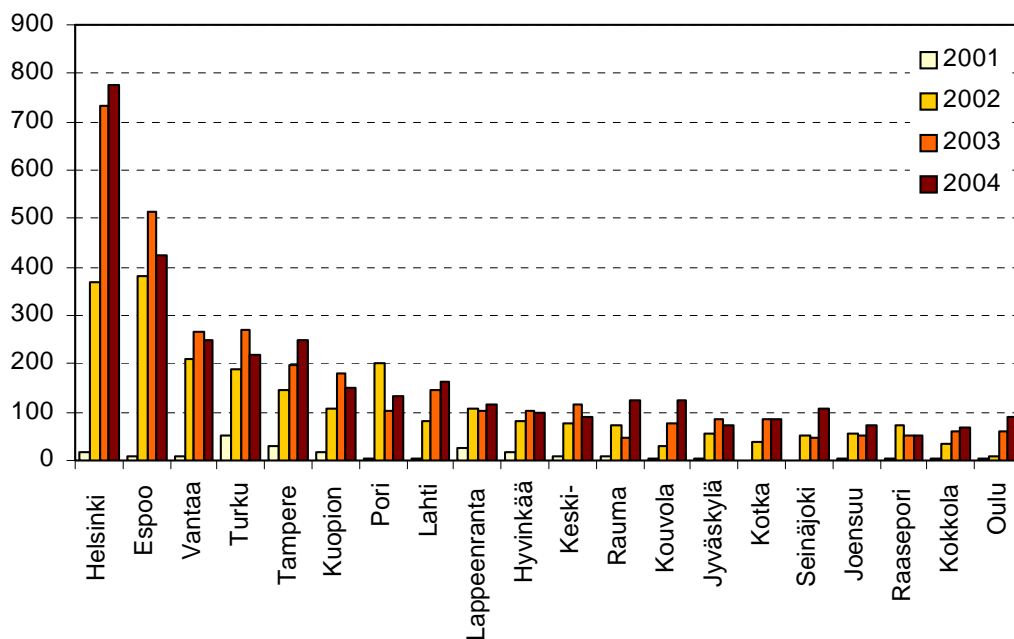
Huumausaineen käyttörikosuudistuksessa tehtiin vuonna 2001 mahdolliseksi sakottaa huumeiden käyttäjiä rangaistusmääräysmenettelyssä. Huumausaineen käyttörikostyöryhmä esitti suosituksenaan, että tätä mahdollisuutta käytettäisiin aluksi vain vähäisissä käyttörikoksissa. Syksyn 2001 varovaisen aloituksen jälkeen rangaistusmääräysmenettely on vuosi vuodelta kasvattanut suosiotaan. Vuonna 2002 sakotettujen lukumäärä nousi hieman alle kolmestasadasta yli kolmeen tuhanteen ja vuonna 2003 yli neljään tuhanteen. Vuonna 2004 sakotettuja oli noin 4 400, mikä on seitsemisen prosenttia edellisvuotta enemmän. (Ks. taulukko 8.)

Taulukko 8 Rangaistusmääräysmenettelyssä vahvistetut sakkorangaistukset huumausaineen käyttörikoksista vuosina 2001–2004

	2001	2002	2003	2004
	297	3 103	4 151	4 420
<i>Muutos %</i>		+944,8	+33,8	+6,5

Lähde: Laskettu Tilastokeskuksen luvuista

Seuraavaksi kuvataan rangaistusmääräysmenettelyn käyttämistä eri paikkakunnilla. Mukaan on valittu 20 syyttäjäyksikköä, joissa on käyttörikoksen voimassaolon aikana vahvistettu eniten rangaistusmääräyksiä. Kuviosta 10 havaitaan, että rangaistusmääräysmenettelyn käyttö lisääntyi lähes kaikilla paikkakunnilla vuosina 2001–2003. Vuonna 2004 kehitys ei enää ole ollut yhdenmukaista, sillä joillakin paikkakunnilla sen käyttö lisääntyi, kun taas toisilla se väheni. Liitetaulukosta 13a löytyy tiedot kaikissa eri syyttäjäyksiköissä vahvistetuista rangaistusmääräyksistä.

Kuvio 10 Huumausaineen käyttörikoksista vahvistetut rangaistusvaatimukset 20 syyttäjyksikössä vuosina 2001–2004
Lähde: Tilastokeskus

6.1.2 Rangaistusvaatimusten vahvistaminen

Rangaistusmääräysmenettely jakautuu useaan eri vaiheeseen. Rangaistusvaatimuksen voi antaa poliisimies, tullimies tai muu laissa säädettyä valvontaa suorittava virkamies omasta aloitteestaan tai syyttäjän puolesta (RangMäärL 3 §). Käytännössä poliisi päättää yleensä rangaistusvaatimuksen antamisesta omasta aloitteestaan, jonka jälkeen se annetaan rikoksesta epäillylle tiedoksi. Hänellä on mahdollisuus vastustaa saamaansa vaatimusta, mikä tarkoittaisi asian käsittelemistä tuomioistuimessa. Jos vaatimusta ei ole vastustettu, syyttäjä päättää sen vahvistamisesta. Syyttäjä voi havaita käsitellessään rangaistusvaatimusta puutteita tai virheitä niin muodollisissa kuin sisällöllisissäkin seikoissa. Hän voi olla poliisin kanssa eri mieltä esitutkinnan riittävyydestä, rikosnimikkeestä tai epäillylle määrätyn sakon ankaruudesta. Syyttäjällä on myös lain mukaan mahdollisuus harkita syyttämättä jättämistä.⁵³

Rangaistusmääräysmenettely on tarkoitettu melko vähäisten ja yksinkertaisten rikosasioiden käsittelemistä varten. Tästä syystä menettely on varsin

⁵³ Rangaistusmääräysmenettelystä ks. Rautio 1996, 5 ss.; Jääskeläinen 1997, 336 ss.

kaavamaista. Käytännössä syyttäjät vahvistavat lähes kaikki saamansa rangaistusvaatimukset sellaisinaan. Jääskeläisen tutkimuksen (1997, 497–498) mukaan syyttäjät käyttävät harkintavaltaansa melko vähän rangaistumääräysasioissa. Esimerkiksi toimenpiteistä luopumisen käyttö on lähes olematonta. Tämä pätee myös huumausaineen käyttörikoksissa, mikä käy ilmi taulukosta 9. Vuosina 2001–2004 syyttäjät vahvistivat 96 prosenttia saamistaan rangaistusvaatimuksista.

Huumausaineen käyttörikoksissa rangaistumääräysten vahvistamisen yleisyyttä voi selittää silläkin, että poliisi ja syyttäjä ovat yhdessä sopineet lain tarkoituksenmukaisesta soveltamisesta ja valmistelleet sen pohjalta yhdenmukaiset ohjeet (ks. edellä 2.2.4–5), joita on saatettu käsitellä paikakkuntakohtaisesti. Syyttäjät ovat voineet vahvistaa myös itse antamiaan rangaistusvaatimuksia. Varsinkin uudistuksen alussa poliisi saattoi olla pidättyväinen sakkojen kirjoittamisessa, jolloin päätös rangaistumääräysmenettelyn käyttämisestä jätettiin syyttäjälle. Tätä tutkimusta varten kerätystä aineistosta 40 prosentista tapauksia löytyi tieto siitä, että sakon antamisesta päätti syyttäjä. Tällöin sama syyttäjä voi päättää sekä rangaistusvaatimuksen antamisesta että sen vahvistamisesta. Seuraavaksi käydään tarkemmin läpi niitä tapauksia, joissa syyttäjä *ei* vahvistanut rangaistusvaatimusta.

Rikoksesta epäilty voi *vastustaa* saamaansa rangaistusvaatimusta. Käytännössä tämä on harvinaista. Jääskeläisen (1997, 498) tutkimuksen mukaan näin tapahtui vain 0,7 prosentissa tapauksia. Myös huumausaineen käyttörikoksissa rangaistusvaatimuksen vastustaminen on ollut harvinaista. Vuonna 2004 vastustamisia tilastoitiin 72, mikä vastaa 1,6 prosenttia kaikista annetuista rangaistusvaatimuksista.

Syyttäjä voi *jättää rangaistusvaatimuksen antamatta* useilla eri perusteilla. Syyttäjän pitää muun muassa tarkistaa, että syyteoikeus ei ole vanhentunut, eikä vaatimuksen tiedoksiantamisesta ole ehtinyt kulua yli vuotta. Hän voi myös tehdä seuraamusluonteisen syyttämättäjättämispäätöksen. (Ks. RangMäärL 11 §.) Taulukosta 9 käy ilmi, että syyttäjät ovat tehneet tällaisia päätöksiä jonkin verran. Vuonna 2004 rangaistusvaatimus jätettiin antamatta 61 tapauksessa, mikä vastaa 1,3 prosenttia kaikista vaatimuksista.

Rangaistumääräyksistä kerätyn aineiston mukaan syyttäjät tekivät tällaisia päätöksiä selkeiden muodollisten virheiden takia (esim. väärä osoite tai päivämäärä vastustamisilmoituksessa). Muutamissa harvoissa tapauksissa oli kyse syyttämättäjättämispäätöksestä. Syyttäjä päätyi tällaiseen ratkaisuun esimerkiksi konkurrenssisyistä tai sen takia, että nuori oli osallistunut häntä varten järjestettyyn puhuttelutilaisuuteen.

Syyttäjän on puolestaan *peruutettava* rangaistusmääräys, jos se olisi annettava jostakin muusta teosta tai jos se olisi annettava rangaistusvaatimusta ankarampana (ks. RangMäärL 12 §). Taulukosta käy ilmi, että peruutuksia on tehty muutaman prosentin verran. Rangaistusmääräysaineiston mukaan tällaisia ratkaisuja tehtiin esimerkiksi silloin, kun syyttäjä havaitsi, että kysymyksessä ei ollut huumausaineen käyttörikos henkilön syyllistyttyä kannabiksen kasvattamiseen tai aineiden säilyttämiseen toisen henkilön lukuun.

Taulukko 9 Huumausaineen käyttörikoksista annetut rangaistusvaatimukset vuosina 2001–2004

	2001		2002		2003		2004	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Vastustaminen	4	1,3	63	2,0	56	1,3	72	1,6
Muu antamatta jättäminen	-	-	26	0,8	56	1,3	61	1,3
Peruuttaminen	-	-	26	0,8	81	1,9	54	1,2
Vahvistetut rangaistusmääräykset yhteensä	297	98,7	3 103	96,4	4 151	95,6	4 420	95,9
Kaikki annetut rangaistusvaatimukset yhteensä	301	100	3 218	100	4 344	100	4 607	100

Lähde: Laskettu Tilastokeskuksen luvuista

6.1.3 Keskirangaistus ja rangaistuksen mittaamisesta

Seuraavaksi tarkastellaan, minkälaisia rangaistuksia huumausaineen käyttörikoksesta on annettu rangaistusmääräysmenettelyssä. Päiväsakkojen lukumäärä on vuosina 2001–2004 pysytellyt samoissa lukemissa. Vuonna 2004 se oli keskimäärin 15 päiväsakkoa.

Taulukko 10 Huumausaineen käyttörikoksista rangaistusmääräysmenettelyssä annettujen sakkorangaistusten keskirangaistus vuosina 2001–2004

	2001	2002	2003	2004
Yksi rikos	15	15	14	15
Rangaistusten lukumäärä	297	3 103	4 151	4 420

Lähde: Tilastokeskus

Syyttäjällä on mahdollisuus antaa *lievempi* sakkorangaistus kuin mitä rangaistusvaatimuksessa on esitetty. Vuosina 2001–2004 syyttäjä on menetellyt tällä tavalla vain kahdessa prosentissa tapauksia. Lukumäärät käyvät ilmi taulukosta 11. Aineistosta löytyi tällaisia tapauksia, mutta niissä ei yleensä esitetty perusteluja tehdyn ratkaisun tueksi.

Taulukko 11 Rangaistusmääräyksen antaminen huumausaineen käyttörikoksesta vaadittua lievempänä vuosina 2001–2004

	2001	2002	2003	2004
Vaadittua lievempänä	7	160	83	39
Vaadittuna	290	2 943	4 068	4 381
Rangaistusten lukumäärä	297	3 103	4 151	4 420

Lähde: Tilastokeskus

Rangaistusmääräysmenettelyssä on mahdollista soveltaa eri mittaamisperusteita (säännösten sisällöstä ks. myöhemmin 7.1.4). Huumausaineen käyttörikoksissa *vähentämisperusteista* on yleensä sovellettu nuoruusperustetta, mikä kertoo alaikäisten määrästä. *Koventamisperusteena* on puolestaan vedottu rikoksesta epäillyn henkilön aikaisempaan rikollisuuteen. Tämä peruste on ollut kaikista mittaamisperusteista yleisin (ks. taulukko 12). Tätä tutkimusta varten kerätyistä rangaistusmääräyksistä kävi ilmi, että huumausaineen käyttörikokseen syyllistyneen henkilön aikaisemmat käyttörikokset saattoivat johtaa koventamisperusteen käyttämiseen. Erikoiselta tuntuu se, että joissakin tapauksissa jo *yksi aikaisempi* käyttörikos johti sakkojen lukumäärän korottamiseen.

Taulukko 12 Rangaistuksen mittaaminen rangaistusmääräysmenettelyssä huumausaineen käyttörikoksissa vuosina 2001–2003*

	2001	2002	2003
Vähentämisperusteet, joista	16	133	116
- nuoruus	15	130	105
- yritys	1	3	10
- avunanto	-	-	1
Koventamisperusteet, joista	-	15	188
- aikaisempi rikollisuus	-	15	188
Rangaistusmääräykset	297	3 103	4 151

Lähde: Tilastokeskus *(tietoja vuodelta 2004 ei ollut saatavissa)

6.1.4 Kumulaatio

Huumausaineen käyttörikosuudistusta valmisteltaessa (HE 213/2000, 20) todettiin, että se saattaisi lisätä sakkorangaistusten lukumäärää, sillä eri käyttökerrat voivat tulla aikaisempaa useammin sakotetuiksi eri tekoina. Rangaistusvaatimuksen saaneen henkilön vastustuksesta eri käyttökerroista olisi mahdollista määrätä käräjäoikeudessa yhteinen rangaistus. Myös syyttäjä voisi kiinnittää huomiota usean sakon saaneisiin käyttäjiin ja tehdä heidän

kohdallaan syyttämättäjättämispäätöksen konkurrenssisyistä. Edellä esitettyjen tilastotietojen perusteella on kuitenkin mahdollista todeta, että niin rangaistusvaatimusten vastustaminen kuin syyttämättäjättämispäätösten tekeminenkin on ollut harvinaista (ks. taulukko 9).

Tätä tutkimusta varten pyydettiin Tilastokeskuksesta erillinen ajo, jonka perusteella on mahdollista tarkastella rangaistusmääräysmenettelyssä vahvistettujen sakkorangaistusten kasaantumista samoille henkilöille. Tilastokeskus selvitti, kuinka paljon vuosina 2001–2004 sakotettiin samoja henkilöitä. Tiedot käyvät ilmi taulukosta 13. Vuosina 2001–2004 huumausaineen käyttörikoksesta määrättiin yhteensä 11 971 sakkoa 8 545 eri henkilölle, joten käyttörikoksista annettuja sakkoja oli 1,40 per henkilö.

Taulukosta 13 käy myös ilmi, miten sakkojen lukumäärä jakaantui. Valtaosa sakotetuista sai vuosina 2001–2004 vain yhden sakon (76 %).⁵⁴ Kaksi kertaa sakotettuja oli 15 prosenttia. Kolme kertaa sakon sai viisi prosenttia. Enimmillään sama henkilö sai 19 käyttörikossakkoa. Tätä tutkimusta varten kerätyssä empiirisessä aineistossa oli selkeitä viitteitä siitä, että osa huumeiden käyttäjistä näyttää olevan jatkuvan rikosoikeudellisen kontrollin kohteina (ks. myös Kinnunen et al. 2005, 93 ss.).

Taulukko 13 Rangaistusmääräysmenettelyssä annettujen sakkorangaistusten kasaantumisen huumausaineen käyttörikoksissa vuosina 2001–2004 (100 %)

1	75,8
2	15,5
3	5,0
4	2,0
5–10	1,6
11–19	0,1
Yhteensä	100
	(N=8 545)

Lähde: Tilastokeskus

⁵⁴ Ks. myös Kinnunen 2001, 15.

6.2 Rangaistusmääräyksistä kerätty aineisto

6.2.1 Rangaistusvaatimukset

Tämän tutkimuksen kannalta oli kiinnostavaa selvittää, minkälaisia huumausaineen käyttörikoksia on käsitelty rangaistusmääräysmenettelyssä. Syyttäjäyksiköt ovat lähettäneet Valtakunnansyyttäjänviraston pyynnöstä *jäljennöksen* ajanjaksolla 1.9.2001–31.8.2003 käsittelemistään rangaistusvaatimuksista. Jäljennöksiä kertyi kaikkiaan 5 113 kappaletta, joista 83 tapauksessa rangaistusmääräystä ei annettu. Vahvistettuja rangaistusmääräyksiä on siten 5 030.

Rangaistusmääräysmenettelyssä käytetään usein valmista yhden sivun mittaista lomaketta, jonka poliisi täyttää käsin. Lomakkeeseen kirjoitetaan tiedot rikoksesta epäilyistä henkilöstä ja tapahtuneesta rikoksesta. Poliisi tekee esityksen myös päiväsakkojen määrästä ja mahdollisista menettämisseuraamuksista. Vaatimus annetaan rikoksesta epäilylle tiedoksi ja siihen merkitään hänen lausumansa. Rikoksesta epäilty voi esimerkiksi kiistää teon tai pitää saamaansa sakkoa liian ankarana.⁵⁵

Rikosprosessin edetessä syyttäjä saa käsiteltäväkseen rangaistusvaatimuksen tämän saman lomakkeen muodossa, johon hän tekee myös oman ratkaisunsa. Hänen vahvistettuaan rangaistusvaatimuksen on oikeudellisesti kysymys rangaistusmääräyksestä, jonka mukaisesti rikokseen syyllistyneen henkilön on maksettava hänelle määrätty sakko. Rangaistusmääräyksistä käy ilmi rikoksesta epäilylle määrätyn sakon suuruus sekä se, jos syyttäjä on muuttanut jollain tavalla saamaansa vaatimusta.

Lomakkeessa on muutama rivi tilaa rikoksen tekotavan selostamista varten, mikä riitti usein käyttörikoksen kapean tunnusmerkistön kuvaamiseen. Toisinaan tätä tarkoitusta varten käytettiin lisälehteä. Kuvaus käyttörikoksesta oli tyypillisesti suppea: ”*NN on laittomasti pitänyt hallussaan 0,2 grammaa hasis-nimistä huumausainetta*”. Rangaistusmääräyksistä pystyi lähes aina selvittämään rikoksen kohteena olleen huumausaineen laadun ja määrän.

Tämän lisäksi lomakkeissa saatettiin kertoa poliisin tekemistä toimenpiteistä huumeiden löytämiseksi (henkilökatsastuksen tai kotietsinnän tuloksista), kuulusteluista sekä siitä, jos poliisi oli keskustellut rikoksesta epäillyn kanssa hoitoonhakeutumisen mahdollisuuksista. Toisinaan poliisi toi esille tietoja henkilön taustasta. Ilmoituksissa lueteltiin myös rikoksesta epäillyn

⁵⁵ Kiistäminen ei estä asian käsittelemistä rangaistusmääräysmenettelyssä. Vain jos rikoksesta epäilty tekee erillisen vastustamisilmoituksen syyttäjälle, rikosasia viedään käräjäoikeuden ratkaistavaksi. Ks. Rautio 1996, 6, 38–42.

hallusta hävitettävä omaisuus, kuten erilaiset huumausaineiden käyttövälineet (piippu, vaaka, sakset, injektioruisku).⁵⁶

6.2.2 Huumausainerikollisuuden piirteet

Rangaistusmääräysmenettelyssä voidaan käsitellä huumausainerikoksista vain huumausaineen käyttörikoksia. Tunnusmerkistö kattaa huumausaineen käyttämisen sekä vähäisen määrän hallussapidon tai hankkimisen yrittämisen omaa käyttöä varten. Epäilty myönsivät yleensä syyllisyytensä, sillä kiistämiä esiintyi vain viidessä prosentissa tapauksia. Rangaistusmääräykset perustuvatkin usein siihen, mitä huumeita henkilön hallusta löytyi tai mitä hän itse kertoi huumausainetekemisistään.

Rangaistusmääräyksistä kerätyn aineiston mukaan neljäsosassa tapauksia oli kysymys *vain* huumausaineen käyttämisestä. Tällöin henkilön ei mainittu pitäneen huumeita laisinkaan hallussaan. Rikoksesta epäilty kertoi esimerkiksi polttaneensa ”pari vetoa” tarjotusta hasiksesta tai kyse oli satunnaisesta huumeiden käyttämisestä.

Lähes puolessa tapauksia oli kysymys ainoastaan huumausaineen hallussapidamisesta. Tällöin hallusta löydetty huumausainemäärät olivat tyypillisesti hyvin vähäisiä. Esimerkiksi säilöönpanotarkastuksen yhteydessä henkilön taskusta löytyi muutama kappale huumausaineeksi luokiteltuja lääketabletteja.

Lopuissa tapauksista henkilön katsottiin syyllistyneen erilaisiin käyttörikoksen tunnusmerkistön mukaisiin yhdistelmiin. Henkilön todettiin esimerkiksi ostaneen kaksi grammaa amfetamiinia, josta hän oli käyttänyt vajaan gramman verran. Loput aineesta takavarikoitiin hänen hallustaan.

Aineistosta löytyi muutama yksittäinen tapaus, joissa henkilön todettiin viljelleen, kasvattaneen, tuoneen maahan tai luovuttaneen huumausainetta. Näitä tapauksia ei olisi pitänyt käsitellä rangaistusmääräysmenettelyssä, koska ne eivät kuulu huumausaineen käyttörikoksen tunnusmerkistöön. Kysymys saattoi olla niin ikään huumausaineen hallussapidamisesta muuta kuin omaa käyttöä varten.⁵⁷

⁵⁶ Käytetyn huumausaineen arvoa ei enää tuomita valtiolle menetetyksi (HE 180/1992, 27). Ks. myös HE 80/2000.

⁵⁷ Rangaistusmääräyksistä löytyi myös tapauksia, joissa ei ollut otettu huomioon käyttörikosten varsin lyhyttä vanhenemisaikaa. Joskus myös esitutkinnan aikana kärsitystä vapaudenmenetyksestä tehty vähennys (RL 6:13 §) oli laskettu väärin.

Taulukko 14 Rangaistusmääräysmenettelyssä käsiteltyjen huumausaineen käyttörिकosten tekomuoto (100 %)

Vain käyttö	24,8
Vain hallussapito	48,7
Yhdistelmä (käyttö, hallussapito, hankkiminen tai sen yritys)	26,3
Muu	0,2
Yhteensä	100
	(N=5 030)

Lähde: Erillisaineisto rangaistusmääräyksistä

Rangaistusmääräysmenettelyssä käyttörिकoksista annettuja sakkoja on lukumääräisesti eniten Helsingissä, Espoossa, Turussa, Vantaalla ja Tampereella (ks. liitetaulukko 13b). Näillä paikkakunnilla vuosina 2001–2004 kirjoitetut sakot muodostavat 45 prosenttia koko Suomen rangaistusmääräyksistä. Mainittujen paikkakuntien sakotuskäytäntö vaikuttaa merkittäväällä tavalla siihen, minkälainen käyttörikos ja siitä annettu seuraamus on tyypillinen. Tutkimusaineiston mukaan kyse oli yleensä pienen miedoksi luokiteltavan huumemäärän hallussapitamisesta omaa käyttöä varten, josta sai kymmenen päiväsakkoa.

6.2.3 Huumausaineen laatu

Rangaistusmääräysmenettelyssä käsitellyissä huumausaineen käyttörिकoksissa lähes puolessa tapauksia oli kyse miedosta huumausaineesta. Vahvoja huumeita oli noin joka viidennessä tapauksessa.⁵⁸ Huumausaineeksi luokiteltuja lääkkeitä oli 14 prosentissa ja erilaisia huumausaineiden yhdistelmiä 16 prosentissa tapauksia. Muutamissa rangaistusmääräyksissä oli huumausaineeksi luokiteltuja sieniä tai rikoksen kohteena ollut huume ei käynyt ilmi. Lomakkeessa oli toisinaan vain toteamus siitä, että henkilön hallusta löytyi ruisku, mutta huumausainetta ei täsmennetty.

⁵⁸ Mietoja huumausaineita ovat hasis, marihuana, kannabis, kannabis-kasvi ja khat. Vahvoiksi huumausaineiksi on luokiteltu amfetamiini, ekstaasi, heroini, kokaiini ja LSD.

Taulukko 15 Rangaistusmääräysmenettelyssä käsiteltyjen huumausaineiden laatu (100 %)

Mieto huume	48,5
Vahva huume	20,9
Lääkeaine	14,0
Yhdistelmä	16,3
Muu/ei tietoa	0,4
Yhteensä	100
	(N=5 030)

Lähde: Erillisaineisto rangaistusmääräyksistä

Rangaistusmääräyksissä kerrottiin usein, millä tavalla aine oli tunnistettu huumausaineeksi. Lomakkeista löytyi selostuksia siitä, että henkilön hallusta löytyneelle aineelle tai käyttövälineille oli tehty jonkinlainen pikatestaus. ”Savuke testattu pikatesterillä”, ”Drug-lab-testi positiivinen”, ”Aineelle tehtiin spray-kannabis-testi, jonka tulos positiivinen”. Aine oli saatettu tutkia Keskusrikospoliisissa. Toisinaan poliisi siteerasi itse tekemiään havaintoja: ”Aine vastaa väriltään, hajultaan ja koostumukseltaan hasista.” Tai lomakkeessa nojaututtiin epäillyn kertomukseen: ”Kertoi savukkeiden sisältävän marihuanaa”, ”Myönsi aineen olevan hasista”, ”Kertoi valkoisen jauheen olevan amfetamiinia”.

6.2.4 Huumausaineen määrä

Rangaistusmääräysmenettelyssä käsitellyissä huumausaineen käyttör rikoksissa oli tyypillisesti kysymys vähäisestä rikoksesta. Henkilön hallusta löytyi pieni määrä huumausainetta tai hän kertoi käyttäneensä sitä muutaman kerran. Joissakin tapauksissa huumeita oli käytetty pidemmän ajanjakson kuluessa, jolloin arvio rikoksen kohteena olleesta huumeiden kokonaismäärästä saattoi nousta varsin suureksi. Esimerkiksi yhdessä tapauksessa henkilö kertoi käyttäneensä amfetamiinia suonensisäisesti noin sadan gramman verran. Rikoksen kohteena ollut huumeiden määrä saattoi nousta suureksi lyhyenkin ajan kuluessa, kun henkilön huumeiden käyttö oli tiivistä.

Seuraavassa taulukossa esitellään, minkälaisia huumemääriä rangaistusmääräyksistä löytyi. Laskelmissa on kysymys koko rikoksen kohteena olleesta huumemäärästä, ei vain henkilön hallusta löydetyistä aineista. Kaikista tapauksista ei ollut mahdollista tehdä tarkkoja laskelmia, sillä rikoksesta epäilty ei välttämättä pystynyt tarkemmin erittelemään käyttämiään huumemääriä tai käyttökertoja. Toisinaan poliisi ei ryhtynyt punnitsemaan henkilön hallusta löytynyttä huumausainetta, vaan rangaistusvaatimuksessa todettiin ainoastaan ainetta olleen ”vähän”.

Taulukko 16 Eri huumaussaineet rangaistusmääräyksissä (huumeiden nimikkeet on otettu rangaistusmääräyksistä)

Huume	Kaikki				
	N	(N*)	Määrät	Keskiarvo	Mediaani
Hasis (g)	2 434	(1 687)	0,02–520,00	7,6	1,5
Amfetamiini (g)	1 547	(1 075)	0,01–100,00	2,6	0,9
Lääkkeet (kpl)	1 132	(963)	0,03–400	9,1	4,0
Marihuana (g)	661	(440)	0,07–3 120,00	14,2	1,5
Ekstaasi (kpl)	153	(125)	0,25–50	4,6	2,0
Kannabis (g)	146	(37)	0,1–50,00	5,5	1,0
Heroiini (g)	62	(35)	0,02–5,23	0,8	0,5
Kannabis-kasvi (kpl)	21	(6)	1–7	2,3	1,5
Khat (g)	8	(7)	28,00–1 255,00	397,1	422,0
Kokaiini (g)	5	(4)	0,07–0,5	0,2	0,15
LSD (kpl)	2	(1)	-	-	-
Muut	3	-	-	-	-

Lähde: Erillisaineisto rangaistusmääräyksistä

* Sulussa oleva luku kertoo, mistä tapausmäärästä keskiarvo ja mediaani on laskettu.

Taulukosta käy ilmi, että rangaistusmääräyksissä hasis oli yleisin huume. Se esiintyi yleensä ainoana huumeena (71 % hasistapauksia). Kun ainemäärä ilmaisiin tarkasti, sitä oli yleensä varsin vähän. Eniten mainintoja löytyi siitä, että rikoksen kohteena oli yksi gramma hasista. Aineistosta löytyi myös muita kannabistuotteita: marihuanaa ja kannabis-kasveja.

Toiseksi eniten rangaistusmääräyksissä esiintyi amfetamiinia. Sitä oli rikoksen kohteena keskimäärin 2,6 grammaa (mediaani 0,9 grammaa). Kolmanneksi eniten löytyi huumaussaineeksi luokiteltuja lääkkeitä, joista yleisimmät olivat Subutex, Diapam, Xanor, Tenox ja Dormicum.

Rangaistusmääräyksissä oli myös ekstaasia ja heroiniä. Khatista, kokaiinista ja LSD:stä oli muutama yksittäinen maininta. Muutamassa harvassa tapauksessa rikoksen kohteena oli huumaussaineeksi luokiteltu sieni.

6.2.5 Rikoksesta epäillyn tausta

Rangaistusmääräyksissä kommentoitiin toisinaan rikoksesta epäillyn taustaa. Hän saattoi olla ensimmäistä kertaa poliisin kanssa tekemisissä, mutta yleensä oli kysymys henkilöstä, jonka mainittiin syyllistyneen aikaisemminkin rikoksiin. ”Ei ensikertalainen”, ”entsisyyttä”, ”aikaisempaa huumeitaustaa”, ”useita aikaisempia huumaussainerikoksia”. Lomakkeissa tuotiin joskus ilmi, että samaa henkilöä oli sakotettu käyttörikoksesta ennenkin. Tällöin oli

tavallisesti kyse samana vuonna saadusta yhdestä, kahdesta tai kolmesta sakosta (ks. edellä taulukko 13). Kysymys saattoi olla toisesta sakosta kahden viikon sisällä tai edellisestä kerrasta oli kulunut kuukausi. Rangaistusvaatimuksissa oli mainintoja myös siitä, että henkilö oli toistuvasti syyllistynyt muihin rikoksiin, kuten näpistykseen tai kulkuneuvon kuljettamisiin oikeudetta.

Tiedot henkilön taustasta saattoivat vaikuttaa hänelle määrätyn sakon ankaruuteen. Toisinaan ensikertalaisen mainittiin saaneen lievemmän sakko-rangaistuksen. Yleensä rikoksesta epäillyn tausta vaikutti toiseen suuntaan. Jos henkilön tiedettiin syyllistyneen aikaisemmin huumausainerikoksiin, sen saatettiin katsoa olevan koventamisperuste, jolloin rikoksesta epäillylle määrättiin tavallista suurempi sakko. Myös jos poliisi oli selvittänyt henkilön jatkuvasti tai toistuvasti käyttävän huumausaineita, saatettiin sakkoa korottaa vetoamalla Valtakunnansyyttäjän taulukossa mainittuun ”jatkuvan käytön” liukumaan (ks. edellä 2.2.6).

6.2.6 Muut rikokset

Joka kymmenennessä rangaistusmääräyksessä katsottiin henkilön syyllistyneen huumausaineen käyttörikoksen lisäksi johonkin muuhun rikokseen. Käytettäessä rangaistusmääräysmenettelyä kysymykseen voi tulla vain rikos, jossa rangaistusasteikkona on sakkoa tai enintään kuusi kuukautta vankeutta. Tästä syystä muut rikokset olivat lieviä. Yleisimmät rikosnimikkeet olivat teräaseen hallussapito yleisellä paikalla, näpistys, kulkuneuvon kuljettaminen oikeudetta, ampuma-aserikkomus ja murtovälineen hallussapito. Tämän lisäksi löytyi useita nimikkeitä erilaisista liikenne rikoksista tai -rikkomuksista. Aineistosta erottuivat tapaukset, joissa henkilön katsottiin syyllistyneen haitantekoon virkamiestä tai niskoitteluun poliisia vastaan. Henkilö saattoi myös syyllistyä väärän henkilötiedon antamiseen. (Ks. liitetaulukko 14.)

6.2.7 Hoidosta

Rangaistusmääräyksistä kerättiin tietoa siitä, jos lomakkeessa mainittiin sana hoito. ”Annettu tietoa hoitoonohjauksesta”, ”keskusteltu hoidosta”, ”kertoo olevansa tietoinen hoitomahdollisuuksista”. Jonkinlainen maininta hoidosta löytyi noin 20 prosentista tapauksia. Tämä luku ei kuitenkaan kuvasta hoidosta keskustelemisen yleisyyttä, koska poliisi ei välttämättä tee kirjausta asiasta rangaistusvaatimuslomakkeeseen.

Rangaistusmääräysten mukaan rikoksesta epäilty ilmoitti yleensä hoidosta keskusteltaessa, ettei hän ollut kiinnostunut siitä. Lomakkeista löytyi lukuisia poliisin kirjoittamia toteamuksia: *"Ei halua hoitoa"*, *"ei hoidon tarvetta"*, *"ei ole motivoitunut"*, *"ei mielellään suostu hoitoonohjaukseen"*. Toisinaan lomakkeissa kerrottiin, että vaikka henkilö käytti säännöllisesti huumausaineita, hän ei ollut hoidon tarpeessa. *"Käyttänyt huumausaineita jo pidemmän aikaa, ei tarvitse hoitoa"*. Rikoksesta epäilty saattoi myös todeta, että hän ei pitänyt käyttöönsä ongelmana tai ei kokenut olevansa huumeriippuvainen. Joissakin tapauksissa hoitoonhakeutumisen haluttomuutta tai tarpeettomuutta perusteltiin toteamalla, että kysymyksessä oli ensikertalainen, käyttö oli satunnaista, se kohdistui vain mietoihin huumeisiin tai henkilö ei enää käyttänyt huumeita. Joskus epäillyn mukaan hoitokysymys ei ollut ajankohtainen tai hän halusi hoitaa itse itsensä kuntoon. Toisinaan lomakkeista kävi ilmi, että hän oli ollut aikaisemmin hoidettavana.

Rangaistusmääräyksissä oli myös tapauksia, joissa henkilö oli kiinnostunut hoidosta: *"NN on halukas hoitoonohjaukseen"*, *"antaa suostumuksensa päihdehoitoon"*, *"hakeutuu oman kertomansa mukaan huomenna A-klinikkalle"*. Rikoksesta epäilty saattoi kertoa poliisille sopineensa ennen kiinnijäämistään tapaamisen tietyssä hoitopaikassa tai olevansa hoitojonossa. Toisinaan rikoksesta epäilty toimitettiin hoitopaikkaan tai hänelle annettiin tietty määräaika hakeutua itse hoitoon ja toimittaa asiasta todistus oikeusviranomaisille. Joistakin tapauksista kävi ilmi, että henkilö ei ollut palauttanut todistusta sovittuun päivämäärään mennessä. Lomakkeissa saatettiin myös kertoa, että hoito- (tai hoidonarviointi)paikkaan hakeutumisesta huolimatta henkilö ei ollut jatkanut hoitosuhdetta.

Rangaistusmääräyksistä löytyi muutamia mainintoja siitä, että henkilö oli hoidettavana. Jatkotutkimuksessa paneudutaan tarkemmin hoitoonohjauskysymyksiin ja selvitetään syitä sille, miksi joillekin hoidossa olleille henkilöille oli kuitenkin kirjoitettu sakkolappu.

7 KÄRÄJÄOIKEUKSISSA KÄSITELLYT HUUMAUSAINERIKOKSET

7.1 Tilastoista

7.1.1 Syytetyt

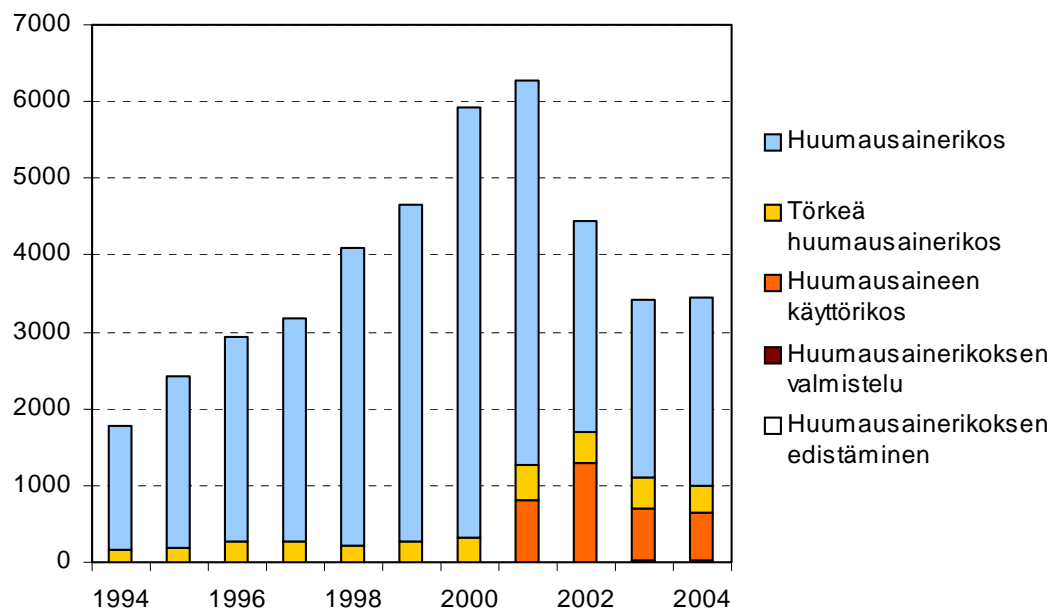
Käräjäoikeuksissa käsiteltävinä olevien huumausainerikosten määrä on ollut kasvussa viimeiset parikymmentä vuotta, mutta viime vuosina niiden määrä on vähentynyt. Tämä on seurausta huumausaineen käyttörikosuudistuksesta, sillä rangaistusmääräysmenettelyn soveltumisen takia kaikkia huumausainerikoksia ei tarvitse enää käsitellä tuomioistuimessa.

Kuviossa 11 esitellään eri huumausainerikoksista *päärikoksena* syytettyjen lukumäärä vuosina 1995–2004. Syytettyjen määrä kasvoi vuoteen 2001 asti, jonka jälkeen se kääntyi laskuun. Kuvioista käy myös ilmi, että valtaosassa syytteitä oli kysymys perustunnusmerkistön mukaisesta huumausainerikoksesta. Huumausaineen käyttörikosuudistukseen asti niiden osuus pysytteli yli 90 prosentissa.

Huumausaineen käyttörikosuudistus ei ole johtanut siihen, ettei näitä rikoksia käsiteltäisi laisinkaan käräjäoikeuksissa. Vuonna 2002 lähes joka kolmatta (29 %) huumausainerikoksista syytetyistä syytettiin päärikoksena käyttörikoksesta ja vuonna 2003 joka viidettä. Vuonna 2004 käyttörikoksista syytettyjä oli 629, mikä vastaa 18 prosenttia huumausainerikoksista syytetyistä.

Törkeistä huumausainerikoksista syytettyjä on ollut kuviossa esitettynä ajanjaksona keskimäärin kahdeksan prosenttia vuodessa. Huumausainerikoksen valmistelusta ja edistämisestä syytettyjä on ollut vuosittain hyvin vähän.⁵⁹

⁵⁹ Absoluuttiset luvut vuosilta 2000–2004 löytyvät liitetaulukosta 15.

Kuvio 11 Käräjäoikeuksissa huumausainerikoksista päärikoksena syytetyt vuosina 1994–2004

Lähde: Tilastokeskus

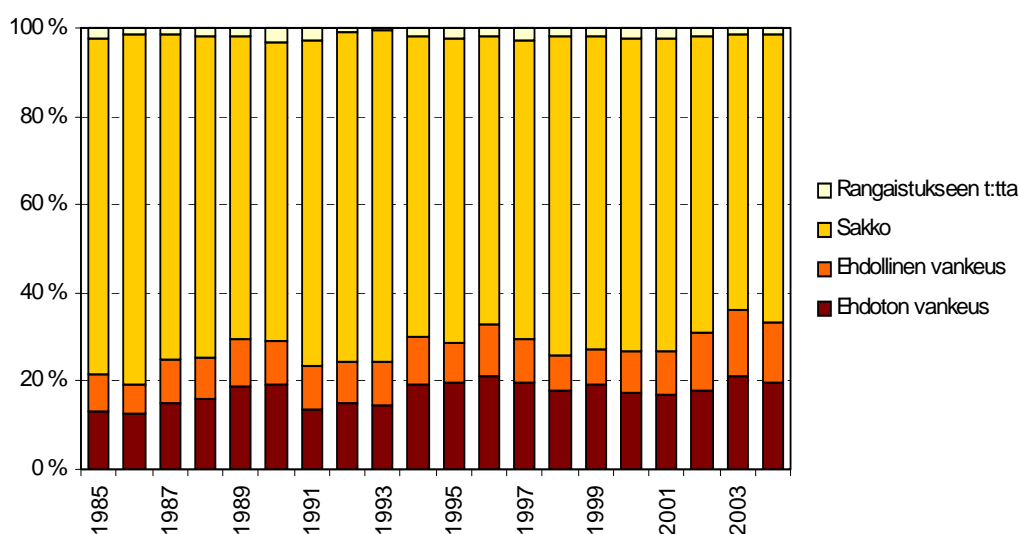
Syytteiden hylkääminen. Huumausainerikoksissa syytteiden hylkääminen on harvinaisempaa kuin keskimäärin rikoslakirikoksissa. Vuonna 2004 hylättyjä syytteitä oli 88, mikä tekee hylkäysprosentiksi 2,6. Hylkäämiset ovat keskittyneet perustunnusmerkistön mukaisiin huumausainerikoksiin, joissa hylkäysprosentti on pysytellyt kahden prosentin tuntumassa. Törkeissä huumausainerikoksissa hylättyjä syytteitä on ollut lukumääräisesti vähän, mutta hylkäysprosentti on vaihdellut eri vuosina. Myös huumausaineen käyttörikoksista on hylätty jonkin verran syytteitä. Vuonna 2004 hylättiin 24 syytettä, mikä vastaa 3,8 prosenttia käyttörikossyytteistä. (Ks. liitetaulukko 16.)

7.1.2 Päärikoksena annetut seuraamukset

Seuraavaksi tarkastellaan, minkälaisia seuraamuksia käräjäoikeuksissa on annettu huumausainerikoksista päärikosperusteisesti. Kuvioissa 12a–b alimpana esitetään vankeusrangaistuksista ensin ehdottomat sitten ehdolliset rangaistukset. Tämän jälkeen näkyvät sakkorangaistukset. Ylimpänä erottuvat rangaistukseen tuomitsematta jättämiset. Kuviosta 12a havaitaan, että seuraamuskäytäntö on pysytellyt melko vakaana. Valtaosassa käräjäoikeuksissa annetuista tuomioista on ollut kysymys sakkorangaistuksesta. Vuosina 1985–2004 kaikista huumausainerikoksista tuomittiin sakkoa keskimäärin 70 prosentissa tapauksia. Seuraamuskäytännön lievyys kertoo siitä, että käräjäoi-

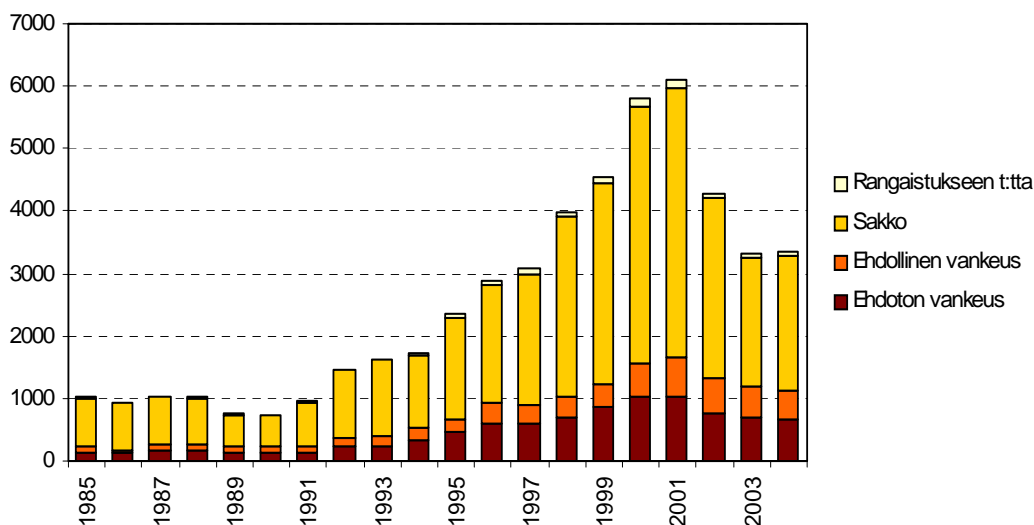
keuksien käsiteltävänä olevat huumausainerikokset ovat varsin vähäisiä. Ehdottomia vankeusrangaistuksia tuomittiin 18, ehdollisia 10 prosentissa tapauksia. Rangaistukseen tuomitsematta jättämiset olivat harvinaisia (2 %).

Kuviosta 12a voi havaita, että vuosina 2002–2004 vankeusrangaistusten osuus seuraamusten joukossa on kasvanut ja vastaavasti sakkorangaistusten osuus on pienentynyt. Tämä on seurausta huumausaineen käyttörikosuudistuksesta, sillä käräjäoikeuksien käsiteltäväksi on tullut aikaisempaa vähemmän vähäisiä huumausainerikoksia. Kuviossa 12b esitetään vastaavat tiedot absoluuttisina lukuina.

Kuvio 12a Käräjäoikeuksissa huumausainerikoksista (RL 50:1–4) annetut seuraamukset vuosina 1985–2004 (100 %)

Lähde: Tilastokeskus (päärikosperusteiset tiedot)

Kuvio 12b Käräjäoikeuksissa huumausainerikoksista (RL 50:1–4) annetut seuraamukset vuosina 1985–2004 (lukumäärät)

Lähde: Tilastokeskus (päärikosperusteiset tiedot)

Kuviosta 12b käy ilmi, että huumausainerikoksista annettujen seuraamusten määrä oli 1980-luvun lopulla tuhannen tuntumassa, mutta 1990-luvulla tapahtui voimakasta kasvua. Päärikoksena annettuja seuraamuksia oli eniten vuosina 2000–2001, jolloin niiden lukumäärä oli kuuden tuhannen paikkeilla. Huumausaineen käyttörikosuudistuksen jälkeen seuraamusten määrä on laskenut nopeasti. Vuonna 2002 tuomittujen määrä väheni 30 prosenttia edellisestä vuodesta, seuraavana vuonna vähennys oli 23 prosenttia. Vuonna 2004 tuomittujen määrä nousi hieman (0,8 %). Tällöin eri huumausainerikoksista tuomittuja oli 3 336.

Tuomittujen lukumääriä koskevia tietoja esitellään myös taulukossa 17. Viimeisellä rivillä ei ole enää käytetty ainoastaan päärikosperusteisia tietoja, vaan luvut kuvastavat kaikista huumausainerikoksista annettujen syyksi lukevien tuomioiden määrää. Tällöin henkilö on samalla syyllistynyt huumausainerikosten lisäksi muihin rikoksiin. Myös näitä lukuja tarkasteltaessa havaitaan, että käyttörikosuudistuksen jälkeen käräjäoikeuksien käsiteltävänä olleiden huumausainerikosten määrä on vähentynyt.

Taulukko 17 Käräjäoikeuksissa päärikoksena annetut syyksi lukevat tuomiot eri huumausainerikoksista vuosina 2000–2004

	2000	2001	2002	2003	2004
Huumausainerikos	5 506	4 885	2 639	2 268	2 388
Törkeä huumausainerikos	300	441	401	371	338
Huumausaineen käyttörikos	-	787	1 234	655	595
Huumausainerikoksen valmistelu	7	4	7	11	13
Huumausainerikoksen edistäminen	0	1	3	4	2
Yhteensä	5 813	6 118	4 284	3 309	3 336
<i>Muutos %</i>	+27,7	+5,2	-30,0	-22,8	+0,8
Kaikki huumerikokset	8 340	9 372	8 581	7 130	7 403
<i>Muutos %</i>	+22,2	+12,4	-8,4	-16,9	+3,8

Lähde: Laskettu Tilastokeskuksen luvuista

Seuraavaksi tarkastellaan rangaistuslajin valintaa. Huumausaineen käyttörikosuudistuksen jälkeen sakkorangaistusten lukumäärä on vähentynyt. Tämä johtuu siitä, että suuri osa aikaisemmin käräjäoikeuksissa käsiteltävänä olleista vähäisistä huumausainerikoksista on ratkaistu rangaistusmääräysmenettelyssä. Vuonna 2004 eri huumausainerikoksiin syyllistyi päärikoksena 3 336 henkilöä, joista 2 177 tuomittiin sakkorangaistukseen, 651 ehdottomaan ja 468 ehdolliseen vankeusrangaistukseen. Rangaistukseen tuomitsematta jätettyjä oli 40. Yhdyskuntapalvelua (YKP) tuomittiin 89 henkilölle. (Ks. taulukko 18.)

Taulukko 18 Käräjäoikeuksissa huumausainerikoksista (RL 50:1–4) pääririkoksena annetut seuraamukset vuosina 2000–2004

	2000		2001		2002		2003		2004	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Ehdoton vankeus (joista YKP)	1 014 (129)	17,4	1 041 (131)	17,0	761 (99)	17,8	694 (87)	21,0	651 (89)	19,5
Ehdollinen vankeus	542	9,3	602	9,8	571	13,3	495	15,0	468	14,0
Muu rangaistus	5	0,1	4	0,1	4	0,1	4	0,1	0	0
Sakko	4 126	71,0	4 316	70,5	2 872	67,0	2 064	62,4	2 177	65,3
Rang. t:ttä	126	2,2	155	2,5	76	1,8	52	1,6	40	1,2
Yhteensä	5 813	100	6 118	100	4 284	100	3 309	100	3 336	100

Lähde: Laskettu Tilastokeskuksen luvuista

7.1.3 Keskirangaistukset

Seuraavaksi tarkastellaan, minkälaisia keskirangaistuksia eri huumausainerikoksista on tuomittu. Lähteenä käytetään päärikosperusteisia tietoja. Perustunnusmerkistön mukaisesta huumausainerikoksesta (RL 50:1) annettujen päiväsakkojen lukumäärä on vuosina 1998–2004 vaihdellut välillä 24–34. Vuosina 1998–2000 se oli keskimäärin 25 päiväsakkoa, mutta vuosina 2002–2004 se nousi 34 päiväsakkoon. Huumausainerikoksesta on tuomittu jonkin verran vankeusrangaistuksia, jolloin oli yleensä kysymys ehdollisesta vankeudesta. Sekä ehdollisten että ehdottomien vankeusrangaistusten keskirangaistukset ovat viime vuosina pysytelleet neljän kuukauden tuntumassa. (Ks. taulukko 19a.)

Taulukko 19a Huumausainerikoksesta (RL 50:1) annetut keskirangaistukset käräjäoikeuksissa vuosina 1998–2004

		Yksi rikos					
		Ehdoton vankeus N	Ehdollinen vankeus N	Päiväsakko N	Ehdoton vankeus kk	Ehdollinen vankeus kk	Päiväsakko lm
Huumausainerikos (RL 50:1)	1998	67	122	2 092	3,7	4,0	24
	1999	95	121	2 319	4,1	3,1	25
	2000	89	177	2 988	3,9	4,2	25
	2001	110	237	2 528	4,5	4,2	27
	2002	131	213	1 089	4,1	4,2	33
	2003	116	203	852	4,5	4,2	34
	2004	93	162	988	4,4	4,2	34

Lähde: Tilastokeskus

Huumausaineen käyttörikoksesta on mahdollista tuomita sakkoa tai enintään kuusi kuukautta vankeutta. Rangaistus voidaan määrätä rangaistuspäätös-

menettelyssä tai kärjäoikeudessa. Käyttörikoksista suurin osa on käsitelty rangaistusmääräysmenettelyssä. Tästä syystä tässä yhteydessä esitellään keskirangaistuksia myös rangaistusmääräysmenettelyssä vahvistetuista sakoista.

Huumausaineen käyttörikoksesta (RL 50:2a) on lähes aina tuomittu sakko-rangaistus. Taulukosta 19b käy ilmi, että rangaistusmääräysmenettelyssä vahvistetuissa sakkorangaistuksissa seuraamuskäytäntö on pysytellyt vakana. Vuosina 2001–2004 käyttörikokseen syyllistyneelle henkilölle on tuomittu keskimäärin 15 päiväsakkoa. Kärjäoikeuksissa on tuomittu jonkin verran tätä korkeampia sakkorangaistuksia, sillä vuosina 2001–2004 keskiarvo oli 19 päiväsakkoa. Ero selittyy sillä, että kärjäoikeuksissa käsitellyt käyttörikokset ovat olleet keskimäärin vakavampia kuin rangaistusmääräysmenettelyssä.

Rahamäärältään suurin osa sakkorangaistuksista tuomitaan vähimmäismäärän (6 euroa) mukaisesti (ks. myös Kinnunen 2001, 36 ss.).

Taulukko 19b Huumausaineen käyttörikoksesta (RL 50:2a) annetut keskirangaistukset vuosina 2001–2004

	Yksi rikos							
	Ehdoton vankeus N	Ehdollinen vankeus N	PS		Ehdoton vankeus kk	Ehdollinen vankeus kk	PS	
			Ti N	RM N			Ti lm	RM lm
2001	1	-	633	297	0,7	-	19	15
2002	1	4	992	3 103	2,3	1,5	19	15
2003	1	-	511	4 151	0,7	-	20	14
2004	1	2	458	4 420	0,7	1,3	19	15

Lähde: Tilastokeskus

Taulukon selitykset:

PS = päiväsakko

Ti = tuomioistuimessa annettu rangaistus

RM = rangaistusmääräysmenettelyssä annettu rangaistus

7.1.4 Rangaistuksen mittaaminen

Seuraavaksi tarkastellaan rangaistuksen mittaamisperusteiden käyttämistä. Rangaistusta määrättäessä *vähentämisperusteena* otetaan huomioon muun muassa rikosentekijän nuoruus, teon jääminen yritykseksi ja avunanto rikokseen (RL 6:8 §). Rangaistusta *lieventävänä* seikkana voi vaikuttaa esimerkiksi rikosentekijän pyrkimys edistää oman rikoksensa selvittämistä, kun taas *koventavana* seikkana voi vaikuttaa rikoksen uusiminen (säännöksi-

tä ks. tarkemmin RL 6:5–6 §). Rangaistus onkin mitattava niin, että se on oikeudenmukaisessa suhteessa rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen, teon vaikuttimiin sekä rikoksesta ilmenevään muuhun tekijän syyllisyyteen (RL 6:4 §). Myös rangaistuskäytännön yhtenäisyys on otettava huomioon (RL 6:3 §).⁶⁰

Huumausainerikoksissa yleisistä vähentämisperusteista sovellettiin eniten nuoruusperustetta. Vuosina 2000–2003 sitä sovellettiin noin seitsemässä prosentissa tapauksia. Luku kuvastaa alaikäisten osuutta huumausainerikoksista tuomittujen joukossa. Muita vähentämisperusteita sovellettiin harvakseltaan. Avunannosta löytyi joitain kymmeniä merkintöjä vuodessa, mikä vastaa alle puolta prosenttia tuomioista.⁶¹

Lieventämisperusteista käytetyin oli rikoksen selvittämisen edistäminen.⁶² Tällöin rikosentekijä tuomittiin yleensä vankeusrangaistukseen. Sakkorangaistusta tuomittaessa tehtiin vain muutamissa yksittäisissä tapauksissa kirjaus lieventämisperusteen käyttämisestä. Tästä huolimatta on mahdollista, että lieventämisperusteilla on vaikutusta sakon lukumäärästä päätettäessä, vaikka se ei käy ilmi tuomion perusteluista.

Koventamisperusteista yleisin oli rikoksen uusiminen. Tätä perustetta sovellettiin eniten vankeusrangaistusta määrättäessä. Huumausaineen käyttörikosuudistuksen myötä uusimisperusteen käyttäminen on lisääntynyt sakkorangaistuksen suuruutta harkittaessa, sillä sitä on käytetty vuosi vuodelta enemmän rangaistusmääräysmenettelyssä. Vuonna 2002 sitä sovellettiin 15 kertaa, mikä vastasi 0,5 prosenttia kaikista rangaistusmääräyksistä. Vuonna 2003 soveltamiskertoja oli 188, mikä vastasi 4,5 prosenttia. (Ks. taulukko 12 ja liitetaulukko 17.) Myös tätä tutkimusta varten kerätyistä rangaistusmääräyksistä kävi ilmi, että huumausaineen käyttörikokseen syyllistyneen henkilön aikaisemmat käyttörikokset saattoivat johtaa koventamisperusteen käyttämiseen.

⁶⁰ Rangaistuksen määräämisestä ks. tarkemmin Lappi-Seppälä 2000, 309 ss.

⁶¹ Rangaistuksen mittaamisperusteiden käytöstä ks. liitetaulukko 17. Rangaistuksen mittaamista koskevia säännöksiä muutettiin 1.1.2004 voimaan tulleella lailla (515/2003) uudistettaessa rikoslain yleisiä oppeja (HE 44/2002).

⁶² Korkein oikeus on ratkaisussaan 2003:62 katsonut, että henkilön kerrottua oma-aloitteisesti esitutkinnassa huumeiden käytöstään sitä voidaan pitää rikoksen selvittämisen edistämisenä. Ks. myös KKO 2005:56.

7.1.5 Rangaistukseen tuomitsematta jättäminen

Rangaistukseen tuomitsematta jättäminen on käräjäoikeuksissa varsin harvinaisen seuraamus. Taulukosta 20 käy ilmi, että vain pari prosenttia päärikoksena syyksi lukevista tuomioista on ollut tuomitsematta jättämissä. Ennen käyttörikosuudistusta rangaistuksesta luopuminen keskittyi perustunnusmerkistön mukaiseen huumausainerikokseen (RL 50:1 §). Uudistuksen jälkeisinä vuosina 2002–2004 käyttörikoksista (RL 50:2a §) on tehty hieman enemmän tuomitsematta jättämissä kuin perustunnusmerkistön mukaisesta huumausainerikoksesta. Vuonna 2004 jätettiin käyttörikoksista tuomitsematta rangaistukseen 21 henkilöä, mikä vastaa 3,5 prosenttia käyttörikoksista annetuista (syyksi lukevista) tuomioista. Huumausainerikoksesta (RL 50:1 §) tuomitsematta jätettyjä oli 19, mikä vastaa vain alle prosenttia syyksi luetuista tuomioista.

Taulukko 20 Rangaistukseen tuomitsematta jättäminen huumausainerikoksissa vuosina 1995–2004

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
<i>Huumausainerikos (RL 50:1)</i>										
N	57	59	84	70	94	126	104	30	22	19
%	2,6	2,2	3,0	1,9	2,2	2,3	2,1	1,1	1,0	0,8
<i>Huumausaineen käyttörikos (RL 50:2a)</i>										
N	-	-	-	-	-	-	50	46	28	21
%	-	-	-	-	-	-	6,4	3,7	4,3	3,5
<i>Kaikki huumausainerikokset (RL 50:1–4)</i>										
N*	57	59	85	70	94	126	155	76	52	40
%	2,4	2,1	2,8	1,8	2,1	2,2	2,5	1,8	1,6	1,2
Kaikissa rikoksissa %	2,3	2,1	2,3	1,6	1,5	1,7	1,7	1,5	1,4	1,4

Lähde: Laskettu Tilastokeskuksen luvuista (päärikosperusteiset tiedot)

Taulukon selitys: * summa ei välttämättä vastaa taulukossa esitettyjä lukuja, koska muutama tuomitsematta jättäminen on tehty muista rikosnimikkeistä. Prosenttiosuudet on laskettu kaikista syyksi luetuista tuomioista.

Seuraavaksi tarkastellaan, mitä eri perusteita tuomitsematta jättämisissä on sovellettu. Yleisimpänä perusteena taulukosta erottuu kohta ”muut lainkohdat tai ei tietoa”.⁶³ Tämän jälkeen käytetyimpiä vuosina 2000–2004 olivat nuoruus- ja vähäisyysperuste. Kohtuus- ja anteeksiantoperustetta sovellettiin harvakseltaan. Konkurensiperustetta käytettiin hyvin harvoin.

⁶³ Muu lainkohta viittaa oikeustilastoissa RL 50:7:n soveltamiseen, mutta tähän taulukkoon on lisätty myös muut hyvin harvoin sovelletut perusteet (mm. syyntakeettomuus). Säännöksistä tarkemmin ks. RL 3–4 luku.

Taulukko 21 Rangaistukseen tuomitsematta jättämisisä eri perusteiden soveltaminen huumausainerikoksissa (RL 50:1–4) vuosina 2000–2004⁶⁴

	2000		2001		2002		2003		2004	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Vähäisyysperuste	16	12,2	25	15,3	14	17,3	9	16,4	12	27,3
Anteeksiantoperuste	6	4,6	6	3,7	3	3,7	3	5,5	1	2,3
Kohtuusperuste	3	2,3	8	4,9	1	1,2	9	16,4	3	6,8
Konkurrenssiperuste	5	3,8	1	0,6	1	1,2	0	0,0	1	2,3
Nuoruusperuste	35	26,7	25	15,3	6	7,4	2	3,6	8	18,2
Muut lainkohdat tai ei tietoa	66	50,5	98	60,1	56	69,1	32	58,2	19	43,2
Yhteensä	131	100	163	100	81	100	55	100	44	100

Lähde: Laskettu Tilastokeskuksen luvuista

7.2 Viiden käräjäoikeuden huumausainetuomiot

Huumausaineen käyttörikosuudistuksen jälkeen käräjäoikeuksissa käsiteltävien huumausainerikosten määrä on vähentynyt. Varsinkin käyttörikoksia esiintyy harvoin päärikoksena. Jos käräjäoikeus saa käsiteltäväkseen käyttörikoksen, syytetään henkilöä usein samalla muista rikoksista. Huumetuomioita kerättiin eri rikosnimikkeistä: huumausaineen käyttörikos, huumausainerikos ja törkeä huumausainerikos. Tuomioita kertyi 763, joista käyttörikoksia oli 152, huumausainerikoksia 473 ja törkeitä huumausainerikoksia 138. Tässä raportissa keskitytään käyttörikosuudistuksen kannalta kiinnostaviin huumetuomioihin.

7.2.1 Oikeuskäsittely

Kokoonpano. Rikosasiat käsitellään käräjäoikeudessa tavallisesti yhden tuomarin ja kolmen lautamiehen kokoonpanossa. Yhden tuomarin istunnossa voidaan ratkaista vain sellaisia rikosasioita, joissa enimmäisrangaistus ei ylitä yhtä vuotta kuutta kuukautta vankeutta (OK 2:6 §). Tuomari voi ilman lautamiehiä käsitellä huumausainerikoksista vain käyttörikoksia. Käräjäoikeuksista kerätyn tutkimusaineiston mukaan suurin osa käyttörikostuomioista annettiin kuitenkin lautamieskokoonpanossa.

⁶⁴ Tässä taulukossa esitetään eri soveltamiskertojen lukumäärää, minkä takia luvut eivät vastaa edellisessä taulukossa esitettyjen rikosten lukumäärätietoja. Tuomioistuimissa on joissakin tapauksissa sovellettu yhdessä tuomiossa useampia eri tuomitsematta jättämiä koskevia perusteita.

Avustajan käyttö. Rikoksesta epäillyllä on oikeus käyttää oikeudenkäynnissä avustajaa, mutta julkisista varoista ei lähtökohtaisesti makseta oikeusapua yksinkertaisia sakkojuttuja varten. Tästä syystä pienemmistä huumausainerikoksista syytetyillä ei yleensä ollut avustajaa. Huumausaineen käyttörikoksista tuomituista vain seitsemän prosenttia käytti avustajaa, huumausainerikoksista 24 prosenttia ja törkeistä huumausainerikoksista 98 prosenttia. Avustajana toimi asianajaja 78 prosentissa tapauksia.

Syytetyn poissaolo. Käräjäoikeudessa on nykyisin mahdollista käsitellä rikosasiaa, vaikka syytetty ei olisi läsnä oikeudenkäynnissä. Haasteesta käy ilmi, jos vastaajan (syytetyn) läsnäolo ei ole rikoksen selvittämiseksi tarpeellista. Poissaoleva henkilö voidaan tuomita sakkoihin tai enintään kolmen kuukauden vankeusrangaistukseen (ROL 8:11 §).⁶⁵ Huumausainerikoksissa vastaajien henkilökohtaista läsnäoloa oikeudenkäynnissä ei ole useinkaan pidetty tarpeellisena, minkä takia monet on tuomittu poissaolevina (ks. myös Kainulainen 1999, 71–72). Huumausaineen käyttörikoksissa 54 prosenttia tapauksista ratkaistiin ilman syytetyn läsnäoloa, perustunnusmerkistön mukaisista huumausainerikoksista 42 prosenttia. Poissaoleva henkilö tuomittiin yleensä sakkoihin (90 %). 10 prosentissa tapauksia annettiin vankeusrangaistus tai aikaisemman tuomion katsottiin koskevan myös nyt syyksi luettuja rikoksia.

Rikosasioiden käsitteleminen ilman vastaajien henkilökohtaista kuulemistä on johtanut siihen, että huumausainerikoksiin syyllistyneitä henkilöitä on enää harvoin samalla tuomittu sakkoihin oikeudenkäynnistä poissaolon takia. Aikaisemman tutkimuksen (Kainulainen 1999, 71) mukaan huumausainerikoksesta tuomittu sai 15 prosentissa tapauksia maksettavakseen poissaolosakon, joka saattoi rahamäärältään olla suurempi kuin huumausainerikoksesta maksettavaksi tuomittu sakko.

Muut rikokset. Joka viidennessä tapauksessa henkilö oli syyllistynyt huumausainerikosten lisäksi muihin rikoksiin (ks. liitetaulukko 18). Yleisimpinä rikosnimikkeinä olivat ampuma-aserikkomukset tai -rikokset, varkaudet ja kulkuneuvon kuljettamiset oikeudetta.

⁶⁵ Vastaajan suostumuksella on mahdollista tuomita enintään kuusi kuukautta vankeutta (ROL 8:12 §). Eduskunta on vuoden 2006 alussa hyväksynyt uuden lain, jonka mukaan käräjäoikeuksissa otetaan käyttöön kirjallinen menettely. Tällöin syytetyn suostumuksella ilman hänen suullista kuulemistä voidaan tuomita enintään kuuden kuukauden pituinen vankeusrangaistus. Rikosasiaa ei tarvitse enää laisinkaan käsitellä suullisessa pääkäsitelyssä, jolloin edes syyttäjän läsnäolo ei ole tarpeellista. Ks. HE 271/2004.

7.2.2 Huumausainerikollisuuden piirteet

Huumausainerikosten tunnusmerkistöt pitävät sisällään varsin monenlaista toimintaa. Huumausainerikollisuuden piirteitä on kuvattu luokittelemalla tuomiot kahdeksaan eri ryhmään: 1) huumeiden käyttäminen, 2) hallussapitäminen, 3) hankkimisen tai maahantuonnin yritys, 4) hankkiminen, 5) viljeleminen, 6) maahantuonti, 7) luovuttaminen ja 8) levityskuvio. Luokittelu etenee portaittain siten, että hallussapitäminen voi sisältää myös huumeiden käyttämistä.

Taulukosta 22 käy ilmi, että viidessä prosentissa tapauksia henkilö tuomittiin pelkästä huumeiden käyttämisestä. Hallussapitämisestä oli kysymys lähes joka neljännessä tuomiossa. Hankkimisen tai maahantuonnin yrityksiä oli parin prosentin verran. Henkilö yritti esimerkiksi hankkia itselleen huumausaineeksi luokiteltuja lääkkeitä apteekista onnistumatta siinä. Huumausaineen hankkimiseen syyllistyi viitisen prosenttia tuomituista. Viljelemiseen puolestaan 11 ja maahantuomiseen 14 prosenttia. Huumeita levitettiin 39 prosentissa tuomioita. Muutamissa tapauksissa huumeita tarjoiltiin muille ilman rahallista korvausta, mutta suurimmassa osassa tapauksia oli kysymys huumeiden myymiseen liittyvästä toiminnasta.

Taulukko 22 Käräjäoikeuksissa tuomittujen huumausainerikosten tekomuoto (100 %)

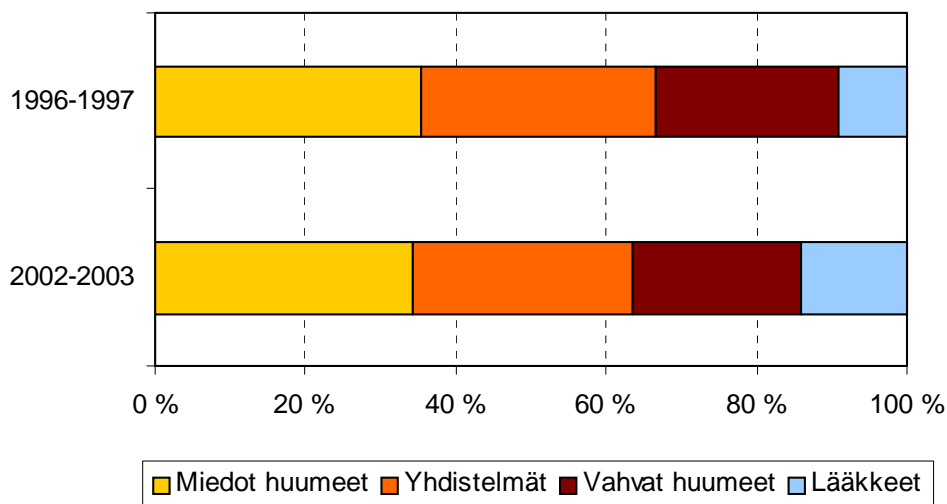
Käyttö	4,8
Hallussapito	24,4
Hankkimisen tai maahantuonnin yritys	1,8
Hankkiminen	5,4
Viljeleminen	11,4
Maahantuonti	13,6
Levittäminen	38,5
Yhteensä	100
	(N=763)

Lähde: Erillisaineisto huumausainerikoksista annetuista tuomioista

7.2.3 Huumausaineet

Kuviosta 13 käy ilmi, minkäläisten huumeiden kanssa tuomitut olivat tekemisissä. Miedoista huumeista oli kysymys 34, vahvoista huumeista 22 ja huumelääkkeistä 14 prosentissa tapauksia. Yhdistelmiä oli 29 prosenttia. Kuviossa on käytetty vertailuaineistona aikaisempaa tutkimusta, jolloin huume-tuomiot olivat vuosilta 1996–1997. Huumausaineiden laadussa ei ole tapahtu-

nut kovinkaan suuria muutoksia, sillä lähinnä vain lääkkeiden osuus on lisääntynyt 2000-luvulla.

Kuvio 13 Huumeiden laatu tuomioissa (100 %)

Lähde: Erillisaineisto huumauserikoksista annetuista tuomioista

Taulukko 23 Eri huumauserikokset tuomioissa (huumeiden nimikkeet on otettu tuomioista)

Huume	Kaikki				
	N	(N*)	Määrät	Keskiarvo	Mediaani
Hasis (g)	323	(266)	0,10–117 950,00	1 911,09	23,35
Amfetamiini (g)	260	(226)	0,06–14 824,00	604,16	10,00
Lääkkeet (kpl)	220	(196)	0,50–11 211,00	433	36
Marihuana (g)	108	(83)	0,05–4 952,00	90,04	3,3
Kannabis-kasvi (kpl)	93	(83)	1–130	11	6
Ekstaasi (kpl)	86	(74)	1–15 000	972	22,5
Heroiini (g)	69	(58)	0,02–615,60	109,96	23,5
Khat (g)	30	(30)	825,30–63 970,00	20 456,37	20 660,00
Kannabis (g)	15	(8)	7,00–431,90	99,70	20,70
Kokaiini (g)	11	(10)	0,20–200,00	74,01	35,00
LSD (kpl)	2	(-)	-	-	-
Muut	19	(-)	-	-	-

Lähde: Erillisaineisto huumauserikoksista annetuista tuomioista

* Suluissa oleva luku kertoo, mistä tapausmäärästä keskiarvo ja mediaani on laskettu.

Huumauserikoksista kerätyissä tuomioissa esiintyi eniten hasista, amfetamiinia ja lääkkeitä. Subutex oli yleisin lääke. Marihuanaa oli yli sadassa tuomiossa, kannabis-kasveja lähes sadassa. Myös ekstaasia ja heroiinia oli useissa kymmenissä tapauksissa.

Taulukosta käy ilmi, minkälaisista huumemääristä oli kysymys. Luvut eivät kuvasta takavarikoituja määriä, sillä henkilön syyksi luettu rikos voi perustua siihen, mitä rikoksesta epäilty henkilö on kertonut rikosprosessin eri vaiheissa huumausainetekemisistään. Keskiarvo- ja mediaanitiedot ovat suurempia kuin syyttämättäjättämispäätöksissä tai rangaistusmääräyksissä. Tämä on ymmärrettävää, koska tuomioistuimen käsiteltävänä on ollut useita vakavia huumausainerikoksia. Esimerkiksi törkeissä huumausainerikoksissa huumemäärät saattavat nousta suuriksi.

Liitetaulukossa 19 on esitelty eri huumeiden määriä kumulatiivisina prosentteina. Rikoksen kohteena oli lähes puolessa tapauksia alle 20 grammaa hasista, alle 10 grammaa amfetamiinia ja alle viisi grammaa marihuanaa. Huumausaineen käyttörikosuudistuksesta huolimatta monissa käräjäoikeudessa käsitellyissä huumausainerikoksissa rikoksen kohteena on ollut varsin vähäinen määrä huumetta. Tämä käy ilmi myös tarkasteltaessa taulukossa 23 esitettyjä huumeiden minimimääriä.

7.2.4 Huumausaineen käyttörikokset

Vaikka huumeiden käyttäjien sakottaminen on mahdollista rangaistusmääräysmenettelyssä, käsitellään käräjäoikeuksissa jonkin verran myös yksittäisiä huumausaineen käyttörikoksia. Tuomioistuimen diaarijärjestelmän avulla oli mahdollista päästä käsiksi näihin päärikosperusteisiin käyttörikoksiin. Niitä kertyi 152, mikä vastaa noin 20 prosenttia tämän aineiston huumetuomioista.

Tutkimusaineiston perusteella ei ole läheskään aina mahdollista selittää, miksi syyttäjä oli päättänyt nostaa käyttörikoksesta syytteen. Joistakin asiakirjoista kävi ilmi, että rangaistusmääräysmenettelyssä sakon saanut henkilö vastusti sitä, minkä takia rikos käsiteltiin käräjäoikeudessa. Toisinaan esitutkintapöytäkirjoissa luki, että kuulusteltava oli huumeongelmansa takia hoidettavana. Tämän takia hänelle ei ilmeisesti kirjoitettu rangaistusvaatimusta rangaistusmääräysmenettelyssä. Rikoksesta epäilty henkilö ei kuitenkaan välttämättä toimittanut rikosprosessin aikana todistusta hoidossa olemisesta. Joissakin tapauksissa käyttörikoksesta syytetyt henkilöt oli niputettu osaksi isompaa huumausainejuttua, jolloin heidän rikoksensa käsiteltiin samassa yhteydessä. Muutamissa tapauksissa syyte on saatettu nostaa epäselvien näyttökysymysten takia. Tästä seuraava esimerkkitapaus.

Aikuista miestä syytettiin käräjäoikeudessa huumausaineen käyttörikoksesta, koska hänen hallussaan oli ollut yksi gramma marihuanaa. Mies kiisti syytteen. Hän kertoi, että hän ei käytä huumausaineita, eikä

tästä syystä ole mahdollista, että niitä olisi löytynyt hänen hallustaan. Oikeudessa kuultiin kahta todistajaa. Syytetyn itsensä kutsuma todistaja kertoi, että syytetty ei käytä huumausaineita. Syyttäjän paikalle kutsuma todistaja kertoi puolestaan, että syytetty oli juopumuksen takia viety juoppoputkaan, jolloin hänen käsityksensä mukaan syytetyn taskusta oli löytynyt huumausainetta.

Käräjäoikeuden ratkaisu syntyi tuomarin ja kolmen lautamiehen voimin. Tuomion perusteluissa todettiin, että ei ole mitään syytä epäillä vastaajan kertomusta siitä, että hän ei käytä huumeita. Sen sijaan selvitettyinä pidettiin, että syytteessä mainittu huumausaine oli joutunut hänen haltuunsa, minkä takia kyse oli huumausaineen käyttör rikoksesta. Mies jätettiin kuitenkin tuomitsematta rangaistukseen. (Tuomio 1)

Huumausaineen käyttör rikoksesta tuomituista miehiä oli 76 ja naisia 24 prosenttia. Heistä joka neljäs oli syyllistynyt vain huumeiden käyttämiseen. Tuomitut käyttivät varsin harvoin avustajaa (7 %). Heidän rikosasiansa käsiteltiin usein ilman heidän läsnäoloaan (54 %), jolloin heidät tuomittiin syytteen mukaisesti. Näyttönä saatettiin hyödyntää kirjallisia todisteita, kuten esimerkiksi Keskusrikospoliisin rikosteknisen laboratorion antamaa lausuntoa sen tekemistä huumausainetutkimuksista. Myös rikoksesta epäillyn esitutkin takertomuksia käytettiin hyväksi. ”Käräjäoikeus on viran puolesta ottanut selon vastaajan esitutkinnassa antamasta kertomuksesta. Syyksi lukeminen perustuu vastaajan esitutkinnassa antamaan tunnustukseen.”

Henkilökohtaisesti läsnä olleista suurin osa myönsi syytteen oikeaksi. Kokonaan tai osittain syytteen kiisti joka neljäs paikalla olleista. Syytetty saattoi oikeudenkäynnissä kertoa, että hänen asunnostaan tai autostaan löytynyt huumausaine ei kuulunut hänelle, hänellä oli lääkärinmääräys lääkkeisiin tai hän oli käyttänyt vähäisemmän määrän huumetta kuin syytteessä luki. Käräjäoikeus ei välttämättä pitänyt uskottavana kertomuksen muuttamista esitutkinnasta, mutta mukaan mahtui myös tapauksia, joissa syytetty tuomittiin käräjäoikeudessa myöntämiensä tekojen mukaisesti.⁶⁶

Henkilöä syytettiin siitä, että hän olisi kahden vuoden aikana käyttänyt yhteensä noin 200 grammaa hasista. Syytetty myönsi kyllä käyttäneensä hasista, mutta oikea määrä olisi 100 tai 150 gramman paikkeilla. Käräjäoikeuden tuomiossa todettiin, että pitkäaikaisen huumausaineen käytön aikana voi olla vaikeaa muistaa tarkasti käytetyn aineen määrää. Koska syyttäjän kertomaa määrää ei ole varmuudella näytetty toteen, luettiin henkilön syyksi vain hänen oikeudenkäynnissä myön-

⁶⁶ Ks. KKO 2000:35, jossa on otettu kantaa henkilön esitutkinnan aikana antaman kertomuksen muuttamiseen.

tämänsä määrä. Henkilö tuomittiin 15 päiväsakon suuruiseen rangaistukseen. (Tuomio 485)

Toista henkilöä syytettiin 7–10 Subutex-tabletin hankkimisesta omaa käyttöönsä varten. Syytetty kiisti syytteen kokonaan. Oikeudenkäynnissä kuultiin todistelutarkoituksessa henkilöä, joka kertoi myyneensä vastaajalle korkeintaan seitsemän Subutex-tablettia. Tästä syystä käräjäoikeus katsoi syytteen toteennäytetyksi ja tuomitsi henkilön maksettavaksi 10 päiväsakkoa. (Tuomio 285)

Rikosnimikkeen valinnasta. Aineistossa oli jonkin verran tapauksia, joissa olisi selvästi ollut kysymys huumausaineen käyttörikoksesta, mutta henkilö tuomittiin perustunnusmerkistön mukaisesta huumausainerikoksesta. Esimerkiksi yhdessä tapauksessa henkilö oli omaa käyttöönsä varten pitänyt hallussaan vähäisen määrän eli 0,4 grammaa amfetamiinia, mutta henkilön katsottiin kuitenkin syyllistyneen huumausainerikokseen (tuomio 59). Toisaalta aineistosta löytyi muutama yksittäinen tapaus, jossa tekoa pidettiin käyttöririkoksena, vaikka tuomittu oli syyllistynyt huumausaineen (Kannabis Sativan) viljelemiseen. Aineistosta löytyi myös tapauksia, joissa syyttäjän käyttämä rikosnimike muuttui käräjäoikeuden tulkitessa ”vähäisen määrän” kriteeriä eri tavalla kuin syyttäjä. Tällöin henkilön hallussa ollut huumemäärä ylitti Valtakunnansyyttäjän antamat suositukset.⁶⁷

7.2.5 Huumausainerikokset

Aineistossa oli 473 perustustunnusmerkistön mukaisesta huumausainerikoksesta tuomittua henkilöä. Miehiä oli 84, naisia 16 prosenttia. Huumausainerikoksia käsiteltiin varsin paljon ilman vastaajan läsnäoloa (42 %). Avustajaa käytti joka neljäs tuomituista. Huumausainerikoksesta syytetyt myönsivät tavallisesti syyllisyytensä. Kokonaan tai osittain syytteen kiisti 27 prosenttia.

Huumausainerikoksen tunnusmerkistö on laaja, joten rikokset vaihtelivat vähäisistä, usein omaan käyttöön liittyvistä teoista, huumeiden levittämiskuvioihin. Huumeiden myymisestä seurasi tavallisesti vankeusrangaistus, kun

⁶⁷ Korkein oikeus on äänestysratkaisuisaan 2003:94, 2003:100 ottanut kantaa siihen, minkälaisista huumemäärästä voidaan pitää käyttörikoksen tunnusmerkistössä tarkoitettulla tavalla vähäisenä.

taas vähäisemmistä huumausainerikoksista selvisi sakoilla.⁶⁸ Seuraavaksi esitellään huumeiden maahantuomiseen ja viljelemiseen liittyviä tapauksia.

Huumeiden maahantuonti, maastavienti tai sen yrittäminen (N=108). Maahantuontitapaukset keskittyivät Vantaan käräjäoikeuteen. Maahantuojista miehiä oli 80, naisia 20 prosenttia. Rikoksen kohteena oli yleensä vähäinen määrä mietoa huumetta tai huumausaineeksi luokiteltuja lääkkeitä. Henkilö ei yleensä syylistynyt huumausainerikoksena muuhun kuin maahantuontiin. Esimerkiksi huumeiden käyttämisestä oli maininta vain muutamassa tapauksessa. Tuomittu toi huumausainetta usein itselleen, mutta mukana oli myös levitystapauksia.

Maahantuontitapaukset paljastuivat, kun henkilön kehosta tai matkatavaroista löytyi huumausaineita tai hän sai niitä postitse. Mies tuomittiin maksamaan 10 päiväsakkoa, koska hän oli pitänyt hallussaan yhtä grammaa maahan tuomaansa hasista (tuomio 650). Toinen mies tuomittiin 20 päiväsakon suuruiseen rangaistukseen hänen pyydettyään ulkomailla asuvaa ystäväänsä lähettämään hänelle postitse 8,7 grammaa kannabista (tuomio 137). Toisinaan syytetty kiisti pyytäneensä tai tienneensä huumelähetyksestä. Tällaisia selityksiä ei kuitenkaan yleensä pidetty uskottavina. Yhdessä tapauksessa mies kiisti tienneensä tyttöystävänsä postittamista hasislähetyksistä. Tuomion perusteluissa todettiin, että yleisen elämäkokemuksen mukaan kenellekään ei lähetetä huumausaineita hänen tietämättään varsinkaan, jos lähettäjä on vastaanottajalle läheinen henkilö (tuomio 146).

Lähes joka neljännessä maahantuontitapauksessa rikoksen kohteena oli *khat*. Maahantuojat olivat usein somalitaustaisia henkilöitä. Yli 80 prosenttia khatin maahantuojista myönsi syytteen. Kiistäessään he vetosivat esimerkiksi siihen, että he eivät tienneet khatin tuomisen Suomeen olevan kiellettyä. Tuomion perusteluissa saatettiin todeta, että tämä seikka ei poista teon rangaistavuutta. Lähes kaikki tuomittiin sakkorangaistukseen. Esimerkiksi yhdessä tapauksessa parikymppinen somalinainen toi maahan 19 882 gram-

⁶⁸ Korkein oikeus on ratkaisussaan 2003:63 ottanut kantaa rangaistuksen mittaamiseen. Tapauksessa henkilö oli vajaan kahden vuoden aikana pitänyt hallussaan yhteensä 500 grammaa hasista, jonka hän oli käyttänyt itse. Suurimmat kerralla hallussapidetyt hasismäärät olivat noin 100 ja 60 grammaa. Korkein oikeus totesi, että näin suurten määrien pitkäaikaiseen hallussapitoon liittyy huomattava vaara siitä, että muutkin henkilöt saisivat ainetta haltuunsa. Tämä seikka puoltaisi sakkoa ankarampaa rangaistusta. Lieventävinä seikkoina tässä tapauksessa vaikutti puolestaan se, että henkilö oli oma-aloitteisesti pyrkinyt edistämään rikoksensa selvittämistä ja hän oli ollut tuloksellisesti päihdehoidon piirissä. Korkein oikeus piti tuntuvaan sakkorangaistusta oikeana seuraamuksena ja tuomitsi henkilön 80 päiväsakon suuruiseen rangaistukseen. Yksi jäsenistä oli erimieltä, sillä hänen mukaansa käräjäoikeuden tuomitsema 45 vuorokauden mittainen ehdollinen vankeusrangaistus ei olisi ollut liian ankara rangaistus.

maa katiinia ja katinonia sisältävää khat-kasvia. Hän myönsi oikeudenkäynnissä tuoneensa kasvin maahan, mutta hän ei tiennyt sen olevan huumausainetta. Nainen tuomittiin maksamaan 15 päiväsakkoa. (Tuomio 122.)

Maahantuonnin kohteena oli 40 tuomiossa huumausaineeksi luokiteltuja *lääkkeitä*. Joissakin tapauksissa lääkkeitä tuotiin maahan levitystarkoituksessa, mutta yleensä kyse oli henkilön omista lääkkeistä.⁶⁹ 90 prosentissa tapauksia henkilö ei ollut tekemisissä muiden huumausaineiden kanssa.

Puolet lääketapauksista koski Subutexia. Maahantuonnista syytetyt henkilöt myönsivät yleensä syyllistyneensä huumausainerikokseen. Jotkut toivat ilmi, että he olivat hankkineet lääkkeitä katukaupasta itselleen omaa lääkitystään varten. Osa kertoi käyttävänsä Subutexia vieroitustarkoituksessa. Yhdessä tapauksessa syytettiin kahta henkilöä siitä, että he olivat yhdessä ja yksissä tuumin tuoneet 132 Subutex-tablettia Pariisista yhteistä käyttöönsä varten. Syyttäjä luopui toisen vastaajan kohdalla syytteestä, koska tämä oli kuollut. Toista syytettiin huumausainerikoksen lisäksi käyttöririkoksesta, koska hän oli reilun vuoden aikana käyttänyt useilla eri kerroilla vähäisiä määriä Subutex-tabletteja. Hänet tuomittiin 30 päiväsakon suuruiseen rangaistukseen (tuomio 152).

Tuomioiden joukosta löytyi tapauksia, joissa Suomessa asuvat tai vierailevat ulkomaalaistaustaiset henkilöt olivat hankkineet itselleen kotimaastaan lääkkeitä. Kysymys saattoi olla henkilön kotimaassa olevista reseptivapaista lääkkeistä tai postin kautta lähetetyistä lääkärin määräämistä lääkkeistä. Monet eivät ymmärtäneet syyllistyneensä huumausainerikokseen, koska he eivät tienneet, että lääkkeitä on luokiteltu Suomessa huumausaineeksi. Esimerkiksi yhdessä tapauksessa intialainen mies oli kotimaassa ollessaan saanut apteekista ilman reseptiä unilääkkeitä nukahtamisvaikeuksiinsa. Hän syyllistyi huumausainerikokseen tuotuaan ne mukanaan Suomeen. Mies tuomittiin 20 päiväsakon suuruiseen rangaistukseen (tuomio 139).

Kannabiksen kasvattaminen. Tässä aineistossa tuomittiin huumausainerikoksesta 90 henkilöä, jotka olivat syyllistyneet kannabiksen (Kannabis Sativan) viljelemiseen tarkoituksenaan käyttää sitä huumausaineena.⁷⁰ Heistä miehiä oli 91 ja naisia yhdeksän prosenttia. Suurin osa oli (70 %) tekemisissä vain mietojen huumeiden kanssa. Viljelemisen lisäksi henkilöä syytettiin usein samalla huumausaineen hallussapitamisesta, käyttämisestä tai hankkimisesta. Muutamissa tapauksissa henkilöitä syytettiin aivan muiden huumaus-

⁶⁹ Henkilökohtaiseen lääkitykseen tarkoitettujen lääkkeiden maahantuonnista ks. KKO 2001:95. Ks. myös Nuutila 2002, 1457.

⁷⁰ Tunnusmerkistön täyttymisestä ks. Nuutila 2002, 1456.

aineiden levittämisestä, mutta heidän asunnostaan oli kotietsinnän yhteydessä löytynyt kannabiskasveja.

Suurimmassa osassa tapauksia viljelmät olivat varsin vaatimattomia. Kun kasvien määrä ilmaistiin tarkasti, yli 40 prosentissa tapauksia kasvatettiin vain 1–5 kasvia. Näissä tapauksissa onkin ilmeisesti ollut kysymys henkilön omaa käyttöä varten tapahtuneesta viljelemisestä. Aineistosta löytyi vain muutama tapaus, joissa henkilön katsottiin viljelleen kannabista myyntitarkoituksessa. Jos henkilö oli syyllistynyt ainoastaan huumeiden viljelemiseen, siitä seurasi tavallisesti sakkorangaistus. Vain muutamassa yksittäisessä tapauksessa viljelmän ison koon takia kasvattaja tuomittiin vankeusrangaistukseen.

Kun tuomari ja kolme lautamiestä harkitsevat yhdessä rikoksesta sopivaa seuraamusta, äänestämisen on erittäin harvinaista.⁷¹ Tähän aineistoon osui kuitenkin yksi äänestystapaus. Kannabiksen kasvattaja tuomittiin 60 vuorokauden mittaiseen ehdolliseen vankeusrangaistukseen, koska hänen viljelmästäään saatiin 219 grammaa kannabista. Käräjäoikeuden ratkaisu ei ollut yksimielinen yhden lautamiehen pitäessä vankeusrangaistusta liian ankarana seuraamuksena, koska huumausainetta oli kasvatettu vain omaa käyttöä varten. Lautamiehen mielestä riittävä seuraamus olisi ollut 60 päiväsakkoa. (Tuomio 664)

Puolet kannabiksen kasvattamisesta syytetyistä henkilöistä olivat läsnä oikeudenkäynnissä. Heistä lähes puolet kiisti tavalla tai toisella syyllistyneensä huumausainerikokseen. Syytetyt vetosivat tavallisesti siihen, että heidän tarkoituksensa ei ollut saada kasveista huumausainetta, vaan he olivat kasvataneet kasveja vain koristetarkoituksessa. Yksi kiistäjistä kertoi olevansa puutarha-alan harrastaja, jolla oli pelkkä kasvitieteellinen kiinnostus asiaan. Käräjäoikeudessa ei kuitenkaan pidetty kasvattajien kiistämisiä uskottavina. Yhdessä tapauksessa (tuomio 620) vastaajan koristetarkoituksessa pitämät kaksi kasvia löytyivät vaatekaapista, jossa käytettiin valaisinta ja ajastinta. Käräjäoikeuden tuomion perustelut kuuluivat seuraavasti: ”*Ottaen huomioon tässä tapauksessa vallinneet ... kasvien kasvattamisolosuhteet, kasvattamiseen uhrattu laitteistopanostus ja muu vaivannäkö sekä se, että vastaaja on myöntämänsä mukaan käyttänyt kannabista jo vuosien ajan, käräjäoikeus ei pidä uskottavana vastaajan kertomusta siitä, että *Kannabis Sativa* -kasveja ei olisi kasvatettu huumausaineensaamistarkoituksessa.*”

⁷¹ Vuonna 1997 kaikista lautamieskokoonpanoissa käsitellyistä rikosasioista vain alle puolessa prosentissa tapauksia äänestettiin (de Godzinsky & Ervasti 1999, 76).

Syytetyt saattoivat myös moittia esitutkintaa, kun Keskusrikospoliisin rikosteknisen laboratorion antamista lausunnoista ei käynyt ilmi, minkälaisia huumausainepitoisuuksia kasveista oli mitattu. Myös koko kasvin painon ilmaiseminen herätti vastustusta tai se, ettei takavarikoitujen kasvien tarkka lukumäärä käynyt asiakirjoista ilmi.⁷²

7.2.6 Rangaistukseen tuomitsematta jättämiset

Rangaistukseen tuomitsematta jättäminen on käräjäoikeuksissa varsin harvinaisen seuraamus. Aikaisemmassa tutkimuksessa (Kainulainen 1999, 88–89) haastatellut tuomarit kertoivat vain poikkeuksellisten syiden johtavan tällaisen päätöksen tekemiseen.⁷³ Tästä aineistosta löytyi 20 tapausta, joissa käräjäoikeus teki päätöksen rangaistukseen tuomitsematta jättämisestä (2,6 %). Suurin osa päätöksistä koski huumausaineen käyttörikoksia (n=11), mutta niitä tehtiin myös huumausainerikoksista (n=8).⁷⁴ Yleensä oli kysymys omaan käyttöön liittyvistä huumausainerikoksista. 15 tuomitsematta jätetyistä oli miehiä, viisi naisia. He olivat tavallisesti itse paikalla oikeudenkäynnissä. Muutama poissaollut henkilö jätettiin rangaistukseen tuomitsematta hänen oikeudelle toimittamansa hoitotodistuksen takia. Avustajaa käytti tuomitsematta jätetyistä neljä.

Rangaistukseen tuomitsematta jättämisen perusteluna oli yleensä se, että henkilö oli hakeutunut hoitoon huumeongelmansa takia. Aineistossa oli lisäksi tapauksia, joissa käräjäoikeus perusteli ratkaisuaan vastaajan nuoruudella tai teon vähäisyydellä. Muutamassa tapauksessa tekoa pidettiin anteeksiannettavana. Seuraamusharkintaa tehtäessä on mahdollista, että useat eri tekijät puolsivat samanaikaisesti tuomitsematta jättämistä.

Hoitoon hakeutuminen. Miestä syytettiin metadonin maahantuomisesta. Mies kiisti syytteen, koska hänellä oli resepti lääkkeeseen, eikä hän tiennyt, että ainetta ei saisi tuoda itselleen niin suurta annosta edes reseptin turvin. Mies oli nyttemmin päässyt korvaushoitoon. Käräjäoikeus jätti miehen tuomitsematta rangaistukseen (tuomio 78). Eräässä toisessa tapauksessa mies

⁷² Esitutkinnan aikana suoritetusta kasvien kuivattamisesta ks. myös KKO 1999:89.

⁷³ Korkein oikeus on ratkaisuisaan 2003:62 ja 2002:111 ottanut kantaa toimenpiteistä luopumista koskevien säännösten soveltamiseen.

⁷⁴ Yhdessä aineistoon sisältyneessä erikoisessa ratkaisussa jätettiin rangaistukseen tuomitsematta vuosia aikaisemmin törkeään huumausainerikokseen syyllistynyt henkilö, jonka kohdalla myös Tasavallan presidentti oli käyttänyt armahdusoikeuttaan.

oli syytteessä huumausaineen käyttör rikoksesta käytettyään vuoden ja kahdeksan kuukauden aikana yhteensä noin 150 grammaa amfetamiinia ja noin 20 ekstaasitablettia. Mies ei ollut läsnä oikeudenkäynnissä, mutta hän oli toimitanut käräjäoikeudelle todistuksen hoitoon hakeutumisestaan. Myös syyttäjä esitti seuraamus kannanottonaan rangaistukseen tuomitsematta jättämistä (tuomio 472).

Rikoksentehtäjän nuoruus. Alaikäinen poika jätettiin rangaistukseen tuomitsematta hänen poltettuaan kahdella eri kerralla hasista (tuomio 82). Alaikäinen tyttö oli puolestaan käyttänyt muutamia kertoja hasista, mutta häntä syytettiin myös huumausainerikoksesta, koska hänen hallussaan oli kaksi huumausaineeksi luokiteltavaa tablettia, jotka hän oli aikonut antaa kavereilleen. Tyttö myönsi tablettien hallussapidon, mutta kiisti levitystarkoituksen. Käräjäoikeus piti uskottavampana tytön esitutkinnassa antamaa lausumaa, ja katsoi syytteiden tulleen toteennäytetyiksi. Tyttö jätettiin kuitenkin tuomitsematta rangaistukseen nuoruusperusteella. (Tuomio 571.)

Vähäinen teko. Vähän alle parikymppinen mies oli tuonut maahan postin välityksellä 24,5 grammaa psilosiiinia ja psilosybiinia sisältäviä Psilocybesieniä. Mies myönsi syytteen, vaikka sienet olikin kaupattu hänelle mausteenä. Käräjäoikeus piti rikosta huumausaineen laatu ja määrä sekä olosuhteet muutoinkin huomioon ottaen kokonaisuutena arvostellen vähäisenä ja jätti miehen rangaistukseen tuomitsematta. (Tuomio 79.)

Anteeksiannettava teko. Portugalilainen mies oli unohtanut tarvitsemansa lääkkeet kotimaahansa, jolloin hän oli pyytänyt äitiään lähettämään ne hänelle. Miestä syytettiin käräjäoikeudessa huumausainerikoksesta, koska kysymyksessä oli huumausaineeksi luokiteltuja lääkkeitä, joita ei saa edes lääkärin määrääminä toimittaa itselleen postin välityksellä. Mies kertoi oikeudenkäynnissä tarvitsevansa lääkkeitä sairautensa hoitamista varten. Käräjäoikeus piti rikosta tekoon ja tekijään liittyvistä syistä anteeksiannettavana, ja jätti hänet tuomitsematta rangaistukseen. (Tuomio 80.)

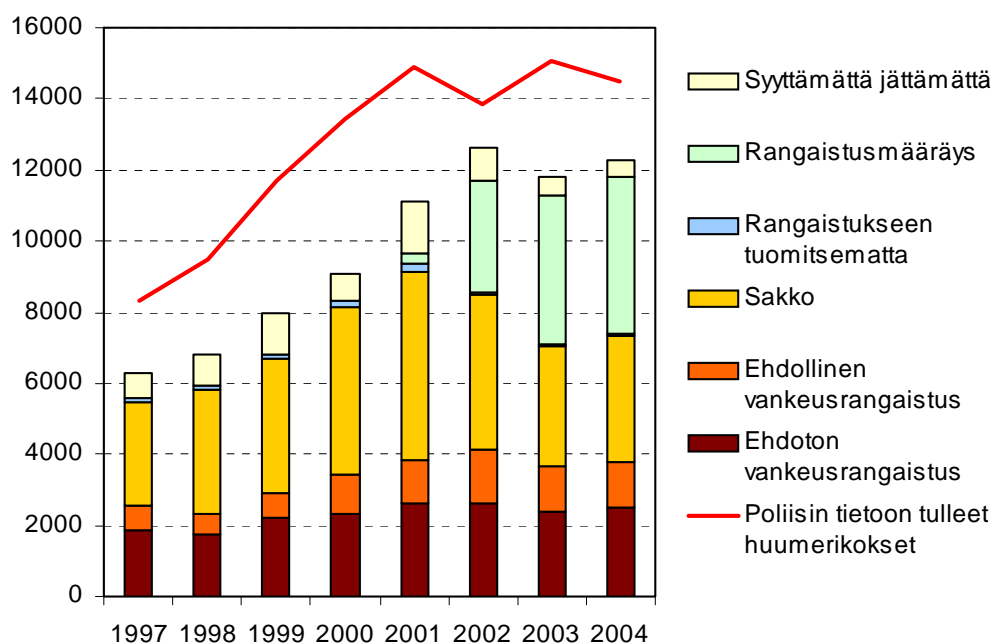
8 HAVAINTOJA SEURAAMUSKÄYTÄNNÖSTÄ

8.1 Eri seuraamusten käyttö

Kuviossa 14 esitellään, kuinka paljon poliisin tietoon on tullut huumausainerikoksia ja minkälaisia rikosoikeudellisia seuraamuksia niistä on annettu. Ylin viiva kuvastaa poliisin tietoon saamien huumausainerikosten kokonaismäärää. Seuraamuksista on otettu tarkastelun kohteeksi kaikki eri seuraamukset syyttämättä jättämisistä ehdottomiin vankeusrangaistuksiin. Ylimpänä pylväässä erottuvat syyttämättä jättämiset, sitten rangaistusmääräysmenettelyssä vahvistetut sakot. Tämän jälkeen kuvataan käräjäoikeuksissa annettuja seuraamuksia: rangaistukseen tuomitsematta jättämisistä, sakkoja sekä ehdollisia ja ehdottomia vankeusrangaistuksia. Tällöin ei ole kysymys vain päärikkoksena annetuista seuraamuksista, vaan mukana ovat *kaikki* syyksi luetut huumausainerikokset käräjäoikeuksissa.⁷⁵

Kuviosta havaitaan, että poliisin tietoon tulleiden huumausainerikosten lukumäärän kasvaessa myös seuraamusten määrä on kasvanut. Käräjäoikeuksissa annettujen sakkojen lukumäärä on viime vuosina vähentynyt, kun taas rangaistusmääräysmenettelyssä on annettu yhä enemmän sakkoja. Seuraamusluonteisten syyttämättä jättämisten määrä on sen sijaan pienentynyt.

⁷⁵ Verrattaessa poliisin tietoonsa saamien huumausainerikosten määrää eri seuraamuksiin huomataan, että lukumäärät pienenevät. Eroa selittää ensiksikin erilaiset tilastointikäytännöt. Poliisilla tilastointiyksikkönä on rikos, kun taas muissa kuviossa käytetyissä tiedoissa se on yksi seuraamus. Sama henkilö on voinut tehdä poliisitilastojen mukaan useita huumausainerikoksia, mutta hänet tuomitaan niistä samalla kertaa yhteen rangaistukseen. Toiseksi kaikki huumausainerikosepäilyt eivät johda syytetoimiin. Poliisi ei pysty selvittämään kaikkia rikoksia, osa luokitellaan ei-rikoksiksi, rikosentekijä voi paljastua alle 15-vuotiaaksi jne. Syyttäjä voi päättää rikosprosessin luopuessaan syytteen nostamisesta mm. silloin, kun hän arvioi näytön riittämättömäksi tai toteaa rikoksen vanhentuneen. Myös tuomioistuimissa hylätään osa syytteistä. Ks. esim. Kainulainen 1999.

Kuvio 14 Poliisin tietoon tulleet huumausainerikokset ja niistä annetut seuraamukset vuosina 1997–2004⁷⁶
Lähde: Laskettu Tilastokeskuksen luvuista

Kuviossa on mukana kaikki eri huumausainerikokset käyttörikoksesta törkeään huumausainerikokseen. Tästä huolimatta mielenkiintoista on havaita, että yleisin seuraamus on aina ollut sakkorangaistus. Vuonna 2004 tuomittiin käräjäoikeuksissa sakkoja noin 3 500 hengelle, kun taas rangaistusmääräysmenettelyssä sakon sai yli 4 400 henkilöä. Vankeusrangaistuksia oli puolestaan lähes 3 800, joista suurin osa (67 %) oli ehdottomia. Syyttäjä teki noin 440 tapauksessa päätöksen syyttämättä jättämisestä, ja käräjäoikeuksissa jätettiin noin 70 henkilöä tuomitsematta rangaistukseen. (Ks. liitetaulukko 20.)

8.2 Seuraamuskäytännön muutokset

Huumausaineen käyttörikosuudistuksen jälkeen seuraamuskäytäntö huumausainerikoksissa on kiristynyt. Syyttämättä jättäminen on vähentynyt

⁷⁶ Kuvioista on jätetty pois tilastoista ilmenevä seuraamuskategoria ”Muu rangaistus”, joita on vuosina 1997–2004 annettu keskimäärin kuusi vuodessa. Kysymys on ilmeisesti ollut nuorisorangaistuksen käyttämisestä. Kuviossa ei ole myöskään erotettu ehdottomista vankeusrangaistuksista yhdyskuntapalvelun käyttämisestä, joita on ollut keskimäärin 283 vuodessa.

selkeästi, samalla kun sakkorangaistusten määrä on lisääntynyt. Seuraamus-käytännössä tapahtuneet muutokset käyvät ilmi taulukosta 24, jossa verrataan vuosia 2000 ja 2004 toisiinsa.

Syyttämättä jätettyjen lukumäärä on vähentynyt taulukossa esitettyinä ajanjaksona 41 prosenttia. Käytettäessä vertailutietona vuoden 2001 lukua vähennys olisi vielä suurempi: 69 prosenttia. Myös rangaistukseen tuomitsematta jätettyjen lukumäärä on pienentynyt. Samana ajanjaksona sakkorangaistusten lukumäärä on kasvanut. Kun käräjäoikeudessa annetut sakkorangaistukset ja rangaistusmääräysmenettelyssä vahvistetut sakot lasketaan yhteen, kasvu on 67 prosenttia.

Verrattaessa vuosia 2000 ja 2004 toisiinsa kaikkien eri seuraamusten lukumäärä on kasvanut 35 prosenttia. Päärikosperusteisia tietoja tarkasteltaessa vastaava luku on 25 prosenttia. Poliisin tietoon tullut rikollisuus on kuitenkin kasvanut vain kahdeksan prosenttia. (Ks. myös liitetaulukko 20.)

Taulukko 24 Poliisin tietoon tulleet huumausainerikokset ja niistä annetut seuraamukset vuosina 2000–2004

	2000	2001	2002	2003	2004	<i>Muutos %</i> 2000 vrt. 2004
Poliisin tietoon tulleet						
huumerikokset	13 445	14 869	13 857	15 058	14 486	
<i>Muutos %</i>	+15,2	+10,6	-6,8	+8,7	-3,8	+7,7
Seuraamukset (kaikki syyksi lukevat)						
Syyttämättä jättäminen	756	1 423	931	547	443	-41,4
Rang. t:ttä	168	215	105	81	68	59,5
Kaikki sakot	4 759	5 623	7 452	7 508	7 963	67,3
Muut rangaistukset	3 413	3 831	4 127	3 692	3 792	11,1
Yhteensä	9 096	11 092	12 615	11 828	12 266	34,9
<i>Muutos %</i>	+14,1	+21,9	+13,7	-6,2	+3,7	+34,9

Lähde: Laskettu Tilastokeskuksen luvuista

8.3 Vertailua

Seuraavaksi verrataan huumausaineen käyttörikoksesta ja perustunnusmerkistön mukaisesta huumausainerikoksesta annettuja seuraamuksia. Taulukoissa 24–25 tarkastellaan eri seuraamusten käyttämistä käyttäen päärikosperusteisia tietoja. Laskelmissa on otettu huomioon kaikki mahdolliset seuraamukset, eli käräjäoikeuksissa tuomitut rangaistukset, rangaistusmääräysmenettelyssä kirjoitetut sakot sekä seuraamusluonteiset syyttämättä jättämiset.

RL 50:2a. Huumausaineen käyttöririkoksesta on lähes aina seurannut sakkorangaistus (ks. taulukko 24). Huumeiden käyttäjä voi saada sakon käräjäoikeudessa tai rangaistusmääräysmenettelyssä. Suurin osa sakoista kirjoitettiin rangaistusmääräysmenettelyssä. Laskettaessa yhteen molemmat sakot niiden osuus pysytteli vuosina 2002–2004 yli 90 prosentissa. Vuonna 2004 kaikki eri seuraamukset jakautuivat käyttöririkoksissa seuraavasti: rangaistusmääräysmenettelyssä sakotettuja oli 85 prosenttia, käräjäoikeudessa sakotettuja 11, syyttämättä jätettyjä kolme ja rangaistukseen tuomitsematta jätettyjä puoli prosenttia. Vankeusrangaistukseen tuomittuja oli 0,1 prosenttia.

RL 50:1. Huumausaineen käyttöririkoksesta annettuja seuraamuksia on *vertailtu* samana ajanjaksona perustunnusmerkistön mukaisesta huumausainerikoksesta annettuihin seuraamuksiin. Huumausainerikoksissa on käytetty käyttörikoksia huomattavasti enemmän vankeusrangaistusta, mikä johtuu siitä, että sen tunnusmerkistö pitää sisällään myös aineiden levittämistä. Sakkorangaistus oli kuitenkin myös huumausainerikoksissa yleisin seuraamus. Rangaistukseen tuomitsematta jättäminen oli lähes yhtä harvinaista kuin käyttörikoksissa. Vuonna 2004 jätettiin vain 19 henkilöä tuomitsematta rangaistukseen, mikä vastaa alle prosenttia kaikista seuraamuksista. Mielenkiintoista on sen sijaan havaita, että syyttämättä jättäminen on ollut huumausainerikoksissa yleisempää kuin käyttörikoksissa. Seuraavaksi paneudutaan vielä tarkemmin toimenpiteistä luopumista koskevien säännösten soveltamiseen.

Taulukko 25 Huumausaineen käyttöririkoksesta (RL 50:2a) pääririkoksena annetut seuraamukset vuosina 2001–2004

	2001		2002		2003		2004	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Syyttämättä jättäminen	55	4,8	371	7,9	245	4,9	169	3,3
Rangaistusmääräys	297	26,1	3 103	65,9	4 151	82,2	4 420	85,3
Rang. t:ttä	50	4,4	46	1,0	28	0,6	21	0,4
Sakko	727	63,8	1 172	24,9	618	12,2	565	10,9
Muu rangaistus	0	0,0	0	0,0	1	0,0	0	0,0
Ehdollinen vankeus	4	0,4	4	0,1	1	0,0	2	0,0
Ehdoton vankeus	6	0,5	12	0,3	7	0,1	7	0,1
Yhteensä	1 139	100	4 708	100	5 051	100	5 184	100

Lähde: Laskettu Tilastokeskuksen luvuista

Taulukko 26 Huumausainerikoksesta (RL 50:1) päärikoksena annetut seuraamukset vuosina 2001–2004

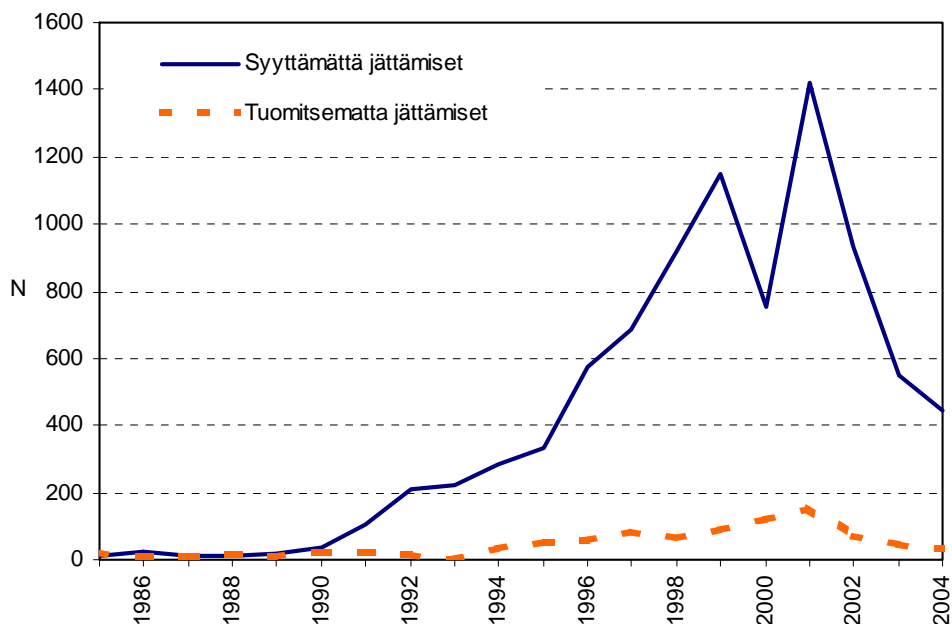
	2001		2002		2003		2004	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Syyttämättä jättäminen	1 362	21,8	512	16,2	277	10,9	237	9,3
Rang. t:ttä	104	1,7	30	1,0	22	0,9	19	0,7
Sakko	3 585	57,4	1 693	53,7	1 435	56,4	1 603	63,1
Muu rangaistus	4	0,1	4	0,1	3	0,1	0	0,0
Ehdollinen vankeus	512	8,2	452	14,3	410	16,1	378	14,9
Ehdoton vankeus	680	10,9	460	14,6	398	15,6	302	11,9
Yhteensä	6 247	100	3 151	100	2 545	100	2 539	100

Lähde: Laskettu Tilastokeskuksen luvuista

8.4 Toimenpiteistä luopuminen

8.4.1 Yleisyys

Kuviossa 15 esitellään toimenpiteistä luopumisen yleisyyttä huumausainerikoksissa vuosina 1985–2004. Syyttämättä jättäminen lisääntyi 1990-luvulla, mutta käyttörikosuudistuksen jälkeen se on vähentynyt (kehityspiirteiden selittämisestä ks. tarkemmin 5.1.1). Tuomioistuimissa tehtyjen rangaistukseen tuomitsematta jättämisen määrä on pysytellyt melko tasaisena. Lukumääräisesti tarkasteltuna päätöksiä tuomitsematta jättämisestä on ollut paljon vähemmän kuin syyttämättä jättämisestä. Tämä voi johtua siitä, että syyttäjät ovat luopuneet syytteen nostamisesta sellaisissa tapauksissa, joissa tuomitsematta jättäminen olisi voinut tulla kyseeseen. Toisaalta eroa voi selittää myös sillä, että syyttäjät ja tuomarit asennoituvat toimenpiteistä luopumista koskevien säännösten soveltamiseen eri tavalla. Syyttäjien seuraamusharkintaan on kuulunut useammin pohtia toimenpiteistä luopumista kuin tuomareilla. Tuomareiden käytännöissä tuomitsematta jättämistä on sen sijaan harkittu vain poikkeustapauksissa. (Ks. tarkemmin Kainulainen 1999.)

Kuvio 15 Toimenpiteistä luopumisen yleisyys huumausainerikoksissa (RL 50:1–4) vuosina 1985–2004
Lähde: Tilastokeskus (päärikosperusteiset tiedot)

8.4.2 Syyttämättä jättämisestä

Huumausaineen käyttörikosuudistuksen jälkeen syyttämättä jättäminen on vähentynyt selkeästi. Huumeiden käyttäjä tuomitaan tavallisesti sakkorangais-
tukseen joko rangaistusmääräysmenettelyssä tai käräjäoikeudessa. Varsinkin
huumausaineen käyttörikoksissa syyttämättä jättäminen on näytellyt pientä
osaa. Seuraavassa taulukossa tarkastellaan syyttämättä jättämisen yleisyyttä
suhteessa poliisin tietoon tulleisiin ja syyttäjälle ilmoitettuihin rikoksiin.
Taulukossa 26 on eroteltu käyttörikokset ja perustunnusmerkistön mukaiset
huumausainerikokset.

Taulukko 27 Seuraamusluonteinen syyttämättä jättäminen huumausainerikoksesta (RL 50:1) ja huumausaineen käyttöririkoksesta (RL 50:2a) sekä sen yleisyys poliisin tietoon tulleista ja syyttäjälle ilmoitetuista rikoksista vuosina 2001–2004

	2001	2002	2003	2004
<i>Huumausainerikos</i>				
Poliisin tietoon N	12 092	5 821	5 202	4 672
Syyttämättä N	1 362	512	277	237
% poliisin tietoon tulleista rikoksista	11,3	8,8	5,3	5,1
% syyttäjälle ilmoitetuista rikoksista	11,4	8,3	6,3	5,4
<i>Huumausaineen käyttörikos</i>				
Poliisin tietoon N	1 899	7 240	9 084	9 217
Syyttämättä N	55	371	245	169
% poliisin tietoon tulleista rikoksista	2,9	5,1	2,7	1,8
% syyttäjälle ilmoitetuista rikoksista	5,3	5,7	2,9	1,9

Lähde: Laskettu Tilastokeskuksen luvuista

Poliisi saa nykyisin tietoonsa enemmän huumausaineen käyttörikoksia kuin perustunnusmerkistön mukaisia huumausainerikoksia. Tästä huolimatta syyttämättä jättämisistä on tehty enemmän perustunnusmerkistön mukaisesta huumausainerikoksesta kuin käyttöririkoksesta. Vuonna 2004 jätettiin syyttämättä 237 huumausainerikokseen (RL 50:1 §) syyllistynyttä, kun käyttöririkoksesta syyttämättä jätettyjä oli vain 169. Myös prosentuaalisesti tarkasteltuna poliisin kiinni saamien huumausainerikoksiin (RL 50:1 §) syyllistyneiden henkilöiden syyttämättä jättäminen oli yleisempää kuin käyttörikoksissa. Vastaava seikka ilmenee tarkasteltaessa syyttämättä jätettyjen määrää eri seuraamusten joukossa. Kun käyttörikoksista syyttämättä jätettyjä oli kolmiens prosenttia, huumausainerikoksesta syyttämättä jätettyjä oli yhdeksän prosenttia (ks. edellä taulukot 24–25).

RL 50:2a. Huumausaineen käyttöririkoksesta kirjoitetaan yleensä sakko rangaistusmääräysmenettelyssä. Sakotettujen määrä on vuosi vuodelta lisääntynyt ja samanaikaisesti syyttämättä jätettyjen määrä on vähentynyt. Esitutkinnassa pitäisikin ilmetä jotain erityisiä perusteluja syyttämättä jättämisen tueksi, jotta huumausaineen käyttöririkokseen syyllistynyt henkilö pystyisi välttämään sakon. Alaikäisyys on yksi syyttämättä jättämistä puoltava seikka. Huumausaineen käyttörikoksista syyttämättä jätetyistä oli Tilastokeskuksen tilastojen mukaan vuosina 2002–2004 lähes puolet alaikäisiä.⁷⁷ Tarkasteltaessa jäljelle jääviä täysi-ikäisiä heistä joka neljäs jätettiin syyttämättä konkur-

⁷⁷ Alaikäisten käyttöririkoksesta syyttämättä jätettyjen absoluuttiset luvut käyvät ilmi liitetaulukosta 11c.

renssiperusteella. Myös hoitoon hakeutuminen voi selittää syyttämättä jättämistä. Syyttäjyksiköistä kerätyn erillisen aineiston mukaan käyttörikoksissa löytyi maininta hoidosta täysi-ikäisten kohdalla 12 prosentissa tapauksia. Nämä edellä luetellut seikat kattavat hyvin suuren osan käyttörikoksista tehdyistä syyttämättä jättämisistä.

RL 50:1. Syyttäjällä on tosiasiallisesti käytettävissään kaikki seuraamusvaihtoehdot perustunnusmerkistön mukaisessa huumausainerikoksessa. Tarkasteltaessa syyttämättä jättämisistä vastaavalla tavalla kuin edellä voidaan todeta, että alaikäisten osuus oli Tilastokeskuksen tilastojen mukaan vuosina 2002–2004 noin 17 prosenttia.⁷⁸ Jäljelle jäävistä täysi-ikäisistä tehtiin joka kolmannelta päätös syyttämättä jättämisestä konkurrenssiperusteella. Erikseen kerätyn aineiston mukaan täysi-ikäisistä löytyi maininta hoidosta vain kuudessa prosentissa tapauksia. Jäljelle jää vielä noin puolet aikuisista syyttämättä jätetyistä. Syyttäjyksiköistä kerätyn aineiston perusteella voi todeta, että syyttämättä jättämistä puolsi jokin erityinen seikka. Esimerkiksi tarkoituksenmukaisuussyyt tapauksissa, joissa ulkomaalainen rikosentekijä oli ehtinyt palata kotimaahansa tai kohtuussyyt syyttämättä jätetyn ollessa vakavasti sairas.

8.4.3 Rangaistukseen tuomitsematta jättämisestä

Rangaistukseen tuomitsematta jättäminen on huumausainerikoksissa pysytellyt melko harvinaisena seuraamuksena. Käyttörikosuudistus ei ole juurikaan vaikuttanut käytäntöön. Tosin viime vuosina tapausten lukumäärissä on havaittavissa pientä vähenemistä. Vuonna 2004 jätettiin tuomitsematta rangaistukseen 40 henkilöä, joista 21 oli syyllistynyt huumausaineen käyttörikokseen ja 19 perustunnusmerkistön mukaiseen huumausainerikokseen. Kaikista huumausainerikoksista tuomitsematta jätettyjä oli vain 1,2 prosenttia. (Ks. edellä 7.1.5.)

⁷⁸ Alaikäisten huumausainerikoksesta syyttämättä jätettyjen absoluuttiset luvut käyvät ilmi liitetaulukosta 11c.

9 JOHTOPÄÄTÖKSET

9.1 Tutkimuksen lähtökohdat

Huumausainerikoksia koskevia rangaistussäännöksiä uudistettiin syksyllä 2001. Tällöin rikoslakiin lisättiin uusi tunnusmerkistö lieviä rikoksia varten. Huumausaineen käyttäminen ja vähäisen määrän hallussapitäminen tai hankkimisen yrittäminen on nykyisin rangaistavaa huumausaineen käyttörikoksena, josta voi seurata sakkoa tai enintään kuusi kuukautta vankeutta. Uudistuksessa tehtiin mahdolliseksi rangaistusmääräysmenettelyn soveltaminen, jolloin poliisi voi sakottaa käyttäjiä. Kun syyttäjän tehtävänä on päättää sakon vahvistamisesta, ei käyttörikoksia tarvitse enää käsitellä käräjäoikeudessa.

Rangaistusmääräysmenettelyn käyttöönottamisesta huolimatta pidettiin tärkeänä, että se ei saisi johtaa käyttäjien kaavamaiseen sakottamiseen. Tästä syystä lakia säädettäessä korostettiin rangaistukselle vaihtoehtoisten seuraamusten käyttämistä, jolloin kiinnitettiin huomiota kahteen erityisryhmään. Alle 18-vuotiaat nuoret olisi sakottamisen sijasta puhuteltava ja ongelmakäyttäjät olisi ohjattava hoitoon. Uudistus tuli voimaan 1.9.2001 (L 654–657/2001).

Tässä raportissa on arvioitu, minkälaisia vaikutuksia uudistuksella on ollut huumausainerikosten seuraamuskäytäntöön. Tutkimuksessa on etsitty vastauksia seuraaviin kysymyksiin: miten usein käyttäjiä on sakotettu rangaistusmääräysmenettelyssä, minkälaisia muutoksia on tapahtunut syyttämättäjättämiskäytännöissä ja miten uudistus on vaikuttanut käräjäoikeuksien käsiteltävänä oleviin huumausainerikoksiin. Aineistona on käytetty Tilastokeskuksen tuottamia oikeustilastoja sekä mittavaa erikseen kerättyä asiakirja-aineistoa rangaistusmääräyksistä, syyttämättä jättämisistä ja käräjäoikeuksissa annetuista tuomioista. Seuraavaksi kerrataan tutkimuksen keskeiset tulokset.

9.2 Keskeiset tutkimustulokset

1. Suurin osa poliisin tietoon saamista huumausainerikoksista on huumausaineen käyttörikoksia. Poliisin tietoonsa saamista huumausainerikoksista suurin osa on nykyisin huumausaineen käyttörikoksia. Vuonna 2004 poliisin tietoon tuli lähes 14 500 huumausainerikosta, joista käyttörikoksia oli noin 9 200. Tämä tarkoittaa sitä, että 64 prosenttia kaikista huumausainerikoksista oli käyttörikoksia.

2. *Rangaistusmääräysmenettelyn käyttäminen on yleistynyt.* Huumeiden käyttäjien sakottaminen rangaistusmääräysmenettelyssä on yleistynyt. Syksyn 2001 varovaisen aloituksen jälkeen sakotettujen lukumäärä on vuosi vuodelta lisääntynyt. Vuonna 2004 sakotettuja oli 4 420, mikä tarkoittaa seitsemän prosentin lisäystä edelliseen vuoteen verrattuna.

3. *Käräjäoikeuksissa käsiteltävien huumausainerikosten määrä on vähentynyt.* Rangaistusmääräysmenettelyn runsas käyttäminen on johtanut siihen, että käräjäoikeuksissa käsiteltävien huumausainerikosten määrä on vähentynyt. Vuonna 2000 käräjäoikeuksissa annettiin *kaikkiaan* noin 8 300 syyksi lukevaa tuomiota kaikista eri huumausainerikoksista, kun vuonna 2004 niiden lukumäärä oli noin 7 400. Vähennys on 11 prosenttia.

Tarkasteltaessa *päärikosperusteisia* tietoja tuomioiden lukumäärä on pienentynyt huomattavasti. Kun vuonna 2000 päärikoksena annettuja syyksi lukevia tuomioita oli noin 5 800, vuonna 2004 niitä oli enää noin 3 300. Vähennys on 43 prosenttia.

Huumausaineen käyttörikosuudistus ei ole kuitenkaan johtanut siihen, ettei niitä käsiteltäisi enää laisinkaan käräjäoikeuksissa. Vuonna 2004 käyttörikoksista nostettiin päärikoksena yli 600 syytettä, joista seurasi tavallisesti sakko-rangaistus. Kaikkien käräjäoikeuksissa käsiteltyjen rikosten joukosta löytyi lähes 3 500 syyksi lukevaa käyttörikostuomiota.

4. *Sakkorangaistus on huumausainerikoksissa yleisin seuraamus käräjäoikeudessa.* Sakkorangaistukset muodostavat yhä edelleen valtaosan käräjäoikeuksissa annetuista seuraamuksista, vaikka laskelmissa olisi mukana kaikki huumausainerikokset (sisältäen törkeät huumausainerikokset). Rangaistusmääräysmenettelyn käyttöönottoaminen ei ole tuonut tähän seikkaan muutosta. Käräjäoikeuksissa eri huumausainerikoksista päärikoksena annettujen sakkorangaistusten osuus oli vuosina 2002–2004 keskimäärin 65 prosenttia, kun taas vankeusrangaistuksia annettiin 33 prosentissa tapauksia.

Sakkorangaistukset olivat yleensä lieviä, sillä keskirangaistus oli 28 päiväsakkoa. Seuraamusjärjestelmän lievyys kertoo siitä, että suuri osa käräjäoikeuksissa käsitellyistä huumausainerikoksista on varsin lieviä. Huumausaineen käyttörikosuudistus ei ole tuonut tähän seikkaan muutosta, vaikka monet käyttörikokset käsitelläänkin nykyisin tuomioistuimen ulkopuolella.

Huumausaineen käyttörikoksesta annettiin vuosina 2002–2004 käräjäoikeuksissa keskimäärin 19 päiväsakkoa ja rangaistusmääräysmenettelyssä 15 päiväsakkoa.

5. Toimenpiteistä luopuminen huumausainerikoksissa on vähentynyt. Huumausaineen käyttörikosuudistuksen jälkeen toimenpiteistä luopuminen huumausainerikoksissa on vähentynyt. Tämä koskee niin syyttämättä jättämissä kuin rangaistukseen tuomitsematta jättämissä.

Uudistuksen jälkeen syyttämättä jätettyjen määrä on vuosi vuodelta vähentynyt. Vuonna 2004 heitä oli enää nelisensataa, kun vuonna 2001 syyttämättä jätettyjä oli lähes 1 400. Vähennys on 69 prosenttia. Varsinkin huumausaineen käyttörikoksissa syyttämättä jättäminen on osoittautunut harvinaiseksi seuraamukseksi.

Rangaistukseen tuomitsematta jätettyjen määrä on pysytellyt vähäisenä. Huumausainerikoksista annettujen syyksi lukevien tuomioiden joukossa tuomitsematta jätettyjä on ollut muutaman prosentin verran. Vuonna 2004 heitä oli 40.

6. Huumausaineen käyttörikoksesta seuraa lähes aina sakkorangaistus. Huumausaineen käyttörikoksesta annetaan yleensä sakko rangaistusmääräysmenettelyssä. Tämän jälkeen yleisin seuraamus on käräjäoikeudessa tuomittu sakkorangaistus. Toimenpiteistä luopumisten määrä on ollut varsin pieni, mutta vielä harvinaisempaa on ollut vankeusrangaistuksen käyttäminen. Vuonna 2004 sakkorangaistuksia annettiin yhteensä 96 prosentissa tapauksia. Tarkasteltaessa kaikkien seuraamusten jakautumista rangaistusmääräyksiä oli 85 prosenttia, käräjäoikeudessa annettuja sakkoja 11, syyttämättä jättämissä 3, rangaistukseen tuomitsematta jättämissä 0,4 ja vankeusrangaistuksia 0,1 prosenttia.

7. Seuraamuskäytäntö huumausainerikoksissa on kiristynyt. Huumausaineen käyttörikosuudistuksen seurauksena seuraamuskäytäntö on kiristynyt, sillä huumeiden käyttäjien syyttämättä jättäminen on vähentynyt. Samalla syyttämättä jätetyt ovat joutuneet aikaisempaa tiukempien viranomaistoimien kohteiksi. Yksi tulevaisuuden haasteista on huolehtia siitä, että toimenpiteistä luopuminen säilyy osana seuraamusjärjestelmää. Huumausainerikoksissa sille on aivan erityistä tarvetta, sille huumeiden käyttäjät, käytön olosuhteet, käyttäjien elämäntilanne ja heidän hoidon tarpeensa vaihtelevat.

9.3 Rangaistukselle vaihtoehtoisten seuraamusten käyttämisestä

Rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä on ollut viime vuosina eräänlaisessa käymistilassa, jossa on haettu uudenlaista tasapainoa rangaistuksen yleisestävyyttä ja erityisestävyyttä ilmentävien näkökulmien välillä. Rikoksenteekijä on saanut enenevästi huomiota. Tämä on näkynyt uusien seuraamusten, yhdyskuntapalvelun ja nuorisorangaistuksen, kehittämisessä. Myös huumausaineen käyttörikosuudistusta voi tarkastella tästä näkökulmasta, sillä hoitoa ja rangaistusta pyrittiin yhdistämään uudella tavalla.

Uudistuksessa nostettiin esille kaksi erityisryhmää, joiden kohdalla vaihtoehtoisten seuraamusten käyttämisestä pidettiin rangaistusta tarkoituksenmukaisempana. Kun alaikäiset puhuteltaisiin ja ongelmakäyttäjät saataisiin hoidon piiriin, olisi mahdollista jättää heidät syyttämättä tai tuomitsematta rangaistukseen.

Puhuttelut. Nuorille huumeiden käyttäjille pidetyissä puhuttelutilaisuuksissa pyritään yhdistämään rikosoikeudellisen moitteen antaminen, sosiaalihuollolliset toimenpiteet ja lähikontrolli toisiinsa. Tilaisuuteen voidaan kutsua paikalle nuoren ja syyttäjän lisäksi poliisi, sosiaalityöntekijä ja nuoren vanhemmat. Puhuttelun seurauksena nuori jätetään säännönmukaisesti syyttämättä.

Huumausaineen käyttörikosuudistus on voinut olla vauhdittamassa puhuttelukäytäntöjä, mutta joillakin paikkakunnilla on ollut jo aikaisemmin käytössä vastaavia järjestelyjä muissakin rikoksissa. Tämän tutkimuksen perusteella syyttäjät ovat ryhtyneet järjestämään huumausainerikoksista kiinni jääneille alaikäisille puhuttelutilaisuuksia. Vuosilta 2001–2003 kerätyistä syyttämättäjättämispäätöksistä löytyi lähes 250 puhuteltua (18 % kaikista päätöksistä). Heistä poikia oli 80, tyttöjä 20 prosenttia. Nuoret olivat yleensä syyllistyneet mietojen huumeiden kokeilemiseen tai käyttämiseen. Valtakunnansyyttäjänviraston tekemien tuoreiden kyselyiden mukaan syyttäjät ovat jatkaneet puhuttelujen järjestämistä.

Syyttämättäjättämisaineiston mukaan puhutteluissa keskusteltiin tapahtuneesta rikoksesta, siihen johtaneista syistä, rikoksen ilmitulemisen aiheuttamista seurauksista, nuoren suhtautumisesta huumeisiin, hänen tulevaisuuden suunnitelmistaan ja huumeiden käyttämisen aiheuttamista riskeistä. Puhutteluista tehdyn erillisen etnografisen tutkimuksen mukaan aikuiset käyttivät monenlaisia puhetapoja vakuuttaakseen nuoren huumeisiin liittyvistä vaarois-

ta (ks. Rönkä 2005a). Syyttämättäjättämispäätösten mukaan nuori katui usein tekemäänsä huumekekeilua ja vakuutti jatkossa pysyvänsä erossa huumeista.

Kaikkia syyttämättä jätettyjä alaikäisiä ei puhuteltu, mutta osasta päätöksiä kävi ilmi, että nuoren toimintaan oli puututtu jollakin muulla tavalla. Sosiaali- viranomaiset ja vanhemmat olivat saaneet tiedon nuoresta, hän oli osallistunut johonkin tiettyyn projektiin tai hoito-ohjelmaan, nuori oli sijoitettu kodin ulkopuolelle tai häntä oli jo puhuteltu esitutkinnan aikana.

Huumeiden käyttämistä voidaan pitää riskikäyttäytymisenä, jolloin viranomaiset pyrkivät nopealla väliintulollaan estämään nuoren syrjäytymistä. Aineistosta löytyi viitteitä siitä, että pienestä huumekekeilusta kiinnijääminen saattoi toisinaan johtaa useiden kuukausien mittaisiin toimenpiteisiin. Tuen ja kontrollin yhteenkietoutumisella voi olla myös haitallisia vaikutuksia. Jatko- tutkimuksissa pitäisi ottaa kriittisen tarkastelun kohteeksi, minkälaisen eri toimien kohteeksi nuoret ovat joutuneet. Mielenkiintoista olisi myös selvittää, minkälaisia kokemuksia eri osallistujilla on ollut puhuttelutilaisuuksista.

Hoitoonohjaaminen. Huumausaineen käyttörikosuudistuksessa korostettiin rikosoikeudellisen kontrollin kohteeksi joutuneiden huumeiden ongelmakäyttäjien saamista hoidon piiriin. Valtakunnansyyttäjä (2002:3) on kannustanut syyttäjiä sopimaan omalla paikkakunnallaan eri viranomaisten kanssa hoitoonohjaamisesta, millä edistettäisiin riskiryhmiin kuuluvien huumeiden käyttäjien varhaista hoitoon tai tukipalveluihin hakeutumista ja vaikutettaisiin samalla rikosten uusimiseen.

Valtakunnansyyttäjänvirastosta lähteneillä kyselyillä on pyritty varmistamaan, että syyttäjät ovat myös käytännössä sopineet toimivista hoitoonohjausjärjestelyistä. Suurin osa syyttäjäyksiköistä on vastannut toimineensa tällä tavalla, mutta syyttämättä jättämisiä on tehty varsin vähän hoitoon hakeutuneista käyttäjistä.

Vuosilta 2001–2003 kerätystä aineistosta löytyi 178 mainintaa hoidosta, mikä vastaa 13 prosenttia kaikista päätöksistä. Miehiä oli 70, naisia 30 prosenttia. Lähes puolet olivat alaikäisiä. Valtakunnansyyttäjänviraston tekemien uusimpien kyselyiden mukaan hoitotapausten määrä on kutistunut lähes olemattomiin. Jatkotutkimuksissa on syytä selvittää, ovatko viranomaiset pyrkineet tarpeeksi tehokkaasti ja pitkäjänteisesti huolehtimaan hoidon tarpeessa olevista käyttäjistä. Tärkeää olisi saada tietoa siitä, minkälaisia erilaisia hoitoonohjausmalleja on omaksuttu eri puolilla Suomea. Myös se, minkälaisia huumeiden käyttäjiä ohjataan hoitoon ja mikä on heille annettavan hoidon sisältö pitäisi ottaa tarkemman tarkastelun kohteeksi.

Uusia tuulia. Nuorten tekemiin rikoksiin on viime vuosina puututtu monella eri tavalla. Sosiaaliviranomaiset ovat olleet kehittämässä nuoria varten useita erilaisia hankkeita. Seuraamusvalikoimaan on kaivattu uusia vaihtoehtoja. Rikosprosessia on nopeutettu. Nuorten tekemiä rikoksia on ryhdytty käsittelemään usean eri viranomaisen voimin. Myös vanhempien osallistumista on haluttu lisätä.

Rikosoikeudellisessa seuraamusjärjestelmässä tasapainotellaan eri tavoitteiden välillä. Nuoren katsotaan usein olevan erityisen avun ja tuen tarpeessa, jolloin sosiaaliviranomaiset ovat oikea viranomaistaho selvittämään nuoren elämäntilannetta ja huolehtimaan hänen tarpeistaan. Toisaalta rikosoikeudellisten seuraamusten toivotaan purevan nuoreen, jotta hän ei enää uudelleen syyllistyisi rikoksiin.

Nuorille huumeiden käyttäjille järjestetyissä puhutteluissa pyritään yhdistämään tuki ja rangaistus toisiinsa. Nuorisorikostoimikunta ja -työryhmä ovat esittäneet, että syyttäjien pitäisi ottaa muissakin rikoksissa vastaava menettely käyttöön. Ehdotuksen mukaan syyttäjä kutsuisi luokseen nuoren, hänen vanhempansa ja sosiaaliviranomaisen. Seuraamusluonteinen syyttämättä jättäminen saisi konkreettisen sisällön, kun syyttäjä selostaisi nuorelle päätöksen oikeudellisen merkityksen. (Ks. esim. Nuorisorikostyöryhmän mietintö 2004, 164–165.)

Huumeiden ongelmakäyttäjien syyttämättä tai rangaistukseen tuomitsematta jättäminen on mahdollista, mutta näin on käynyt harvoin. Yksi syy voi olla se, että henkilö on syyllistynyt useisiin muihin rikoksiin, jolloin toimenpiteistä luopuminen ei tule kyseeseen. Oikeusministeriö valmisteli vuonna 2002 ehdotuksen uudesta sopimushoidoksi kutsutusta seuraamuksesta, jossa päihdeongelmainen rikoksentekijä voitaisiin tuomita hoitoon vankeusrangaistuksen sijasta. Sopimushoito voisi olla yksi kokeilemisen arvoinen seuraamusvaihtoehto huumeiden ongelmakäyttäjille.

LÄHTEET

- Ahlström, Salme & Metso, Leena & Tuovinen, Eeva-Liisa (2003). Nuorten juominen vähentynyt, usein humaltuminen ei. *Yhteiskuntapolitiikka* 6/2003, 597–602.
- Ahokas, Hanna & Kajesalo, Kristiina & Holopainen, Antti (1998). *Pilvilinnoja vai kunnan rakenteita. Huumeasiakkaat hoitojärjestelmissä*. Helsinki: A-klinik-kasäätiön raporttisarja nro 26.
- Andersén, Sakari (2003). Finnish police officers and social workers discussing drugs. Teoksessa Pedersen, Esben, Houborg, Tigerstedt, Christoffer (ed.): *Regulating Drugs – between users, the police and social workers*. Helsinki: Nordic Council for Alcohol and Drug Research. NAD publication No. 43, 123–140.
- De Godzinsky, Virve-Maria & Ervasti, Kaijus (1999). *Lautamiehet tuomareina*. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 162.
- Hakkarainen, Pekka (1992). *Suomalainen huumeekysymys. Huumeaineiden yhteiskunnallinen paikka Suomessa toisen maailmansodan jälkeen*. Helsinki: Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja n:o 42.
- Hakkarainen, Pekka (2002). Huumeekulttuurin muutos ja huumekuolemat. Teoksessa Hakkarainen, Pekka & Kaukonen, Olavi (toim.): *Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa*. Helsinki: Gaudeamus, 110–136.
- Hakkarainen, Pekka & Jetsu, Timo & Laursen, Lau (1996). The legal framework and drug control system. Teoksessa Hakkarainen, Pekka & Laursen, Lau & Tigerstedt, Christoffer (ed.): *Discussing Drugs and Control Policy. Comparative studies on four Nordic countries*. Helsinki: NAD publication No. 31, 21–32.
- Hakkarainen, Pekka & Kekki, Tuula & Mustalampi, Saini & Muuri, Anu & Nuorvala, Yrjö & Partanen, Airi & Virtanen, Ari & Virtanen, Päivi (2000). *Huumehoidon nykyiset tarpeet ja edellytykset*. Helsinki: Stakes. Aiheita 31/2000.
- Hakkarainen, Pekka & Kuussaari, Kristiina (1996). Erikoistunut huumehoito: ongelman määrittely ja erilaiset hoitovaihtoehdot. *Alkoholipolitiikka* (61), 139–150.
- Hakkarainen, Pekka & Metso, Leena (2003). Huumeiden käytön uusi sukupolvi. *Yhteiskuntapolitiikka* 3/2003, 244–256.
- HE 79/1989. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeudellista toimenpiteistä luopumista koskevien säännösten uudistamiseksi.
- HE 180/1992. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslain täydentämisestä huumeusainerikoksia koskevilla säännöksillä.
- HE 27/1999. Hallituksen esitys eduskunnalle rikosoikeudellista vanhentumista koskevien säännösten uudistamiseksi.
- HE 80/2000. Hallituksen esitys Eduskunnalle menettämisseuraamuksia koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.
- HE 231/2000. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslain ja pakkokeinolain 5 luvun 11 §:n muuttamisesta.
- HE 44/2002. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

- HE 271/2004. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain, oikeudenkäymiskaaren ja eräiden muiden lakien rikosasioiden käsittelyä käräjäoikeudessa koskevien säännösten muuttamisesta.
- Heikkilä, Katja (2004). *Kiskot vievät. Arviointitutkimus yhteisohoidosta huume-klinikalla*. Turku: Turun yliopisto, sosiologian laitos, sosiologista keskustelua B 42.
- Heino, Petteri & Randell, Mari & Virolainen, Sanna (2005). *Sosiaalityötä poliisilaitoksella – paikallisista innovaatioista valtakunnalliseksi käytännöksi*. Sosiaalitalo Oy.
- Heinonen, Markku (1989). *Käyttäjät kohtaa kontrollin. Hoito ja kontrolli huume- nuorten kokemina*. Helsinki: Sosiaalihuollon julkaisuja 7/1989.
- Helminen, Klaus & Lehtola, Kari & Virolainen, Pertti (2002). *Esitutkinta ja pakko- keinot*. Helsinki: Kauppakaari. Lakimiesliiton Kustannus.
- Helminen, Marjut (2002). Nopea puuttuminen ja kunnon puhuttelu. *Promo* 23 3/2002, 18–23.
- Huumausaineen käyttörikostyöryhmä. Väliraportti 29.8.2001. Julkaisematon muistio.
- Huumausaineiden ongelmakäyttöä kehittäneen työryhmän muistio (2001). Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 2001:8.
- Jääskeläinen, Petri (1991). Toimenpiteistä luopumislainsäädännön uudistusten seuranta. Liite *Syyttäjäsanomien* 3/1991.
- Jääskeläinen, Petri (1997). *Syyttäjä tuomarina. Rikos- ja prosessioikeudellinen tutkimus seuraamusluonteisen syyttämättä jättämisen ja rangaistusmääräys- menettelyn ehdoista Suomessa ja Ruotsissa*. Helsinki: Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 213.
- Jääskeläinen, Petri (2002). Seuraamuksen määrääminen huumausaineen käyttöri- koksista. *Haaste* 2/2002, 28–29.
- Kainulainen, Heini (1999). *Toimenpiteistä luopuminen huumausainerikoksissa*. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 164.
- Kainulainen, Heini (2000). *Huumeiden käytön rangaistavuus Suomessa*. Jul- kaisematon oikeustieteen lisensiaatintutkimus. Helsingin yliopisto.
- Kainulainen, Heini (2002). Pitääkö huumeiden käyttäjää rangaista? Teoksessa Hakkarainen, Pekka & Kaukonen, Olavi (toim.): *Huumeiden käyttäjä hyvin- vointivaltiossa*. Helsinki: Gaudeamus, 229–251.
- Kaukonen, Olavi (2002). Päihdepolitiikka ja hyvinvointivaltion muutos. Teoksessa Hakkarainen, Pekka & Kaukonen, Olavi (toim.): *Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa*. Helsinki: Gaudeamus, 137–166.
- Kautonen, Tiina (2003). *Seuraamusluonteinen syyttämättä jättäminen huume- usainerikoksissa erityisesti silmälläpitäen hoitoonohjaus- ja puhutteluta- pauksia*. Julkaisematon tutkielma. Oikeustieteellinen tiedekunta. Helsingin yliopisto.
- Kekki, Tuula (2004a). *Ei kauhella väännöllä, vaan kipinän saaneena. Matalan kynnyksen kehittämishanke vaihtoehdoisen tuen ja huume- kuntoutuksen tar- joajana. Tampereen Huume- pilotin 2. raportti*. Tampere: Tampereen kaupunki, sosiaali- ja terveystoimi.

- Kekki, Tuula (2004b). *Poliisin ja Paussin naapurisuhte Sorinkadulla. Poliisin ja sosiaalitoimen yhteistyö huumeekysymyksessä. Huumeepilotin 3. raportti.* Tampere: Tampereen kaupunki, sosiaali- ja terveystoimi.
- Kekki, Tuula (2004b). *Huumausaineen käyttörikosuudistus poliisin näkökulmasta. Tapaustutkimus rikoslakiuudistuksen implementoinnista Tampereen poliisilaitoksella.* Oikeus 4/2004, 398–416.
- Kinnunen, Aarne (1996). *Isännät, rengit ja pokat. Huumemarkkinat ja oheisrikollisuus Helsingissä.* Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 133.
- Kinnunen, Aarne (1998). Huumausainerikollisuus ja huumeisiin liittyvä oheisrikollisuus. Teoksessa komiteanmietintö 1997:11. *Huumausainestrategia 1997. Taustamateriaalia huumausainepoliittisen toimikunnan mietintöön.* Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, 47–64.
- Kinnunen, Aarne (2001). Huumausainerikoksiin syyllistyneiden rikosura ja sosioekonominen asema. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisu- ja 182.
- Kinnunen, Aarne & Perälä, Riikka & Tuttavainen-Levanoja, Tarja (2005). *Poliisin huumevalvontaprojekti pääkaupunkiseudulla. Seurantatutkimus.* Espoo: Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 20.
- Kontula, Osmo (1986). *Huumausainerikokset ja niiden kontrolli: Tilanne Suomessa 1960-luvulta 1980-luvulle.* Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 76.
- Kontula, Osmo (1988). *Huumeet Suomessa.* Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Kuusimäki, Matti (2001). Syyttäjille iso tuomiovastuu huumeenkäyttör rikoksissa. *Helsingin Sanomat* 1.9.2001.
- Kuussaari, Kristiina (2006). *Näkemyksen kirjo, sirpaloitunut tieto. Terveysthuollon, sosiaalitoimen ja nuorisotoimen työntekijöiden käsityksiä huumeiden käyttäjien hoitopalvelujärjestelmästä.* Helsinki: Stakes. Tutkimuksia 155.
- Lahti, Raimo (1974). *Toimenpiteistä luopuminen rikosten seuraamusjärjestelmässä erityisesti silmällä pitäen tuomitsematta jättämistä.* Helsinki: Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisu A-sarja N:o 106.
- LaVM 13/2001. Lakivaliokunnan mietintö n:o 13 hallituksen esityksestä rikoslain ja pakkokeinolain 5 luvun 11 §:n muuttamisesta.
- Lappi-Seppälä, Tapio (2000). *Rikosten seuraamukset.* Helsinki: Werner Söderström Lakitieto Oy.
- OLJ 2/1990. Rikoslain kokonaisuudistus I. Helsinki: Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 2/1990.
- OLJ 4/1991. Huumausainerikokset. Rikoslakiprojektin ehdotus. Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 4/1991. Helsinki 1992.
- Marttunen, Matti (2002). *Nuorisoprosessi. Lasten ja nuorten tekemien rikosten viranomaiskäsittelyn arviointia.* Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 193.
- Metsäpelto, Leena (2003a). Huumeiden käyttäjät ja kauppiat: seuraamusjärjestelmän kehittämisvaihtoehtoja. Esitelmä Päihde- ja raittiusasiain neuvottelukunnan ja Rikosseuraamusalan neuvottelukunnan järjestämässä Huumeet ja kriminaalipolitiikka -tilaisuudessa 25.9.2003.

- Metsäpelto, Leena (2003b). Syyttäjän näkökulma huumeiden ongelmakäyttäjien hoitoon. *Tiimi* 6/2003, 11–13.
- Nuorisoriikostoimikunnan mietintö (2003). Helsinki: Oikeusministeriö. Komiteanmietintö 2003:2.
- Nuorisoriikostoryhmän mietintö (2004). Helsinki: Oikeusministeriö. Työryhmämietintö 2004:12.
- Nuorten huumeiden käytön ehkäisytoimikunnan mietintö (2000). Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Komiteanmietintö 2000:3.
- Nuutila, Ari-Matti (2002). RL 50: Huumausainerikokset. Teoksessa Heinonen, Olavi & Koskinen, Pekka & Lappi-Seppälä, Tapio & Majanen, Martti & Nuotio, Kimmo & Nuutila, Ari-Matti & Rautio, Ilkka: *Rikosoikeus*. Helsinki: WSOY Lakitieto, 1447–1485.
- Partanen, Päivi & Hakkarainen, Pekka & Holmström, Pekka & Kinnunen, Aarne & Leinikki, Pauli & Partanen, Airi & Seppälä, Timo & Välkki, Jouni & Virtanen, Ari (2004). Amfetamiinien ja opiaattien ongelmakäytön yleisyys Suomessa. *Yhteiskuntapolitiikka* 3/2004, 278–286.
- Perälä, Riikka & Partanen, Airi & Holmström, Pekka & Holopainen, Antti (2002). Riskitutkimus selvittää piikkihuumeiden käyttäjien todellisuutta. *Tiimi* 1/2002, 4–8.
- Poliisin huumausaineiden vastainen strategia vuosille 2003–2006. Sisäasiainministeriö.
- Päihdepalvelujen laatusuositukset (2002). Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö & Suomen Kuntaliitto. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2002:3.
- Raipola, Satu (2003). *Käyttöririkoksesta päihdearviointiin, palveluohjaukseen ja puhutteluun*. Julkaisematon projektiraportti Helsingin sosiaalipäivystyksen nuorisoryhmän kenttätyön tiimistä.
- Rautio, Jaakko (1996). *Rangaistusmääräysmenettelystä*. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.
- Rikostutkinnan tilan selvityshanke. Loppuraportti (2003). Helsinki: Sisäasiainministeriö. Poliisiosaston julkaisu 4/2003.
- Rönkä, Sanna (2005a). *Puhuttelu rikoskontrollina. Nuorten huumeiden käyttäjien hallinta ja vastuullistaminen*. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Valtiotieteellinen tiedekunta. Helsingin yliopisto.
- Rönkä, Sanna (2005b). *Huumeiden käyttäjien hoitoonohjaus – poliisin käsityksiä yhteistyöstä*. Julkaisematon muistio. Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Salaspuro, Mikko & Partanen, Airi (2005). Buprenorfiinilääkehoito ja buprenorfiinin ongelmakäyttö. Teoksessa Virtanen, Ari: *Huumetilanne Suomessa 2004*. Helsinki: Stakes. Tilastoraportteja 1/2005, 80–86.
- Salasuo, Mikko (2004). *Huumeet ajankuvana. Huumeiden viihdekäytön kulttuurinen ilmeneminen Suomessa*. Helsinki: Stakes. Tutkimuksia 149.
- Salminen, Juhani (2002). ”*Ei se kannate huumeita käyttäjä.*” *Hoito Syytteen Sijaan -projektin vaikutukset nuorten kokemina*. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Sosiaalityö. Lapin yliopisto.
- Seppälä, Pauliina (1999). Kielletyt aineet ja niiden merkitys teknokulttuurissa. *Yhteiskuntapolitiikka* 4/1999, 359–383.
- Sulin, Marja (1993). *Seuraamusluonteinen syyttämättä jättäminen*. Helsinki: Oikeusministeriön lainvalmisteluosasto.

- Utriainen, Terttu & Hakonen, Kimmo (1985). *Huumausainerikokset*. Helsinki: Suomen Lakimiesliiton Kustannus Oy.
- Virtanen, Ari (2005). *Huumetilanne Suomessa 2004*. Helsinki: Stakes. Tilastoraportteja 1/2005.
- VKS 2000:5. Valtakunnansyyttäjän 20.1.2000 antama yleinen ohje syyttäjille Seuraamusluonteisesta syyttämättä jättämisestä huumausainerikoksissa.
- VKS 2002:3. Valtakunnansyyttäjän 11.9.2003 antama yleinen ohje syyttäjille Seuraamuksen määräämisestä huumausaineen käyttörikoksesta.

LIITETAULUKOT

Liitetaulukko 1 Poliisin tietoon tulleet eri huumauserikokset vuosina 1995–2004

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
RL 50:1	8 654	7 132	7 781	8 910	10 701	12 687	12 092	5 821	5 202	4 672
RL 50:2	390	728	529	539	958	741	859	760	742	582
RL 50:2a							1 899	7 240	9 084	9 217
RL 50:3	2	7	10	8	7	9	10	20	26	12
RL 50:4	6	1	3	4	8	8	9	16	4	3
Yhteensä	9 052	7 868	8 323	9 461	11 674	13 445	14 869	13 857	15 058	14 486

Lähde: Tilastokeskus

Liitetaulukko 2 Tietoja esitutkinnassa käsitellyistä huumauserikoksista (RL 50:1–4) vuosina 1995–2004

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
1 Poliisin tietoon	9 052	7 868	8 323	9 461	11 674	13 445	14 869	13 857	15 058	14 486
2 Poliisin selvittämät	8 506	7 367	7 932	8 241	10 540	12 629	14 210	13 707	13 724	14 108
3 Syyttäjälle	8 381	7 246	7 767	8 014	10 265	12 346	13 877	13 381	13 360	14 041
4 Vähäpätöiset rikokset	8	16	13	15	61	73	82	57	47	68
5 Ei-rikokset	145	214	262	350	367	485	547	712	664	736
6 Alle 15-vuotiaat	39	36	33	71	45	83	66	56	54	66

Lähde: Tilastokeskus

Taulukon selitykset:

- 1 Poliisin tietoon tulleet huumauserikokset
- 2 Poliisin selvittämät huumauserikokset
- 3 Poliisin syyttäjälle ilmoittamat huumauserikokset
- 4 Poliisin vähäpätöisinä pitämät huumauserikokset
- 5 Poliisin ei-rikoksi luokittelemat huumauserikokset
- 6 Poliisin huumauserikoksista epäilemät alle 15-vuotiaat

Liitetaulukko 3 Selvitysprosentti eräissä huumauserikoksissa vuosina 1995–2004

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
RL 50:1	93	93	95	87	91	92	101	108	85	95
RL 50:2	94	92	92	76	79	113	101	91	84	90
RL 50:2a	-	-	-	-	-	-	56	92	94	101
Kaikki huumauserikokset	94	94	95	87	90	94	95	99	91	97

Lähde: Laskettu Tilastokeskuksen luvuista

Taulukon selitys: Taulukossa on otettu huomioon *kaikki* poliisin tilastovuonna selvittämät huumauserikokset, jolloin vuoden aikana esitutkinta on voitu saada päätökseen myös aikaisempina vuosina esille tulleista rikoksista. Tästä syystä poliisi on voinut onnistua joinakin vuosina selvittämään enemmän rikoksia kuin se on saanut niitä tietoonsa.

Liitetaulukko 4 Poliisin huumausainerikoksista epäilemät henkilöt vuosina 1995–2004

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
RL 50:1	9 172	7 901	8 953	9 073	11 227	13 403	13 888	7 125	5 192	5 064
RL 50:2	406	732	560	515	875	915	960	743	715	599
RL 50:2a	-	-	-	-	-	-	1 128	7 106	9 078	9 762
RL 50:3–4	15	8	13	6	21	14	16	36	24	23
Yhteensä	9 593	8 641	9 526	9 594	12 123	14 332	15 992	15 010	15 009	15 448
Naisia %	10,7	12,9	14,9	12,9	12,7	13,3	14,3	13,8	15,5	16,9
≥ 21-vuotiaat %	65,5	70,9	75,4	71,0	71,5	67,1	69,8	70,6	74,2	76,5
Syntyperäinen suomalainen %	-	95,1	94,4	92,9	93,4	93,0	92,4	92,3	92,8	-

Lähde: Laskettu Tilastokeskuksen luvuista

Liitetaulukko 5 Poliisin huumausainerikoksista epäilemät naiset vuosina 1995–2004

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
RL 50:1	990	1 024	1 368	1 171	1 457	1 809	1 999	964	838	868
RL 50:2	36	90	52	69	77	87	94	79	86	94
RL 50:2a	-	-	-	-	-	-	188	1 022	1 393	1 645
RL 50:3–4	0	2	2	1	3	3	2	3	2	3
Yhteensä	1 026	1 116	1 422	1 241	1 537	1 899	2 283	2 068	2 319	2 610
% kaikista huumerikoksista epäillyistä	10,7	12,9	14,9	12,9	12,7	13,3	14,3	13,8	15,5	16,9

Lähde: Laskettu Tilastokeskuksen luvuista

Liitetaulukko 6 Poliisin huumausainerikoksista (RL 51:1–4) epäilemien henkilöiden kansalaisuus vuosina 1996–2003*

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Syntyperäinen suomalainen	8 214	8 997	8 911	11 319	13 326	14 776	13 856	13 935
Muu Suomen kansalainen	166	209	274	333	466	513	461	495
Suomessa asuva ulkomaalainen	181	258	315	384	401	546	522	433
Turisti tai vierailija	65	61	89	85	138	153	170	145
Tuntematon	15	1	5	2	1	4	1	1
Yhteensä	8 641	9 526	9 594	12 123	14 332	15 992	15 010	15 009
Syntyperäinen suomalainen %	95,1	94,4	92,9	93,4	93,0	92,4	92,3	92,8
Suomessa asuva ulkomaalainen %	2,1	2,7	3,3	3,2	2,8	3,4	3,5	2,9
Turisti tai vierailija %	0,8	0,6	0,9	0,7	1,0	1,0	1,1	1,0

Lähde: Laskettu Tilastokeskuksen luvuista (tiedot vuodesta 1996 lähtien)

* vuoden 2004 lukuja ei ollut saatavissa

Liitetaulukko 7 Seuraamusluonteinen syyttämättä jättäminen huumausainerikoksissa (RL 50:1–4) vuosina 1996–2004

	1996		1997		1998		1999		2000		2001		2002		2003		2004	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Vähäisyysperuste	280	48,5	244	35,5	350	38,0	418	36,4	191	25,3	455	32,0	149	16,0	69	12,6	69	15,6
Nuoruusperuste	39	6,8	52	7,6	51	5,5	55	4,8	38	5,0	64	4,5	125	13,4	76	13,9	64	14,4
Kohtuusperuste	11	1,9	24	3,5	28	3,0	47	4,1	20	2,6	41	2,9	51	5,5	60	11,0	36	8,1
Konkurrenssiperuste	61	10,6	75	10,9	143	15,5	226	19,7	285	37,7	299	21,0	233	25,0	104	19,0	113	25,5
RL 50:7 §	186	32,2	293	42,6	349	37,9	397	34,6	221	29,2	564	39,6	370	39,7	238	43,5	161	36,3
Yhteensä	577	100	688	100	922	100	1 147	100	756	100	1 423	100	931	100	547	100	443	100

Lähde: Laskettu Tilastokeskuksen luvuista

Taulukon selitys: Tapausten summa ei aina vastaa Yhteensä rivillä esitettyä lukua, koska muutamia syyttämättä jättämiä on tilastojen mukaan tehty TLL:n perusteella.

Liitetaulukko 8 Seuraamusluonteinen syyttämättä jättäminen eri huumausainerikoksissa vuosina 1996–2004

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
RL 50:1	576	686	912	1 119	706	1 362	512	277	237
RL 50:2	1	1	9	26	27	6	48	24	32
RL 50:2a						55	371	245	169
RL 50:3	0	1	0	2	23	0	0	1	5
RL 50:4	0	0	1	0	0	0	0	0	0
Yhteensä	577	688	922	1 147	756	1 423	931	547	443

Lähde: Tilastokeskus

Liitetaulukko 9 Eri syyttäjyksikoissa seuraamusluonteinen syyttämättä jättäminen huumausainerikoksissa (RL 50:1–4) 2002–2004 (eroteltu syyttämättä jättämiset ilman konkurrenssitapauksia = II)

	2002		2003		2004	
	N	N	N	N	N	N
	I	II	I	II	I	II
	Kaikki		Kaikki		Kaikki	
Espoo	84	37	40	23	41	17
Forssa	29	28	29	29	16	15
Haapajärvi	0	0	5	5	3	3
Hamina	0	0	0	0	0	0
Haukipudas	1	1	0	0	0	0
Heinola	1	1	0	0	1	1
Helsinki	100	66	34	23	36	29
Hyvinkää	11	11	5	3	3	2
Hämeenlinna	9	7	4	4	9	7
Ikaalinen	1	1	1	1	0	0
Imatra	2	1	1	1	2	1
Joensuu	29	26	9	9	12	10
Jyväskylä	10	6	16	16	6	5
Jämsä	2	0	2	1	8	7
Kaarina	14	13	2	2	1	1
Kajaani	6	6	12	9	8	5
Kangasala	2	2	0	0	0	0
Kankaanpää	3	3	0	0	2	0
Kauhajoki	3	2	0	0	4	4
Kemi	8	7	0	0	1	1
Keski-Uusimaa	7	6	11	10	10	8
Kittilä	0	0	0	0	0	0
Koillis-Lappi	0	0	0	0	0	0
Koillis-Savo	1	1	0	0	0	0
Kokemäki	3	3	0	0	3	1
Kokkola	14	13	12	12	2	2
Kotka	10	9	2	2	7	5
Kouvola	9	7	1	1	0	0
Kuopion seutu	8	6	8	2	6	2
Kuusamo	0	0	0	0	0	0
Kyrönmaa	1	1	0	0	2	2
Käsivarsi	0	0	0	0	1	1
Lahti	28	24	8	6	6	3
Lappeenranta	28	22	7	4	12	3
Lapua	7	6	4	4	0	0
Liminka	7	7	2	1	0	0
Lohja	18	13	31	27	3	3
Loimaa	0	0	3	3	5	5
Loviisa	8	7	0	0	0	0
Mikkeli	3	2	9	9	5	5
Mustasaari	4	3	0	0	0	0
Mänttä	5	5	0	0	0	0
Nokia	1	1	8	7	5	5
Nurmes	3	3	22	19	0	0
Orimattila	1	1	0	0	1	0
Oulu	16	12	9	5	10	10
Pieksämäki	23	22	4	4	0	0
Pietarsaari	8	7	9	8	0	0
Pori	58	20	14	8	5	3
Porvoo	1	0	23	20	11	7

	2002		2003		2004	
	N	N	N	N	N	N
	I	II	I	II	I	II
	Kaikki		Kaikki		Kaikki	
Raahе	4	4	2	0	1	1
Raasepori	8	5	7	4	3	1
Raisio	4	3	4	3	5	5
Rauma	12	7	10	7	13	7
Riihimäki	10	8	3	2	9	5
Rovaniemi	22	21	16	15	4	2
Saarijärvi	1	1	0	0	0	0
Salo	3	2	9	3	0	0
Savonlinna	10	10	7	7	1	1
Seinäjoki	11	7	7	5	1	1
Sodankylä	7	7	0	0	1	1
Tampere	25	21	26	21	28	24
Tornio	5	5	2	2	0	0
Turku	37	34	15	14	39	39
Vaasa	7	5	6	6	16	5
Vakka-Suomi	0	0	0	0	0	0
Valkeakoski	1	1	3	3	2	2
Vammala	0	0	1	1	0	0
Vantaa	145	121	67	63	60	56
Varkauden seutu	10	5	1	0	2	2
Ylivieska	1	1	2	2	3	3
Ylä-Savo	8	1	3	3	1	0
Äänekoski	13	10	8	3	4	2
Ahvenanmaa	0	0	0	0	1	0
Kaikki	931	698	547	443	443	330

Lähde: Tilastokeskus

Taulukon selitys: Sarake I Kaikki syyttämättäjättämispäätökset, Sarake II Muut kuin kilpailusääntöperusteiset syyttämättäjättämispäätökset

Liitetaulukko 10 Huumausainerikoksissa (RL 50:1–4) eri syyttämättäjättämisperusteiden käyttö viidellä paikkakunnalla vuosina 2002–2004 (kuvion 6 tiedot)

		Vähäisyys	Nuoruus	Kohtuus	Kilpailusääntö	RL 50:7	Yhteensä
Vantaa N=272	2002	13,8	6,2	10,3	16,6	53,1	100
	2003	10,4	11,9	13,4	6,0	58,2	100
	2004	23,3	1,7	8,3	6,7	60,0	100
Helsinki N=170	2002	14,0	12,0	4,0	34,0	36,0	100
	2003	26,5	8,8	17,6	32,4	14,7	100
	2004	22,2	16,7	19,4	19,4	22,2	100
Espoo N=165	2002	10,7	1,2	4,8	56,0	27,4	100
	2003	20,0	2,5	10,0	42,5	25,0	100
	2004	9,8	7,3	4,9	58,5	19,5	100
Turku N=91	2002	29,7	16,2	5,4	8,1	40,5	100
	2003	6,7	40,0	0,0	6,7	46,7	100
	2004	2,6	51,3	10,3	0,0	35,9	100
Tampere N=79	2002	12,0	0,0	4,0	16,0	68,0	100
	2003	15,4	0,0	3,8	19,2	61,5	100
	2004	14,3	0,0	0,0	14,3	71,4	100

Lähde: Laskettu Tilastokeskuksen luvuista

Liitetaulukko 11a Alaikäiset huumauserikoksista (RL 50:1–4) seuraamusluonteisesti syyttämättä jätetyt

	1996	1997	1998	2002	2003	2004
15 v	10	12	22	49	44	39
16 v	36	26	30	80	73	56
17 v	28	46	43	110	83	40
Yhteensä	74	84	95	239	200	135

Lähde: Laskettu Tilastokeskuksen luvuista

Liitetaulukko 11b Eri perusteilla alaikäiset huumauserikoksista (RL 50:1–4) seuraamusluonteisesti syyttämättä jätetyt

	1996		1997		1998	
	N	%	N	%	N	%
Vähäisyysperuste	30	40,5	20	23,8	20	21,1
Nuoruusperuste	31	41,9	40	47,6	45	47,4
Kohtuusperuste	0	0,0	2	2,4	1	1,1
Konkurrenssiperuste	1	1,4	3	3,6	2	2,1
RL 50:7 §	12	16,2	19	22,6	27	28,4
Yhteensä	74	100	84	100	95	100
	2002		2003		2004	
	N	%	N	%	N	%
Vähäisyysperuste	18	7,5	3	1,5	5	3,7
Nuoruusperuste	104	43,5	75	37,5	62	45,9
Kohtuusperuste	8	3,3	28	14,0	12	8,9
Konkurrenssiperuste	5	2,1	3	1,5	2	1,5
RL 50:7 §	104	43,5	91	45,5	54	40,0
Yhteensä	239	100	200	100	135	100

Lähde: Laskettu Tilastokeskuksen luvuista

Liitetaulukko 11c Eri huumauserikoksista alaikäiset seuraamusluonteisesti syyttämättä jätetyt

	1996	1997	1998	2002	2003	2004
Huumauserikos	69	79	95	83	62	33
Törkeä huumauserikos	5	5	0	8	2	6
Huumauserikoksen valmistelu	0	0	0	0	0	0
Huumauserikoksen edistäminen	0	0	0	0	0	0
Yhteensä	74	84	95	239	200	135

Lähde: Laskettu Tilastokeskuksen luvuista

Liitetaulukko 12 Syyttämättäjättämispäätöksessä mainittu muu rikos
huumausainerikoksen lisäksi

	Kaikki N	Konkurrenssi N
Rikokset viranomaisia vastaan		
Haitanteko virkamiehelle	3	1
Väärän henkilötiedon antaminen	3	2
Liikenne rikokset		
Liikenneturvallisuuden vaarantaminen	1	1
Rattijuopumus	5	5
Kulkuneuvon kuljettaminen oikeudetta	8	8
Liikenne rikkomus	3	2
Omaisuus rikokset		
Varkaus	2	2
Näpistys	3	2
Luvattomat käyttö rikokset	2	2
Moottorikulkuneuvon käyttövarkaus	1	
Lievä petos	1	
Kätkemis rikokset	5	3
Väärennys	16	10
Muut rikoslakirikokset		
Lääkerikos	1	
Valtionrajarikos	1	
Alkoholilakirikokset		
Alkoholijuoman hallussapitorikkomus	11	
Alkoholijuoman laitton hallussapito	1	
Ampuma-aserikokset		
Ampuma-aserikkomus	5	3
Ampuma-aserikos	5	5
Teräselakirikokset		
Teräaseen hallussapito yleisellä paikalla	9	6
Vaarallisen teräaseen hallussapito yleisellä paikalla	1	1
Yhteensä	87	53

Lähde: Erillisaineisto syyttämättäjättämispäätöksistä

Liitetaulukko 13a Rangaistumääräykset huumausaineen käyttör rikoksissa vuosina 2001–2004 syyttäjäksiöittäin

	2001	2002	2003	2004
Espoo	10	381	515	424
Forssa	3	63	44	44
Haapajärvi	1	1	15	19
Hamina	0	5	4	1
Haukipudas	2	11	11	10
Heinola	0	0	3	12
Helsinki	17	370	735	776
Hyvinkää	16	83	101	97
Hämeenlinna	5	34	31	81
Ikaalinen	0	7	6	8
Imatra	4	10	22	17
Joensuu	3	54	51	75
Jyväskylä	4	57	85	72
Jämsä	0	16	11	11
Kaarina	2	10	20	14
Kajaani	0	10	39	24
Kangasala	1	5	28	33
Kankaanpää	0	14	3	6
Kauhajoki	1	6	5	10
Kemi	2	19	14	27
Keski-Uusimaa	8	77	115	90
Kittilä	0	0	1	0
Koillis-Lappi	0	6	1	0
Koillis-Savo	0	6	2	0
Kokemäki	0	25	12	22
Kokkola	3	34	62	69
Kotka	1	39	86	87
Kouvola	6	32	79	126
Kuopion seutu	16	107	181	150
Kuusamo	0	5	2	4
Kyrönmaa	0	0	0	2
Käsivarsi	0	1	2	0
Lahti	6	82	145	164
Lappeenranta	26	106	102	115
Lapua	14	12	12	14
Liminka	0	3	2	5
Lohja	7	41	62	53
Loimaa	1	6	6	3
Loviisa	0	5	1	0
Mikkeli	2	16	13	27
Mustasaari	0	4	14	4
Mänttä	1	6	2	1
Nokia	4	11	33	38
Nurmes	0	1	19	9
Orimattila	0	6	3	1
Oulu	4	10	58	92
Pieksämäki	1	13	14	14
Pietarsaari	2	23	40	13
Pori	3	203	102	131
Porvoo	0	7	53	41
Raahe	0	11	15	14
Raasepori	4	73	53	52
Raisio	0	9	10	47

	2001	2002	2003	2004
Rauma	8	71	49	126
Riihimäki	0	26	46	46
Rovaniemi	4	37	43	32
Salo	1	21	5	24
Savonlinna	0	19	35	15
Seinäjoki	1	53	49	109
Sodankylä	0	2	3	12
Tampere	29	145	197	247
Tornio	0	29	9	3
Turku	50	188	270	217
Vaasa	1	8	32	59
Vakka-Suomi	0	4	4	0
Valkeakoski	0	13	12	14
Vammala	2	5	9	3
Vantaa	10	212	264	250
Varkaus	4	71	35	31
Vihti	0	13	0	0
Ylivieska	0	1	8	6
Ylä-Savo	2	24	9	27
Äänekoski	3	20	12	22
Ahvenanmaa	2	5	15	28
Yhteensä	297	3 103	4 151	4 420

Lähde: Tilastokeskus

Liitetaulukko 13b Rangaistusmääräykset huumausaineen käyttöriviksestä vuosina 2001–2004 yleisyyden mukaan (100 %)

Helsinki	15,9
Espoo	11,1
Vantaa	6,1
Turku	6,1
Tampere	5,2
Kuopion seutu	3,8
Pori	3,7
Lahti	3,3
Lappeenranta	2,9
Hyvinkää	2,5
Keski-Uusimaa	2,4
Rauma	2,1
Kouvola	2,0
Jyväskylä	1,8
Kotka	1,8
Seinäjoki	1,8
Joensuu	1,5
Raasepori	1,5
Kokkola	1,4
Oulu	1,4
Lohja	1,4
Forssa	1,3
Hämeenlinna	1,3
Varkaus	1,2
Riihimäki	1,0
Rovaniemi	1,0
Porvoo	0,8
Vaasa	0,8
Nokia	0,7

Pietarsaari	0,7
Kajaani	0,6
Savonlinna	0,6
Kangasala	0,6
Raisio	0,6
Kemi	0,5
Ylä-Savo	0,5
Kokemäki	0,5
Mikkeli	0,5
Äänekoski	0,5
Imatra	0,4
Lapua	0,4
Salo	0,4
Ahvenanmaa	0,4
Kaarina	0,4
Pieksämäki	0,4
Tornio	0,3
Raahe	0,3
Valkeakoski	0,3
Jämsä	0,3
Haapajärvi	0,3
Haukipudas	0,3
Nurmes	0,2
Kankaanpää	0,2
Kauhajoki	0,2
Mustasaari	0,2
Ikaalinen	0,2
Vammala	0,2
Sodankylä	0,1
Loimaa	0,1
Heinola	0,1
Ylivieska	0,1
Vihti	0,1
Kuusamo	0,1
Hamina	0,1
Liminka	0,1
Mänttä	0,1
Orimattila	0,1
Koillis-Savo	0,1
Vakka-Suomi	0,1
Koillis-Lappi	0,1
Loviisa	0,1
Käsivarsi	0,0
Kyrönmaa	0,0
Kittilä	0,0
Yhteensä (N=11 971)	100

Lähde: Laskettu Tilastokeskuksen luvuista

Liitetaulukko 14 Rangaistusmääräyksessä muu rikos huumausaineen käyttörikoksen lisäksi
(lajittelu yleisyyden mukaan)

Teräaseen hallussapito yleisellä paikalla	108
Näpistys	105
Kulkuneuvon kuljettaminen oikeudetta	87
Ampuma-aserikkomus	62
Murtovälineen hallussapito	26
Liikenne rikkomus	21
Haitanteko virkamiehelle	20
Väärän henkilötiedon antaminen	16
Muut liikenne rikokset	11
Lievä väärennys	10
Liikenneturvallisuuden vaarantaminen	10
Järjestystä ylläpitävän henkilön vastustaminen	7
Lievä laiton tuontitavaraan ryhtyminen	7
Kätkemisrikokset	6
Niskoittelu poliisia vastaan	4
Väärennysaineiston hallussapito	4
Lievä vahingonteko	4
Lievä kavallus	3
Lievä luvaton käyttö	3
Virkamiehen vastustaminen	2
Alkoholijuoman hallussapitorikkomus	2
Kotirauhan rikkominen	1
Lievä petos	1
Yhteensä	520

Lähde: Erillisaineisto rangaistusmääräyksistä

Liitetaulukko 15 Käräjäoikeuksissa huumausainerikoksista päärikoksena syytetyt vuosina 2000–2004

	2000		2001		2002		2003		2004	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
RL 50:1	5 606	94,6	4 997	79,7	2 728	61,5	2 336	68,1	2 453	71,2
RL 50:2	309	5,2	460	7,3	415	9,4	384	11,2	347	10,1
RL 50:2a	-	-	809	12,9	1 282	28,9	689	20,1	629	18,3
RL 50:3	7	0,1	4	0,1	8	0,2	13	0,4	14	0,4
RL 50:4	2	0,0	2	0,0	3	0,1	6	0,2	2	0,1
Yhteensä	5 924	100	6 272	100	4 436	100	3 428	100	3 445	100
<i>Muutos %</i>	+27,5		+5,9		-29,3		-22,7		+0,5	

Lähde: Laskettu Tilastokeskuksen luvuista

Liitetaulukko 16 Syytteiden hylkääminen huumausainerikoksissa vuosina 1995–2004

	RL 50:1		RL 50:2		RL 20:2a		Yhteensä*		Kaikki RL-rikkokset
	N	%	N	%	N	%	N	%	%
1995	46	2,1	2	1,1	-	-	49	2,0	5,0
1996	45	1,7	8	3,1	-	-	53	1,8	5,0
1997	49	1,7	16	6,3	-	-	65	2,1	5,1
1998	61	1,6	4	2,0	-	-	65	1,6	4,2
1999	59	1,4	12	4,3	-	-	71	1,5	4,2
2000	64	1,1	9	2,9	-	-	74	1,2	4,4
2001	79	1,6	16	3,5	12	1,5	107	1,7	4,4
2002	54	2,0	12	2,9	31	2,4	98	2,2	4,4
2003	44	1,9	13	3,4	21	3,0	82	2,4	4,7
2004	56	2,3	7	2,0	26	3,8	88	2,6	4,7

Lähde: Tilastokeskus (päärikosperusteiset tiedot)

Taulukon selitys: *Yhteensä luku ei aina vastaa taulukossa esitettyjen lukujen summaa, koska rikosnimikkeistä huumausainerikoksen valmistelu ja edistäminen on jätetty harvoin esiintyvänä pois.

Liitetaulukko 17 Rangaistuksen mittaaminen huumausainerikoksissa (RL 50:1–4) vuosina 2000–2003*

	2000	2001	2002	2003
Vähentämisperusteet	917	855	743	574
Nuoruus	865	799	671	501
Vähentynyt syyntakeisuus	20	12	12	14
Yritys	-	1	3	10
Avunanto	32	43	57	49
Lieventämisperusteet	35	77	52	77
Painostus	-	9	-	4
Myötätunto	-	4	-	4
Selvittäminen	35	64	52	69
Kohtuullistaminen	4	-	-	-
Koventamisperusteet	473	510	576	779
Suunnitelmallisuus	8	13	5	1
Järjestäytyneen ryhmän jäsen	-	-	-	14
Palkkio	-	1	-	1
Uusiminen	465	496	571	763
Huumausainerikokset	8 340	9 669	11 684	11 281

Lähde: Tilastokeskus (* vuoden 2004 luvut eivät olleet käytettävissä)

Liitetaulukko 18 Muu (pää)rikos huumausainerikoksista annetuissa tuomioissa

Rikokset viranomaisia vastaan	
Haitanteko virkamiehelle	1
Väärän henkilötiedon antaminen	2
Vangin karkaaminen	1
Rikokset yleistä järjestystä vastaan	
Järjestystä ylläpitävän henkilön vastustaminen	1
Henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset	
Kuolemantuottamus	2
Liikenne rikokset	
Rattijuopumukset	8
Kulkuneuvon kuljettaminen oikeudetta	14
Muut liikenne rikokset	1
Vapauteen kohdistuvat rikokset	
Laiton uhkaus	1
Omaisuus rikokset	
Varkaus	17
Näpistys	6
Murtovälineen hallussapito	1
Petos rikokset	2
Kätkemis rikokset	8
Väärennys rikokset	4
Väärennysaineiston hallussapito	3
Vahingontekori rikokset	7
Muut rikoslakirikokset	
Lääkerikos	4
Doping rikokset	1
Räjähderikos	2
Laiton tuontitavaraan ryhtyminen	3
Ampuma-aserikokset	
Ampuma-aserikkomus	23
Ampuma-aserikos	22
Teräaseen hallussapitoon liittyvät rikokset	
Muut rikokset	1
Yhteensä	150

Lähde: Erillisaineisto huumausainerikoksista annetuista tuomioista

Liitetaulukko 19 Rikoksen kohteena olevan huumausaineen määrä tuomioissa kumulatiivisina prosentteina

Määrä	Hasis	Amfetamiini	Marihuana	Kannabis-	Ekstaasi (kpl)	Heroiini
0,01–0,49	5,3	6,6	10,8	-	-	6,9
0,5–0,99	10,5	13,3	16,9	-	-	8,6
1,00–1,99	17,3	21,2	27,7	12,0	4,1	19,0
2,00–2,99	21,8	27,4	41,0	25,3	10,8	24,1
3,00–4,99	29,3	35,0	53,0	37,3	23,0	29,3
5,00–9,99	35,0	49,6	65,1	73,5	31,1	37,9
10,00–19,99	47,4	61,5	79,5	83,1	45,9	44,8
20,00–49,99	54,9	69,9	85,5	97,6	59,5	58,6
50,00–99,99	61,3	73,9	91,6	-	63,5	62,1
100,00–199,99	68,4	78,3	95,2	100	67,6	75,9
200,00–499,99	76,3	84,5	97,6		75,7	98,3
500,00–999,99	82,3	88,9	98,8		82,4	100
1 000,00–1 999,99	87,6	91,2	-		87,8	
2 000,00–4 999,99	94,7	96,0	100		93,2	
5 000,00–9 999,99	96,9	98,7			95,9	
10 000,00–19 999,99	98,1	100			100	
20 000,00–49 999,99	99,2					
50 000,00–	100					
	(N=266)	(N=226)	(N=83)	(N=83)	(N=74)	(N=58)

Lähde: Erillisaineisto huumausainerikoksista annetuista tuomioista

Liitetaulukko 20 Poliisiin tietoon tulleet huumausainerikokset ja niistä annetut seuraamukset vuosina 2000–2004

	2000	2001	2002	2003	2004	Muutos % 2000 vrt. 2004
Poliisiin tietoon tulleet huumerikokset	13 445	14 869	13 857	15 058	14 486	
<i>Muutos %</i>	<i>+15,2</i>	<i>+10,6</i>	<i>-6,8</i>	<i>+8,7</i>	<i>-3,8</i>	<i>+7,7</i>
Seuraamukset (kaikki syyksi lukevat)						
Syyttämättä jättäminen	756	1 423	931	547	443	-41,4
Rangaistusmääräys	-	297	3 103	4 151	4 420	
Rang. t:ttä	168	215	105	81	68	+59,5
Sakko (käräjäoikeudessa)	4 759	5 326	4 349	3 357	3 543	+25,6
Muu rangaistus	7	6	7	6	2	-71,4
Ehdollinen vankeus	1 079	1 224	1 468	1 287	1 265	+17,2
Ehdoton vankeus	2 327	2 601	2 634	2 399	2 525	+8,5
(joista YKP)	(247)	(302)	(334)	(304)	(323)	(+30,8)
Yhteensä	9 096	11 092	12 615	11 828	12 266	+34,9
<i>Muutos %</i>	<i>+14,1</i>	<i>+21,9</i>	<i>+13,7</i>	<i>-6,2</i>	<i>+3,7</i>	<i>+34,9</i>
Kaikki sakot	4 759	5 623	7 452	7 508	7 963	+67,3
<i>Muutos %</i> <i>(päärikosperusteiset tiedot)</i>	<i>+15,3</i>	<i>+19,3</i>	<i>+6,1</i>	<i>-3,7</i>	<i>+2,4</i>	<i>+24,8</i>

Lähde: Laskettu Tilastokeskuksen luvuista

Heini Kainulainen

National Research Institute
of Legal Policy

SUMMARY

Publication no. 219
Helsinki 2006

SANCTION PRACTICES IN DRUG OFFENCES

The penalties for drug offences were reformed in autumn 2001, whereby the police was empowered to impose fines on drug users. Notwithstanding this, it was not assumed that users would be automatically fined, as one purpose of the reform was to place emphasis on alternative measures. Focus was placed on two particular groups of drug users. Instead of imposing fines, young people would be reprimanded, whereas drug abusers in need of treatment would be directed to treatment. This study examines the practices relating to sanctions in offences involving the unlawful use of drugs.

Continuous Disagreement about the Penalization of the Use of Drugs

There has been a lively debate on whether or not the use of drugs should be criminalized. The use of drugs was made a penal offence through a decree in 1966, when Finland adhered to the 1961 Single Convention on Narcotic Drugs. Since then the rules concerning drug offences have been reformed three times. At each occasion, the question whether it is necessary to punish drug users has been raised. These different reforms and how the rules were implemented, will here be briefly presented.

The 1972 Narcotics Act

When the Narcotics Act was drafted in the early 1970s, there was an animated debate, whether it would be necessary to punish drug users or not. A decision to penalize the use of drugs was arrived at only after several tight votes in Parliament – for example, the Government bill did not contain a proposal for the penalization of the use of drugs. The purpose of the act was to focus on drug dealers, not users. The incentive for penalizing the use of drugs was to foster anti-drug attitudes. The Parliamentary Law Committee's intention was that criminalizing drug use would be a prohibition in principle, demonstrating thereby the limits of acceptable behaviour particularly to young persons. The provisions for waiving measures should be used in cases where persons only have used drugs or kept them in their possession for their own use.

With the waving of measures is meant that a person who is guilty of a penal offence will not be punished. Such a decision can be made at different stages of a criminal proceeding; the police may chose not to conduct a criminal investigation, the public prosecutor may decide to waive prosecution and the judge may decide not to impose a penalty. The waiving of measures is the mildest sanction in the Finnish penal system, whereas the most severe one is an unconditional prison sentence.

After the Narcotics Act (41/1972) had entered into force, it was initially a very common practice to waive measures. In 1972, for example, courts decided not to impose sanctions for 28 per cent of the prosecuted. It was seen appropriate to waive sanctions for minors and petty drug users. Gradually the practice became more severe and drug use would normally result in a fine. It is assumed that the change in legal practises might be due to an increase in the age of drug users, but also to more rigorous attitudes towards drugs among judges.

The Reform in the 1990s

The penal provisions concerning drug offences were transferred from the Narcotics Act to the Penal Code in the 1990s, as part of a comprehensive reform of penal law. Then again, there was a discussion whether it was necessary to penalize the use of drugs or not. Aspects favouring the

penalization of drug use weighed then heavier, but at this occasion there was a vivid discussion as to what would be the appropriate penal latitude for the use of drugs.

A general principle governing the reform of the Penal Code was to determine the different scales of offences in terms of their degree of harmfulness and dangerousness. Offences are normally determined according to three grades of severity. It was preferred not to proceed along that line in the case of drug offences, as it was feared that it might convey a false signal about decreasing drug control. It was seen desirable to maintain the use of drugs as part of the basic prerequisites for drug offences, whereby the penal latitude extends from fines all the way to two years imprisonment. In the Government bill it was noted that there was no intention to deviate from current legal practices, according to which the use of drugs would normally result in a fine. Furthermore, the waving of measures was strongly favoured at the drafting stage. There was a wish to increase the waiving of measures particularly in cases involving mere drug use, or in cases where the drug user received treatment. A special provision to this end was added to the Penal Code, although the general provisions concerning the waving of measures also cover drug offences.

Rules Concerning the Waving of Measures

The waiving of measures is part of the system of penal sanctions. There are different reasons for favouring this action. The societal resources required for the penal system can be used in an optimal way, when measures are waived in petty crimes. Resources can thereby be directed towards investigating severe crimes and legal proceedings associated with them. In an individual case there may also be exceptional circumstances that would make it inequitable to punish a person. In addition, some other forms of official control may be more appropriate, particularly in the case of a minor offender.

The rules concerning the waiving of measures were reformed in 1991, extending the possibility to waive measures, particularly for public prosecutors. At present, a decision to waive measures may, among others, be based on the pettiness of an offence, the young age of an offender, or the unreasonableness or inappropriate nature of a sanction.

Sentencing Practises in Drug Offences 1994–2000

According to a study of sentencing practises in drug offences, the use of drugs would normally lead to a fine. The number of drug cases in which prosecutors or judges decided not to prosecute or sentence remained quite low. During the years 1994–2000, prosecution was waived in at most one tenth of the drug offences, brought to the attention of the police. It remained very rare that a sentence would not be passed. Among persons prosecuted for drug offences as few as two per cent were not punished.

When prosecution was waived for drug users, the cases normally involved very petty offences. A person who was taken into custody because of drunkenness, had had a couple of pills in his or her pocket that are labelled as drugs, or a young person smoked a marijuana cigarette that was going around in a group. The study revealed that the practice not to prosecute was not uniform. All public prosecutors did not refrain from prosecuting even though the incident constituted a very petty offence. The interviews revealed that some prosecutors practiced some kind of zero tolerance policy, whereby all cases involving the use of drugs had to be prosecuted. Those prosecutors who refrained from prosecuting, had diverging opinions about a number of factors that influence the decision to prosecute, such as what importance to accord the quality of the drug, the place where drug was used, the young age of the user, or his or her willingness to seek treatment. In January 2000 the Prosecutor General sought to introduce uniform practices among the prosecutors by issuing instructions, where a stance was taken on many questions that had caused diverging interpretations.

The Need for a Reform

Waiving punishment in drug offences triggered a certain degree of public debate. By way of illustration, a committee that had considered the prevention of drug use of young people recommended that punishment would be waved for young drug users, as this might be a good way of preventing the marginalization of young people. But there was also opposition against waiving punishment. One central argument was a concern that particularly young people's perception of the border between legal and

illegal behaviour could be blurred. The police took an active part in the discussions and the opposition to waiving prosecution even eventuated in a complaint to the Parliamentary Ombudsman, filed by an elderly constable. Also among the public prosecutors, there was opposition against the waiving of prosecution. In summer 2000 the Finnish association of public prosecutors, Suomen Syyttäjähdistys, presented the Ministry of Justice a proposal to introduce summary penal proceedings for offences involving the use of drugs. In this way questions about waiving prosecution could be avoided, as offences involving the use of drugs normally would be included in the category of offences for which fines were imposed. The Ministry of Justice initiated a reform of the penalty rules in autumn 2000.

Reform of the Rules Concerning the Use of Drugs

In the reform of the rules concerning the use of drugs, new prerequisites were introduced for petty drug offences. Within the prerequisites for drug offences a separate category was introduced for the use of drugs and the possession of drugs or attempt to acquire minor quantities for own use. As the use of drugs may be punished with a fine or a maximum of six months imprisonment, this more narrowly defined penalty scale gives the police a possibility to fine the user in so called summary penal order proceedings. The public prosecutor shall confirm the fine. Thereby offences involving the use of drugs need no longer be handled by District Courts.

Despite the introduction of the summary penal order proceedings, it was considered important that this would not lead to an automatic imposition of fines on drug users. For this reason, it was emphasized at the drafting stage that also alternative measures should be used. Focus was placed on two specific groups. Young people should be reprimanded and drug abusers directed to treatment.

As incentives for the reform of the penalties for the use of drugs were mentioned economizing public resources, more speedy procedures for penal intervention and more uniform practices in the case of waiving prosecution. Resources can be saved when not all petty drug offences need to be handled by a District Court. For its part, the use of summary penal proceedings allows a more speedy penal intervention and enables more uniform practices

among prosecutors. The reform took effect on 1 September 2001 (L 654–657/2001)

Other Penal Rules Relating to Drug Offences

Drug offences are today graded according to three different degrees of severity, according to the seriousness of the offence. Drug offences involve the illegal production of drugs, import, export, transport, distribution and possession of drugs. The sanctions are a fine or a maximum of two years imprisonment. The drug offence is aggravated if it involves very dangerous drugs or a big quantity of them, if substantial financial profit is sought, the offender acts as part of an organized group, the offence causes severe danger for the health or life of several persons, or the drugs are distributed to minors or otherwise in an unscrupulous manner. The penalty is imprisonment from one to ten years. The least severe drug offence, the use of drugs, is presented above. In addition to this, the Penal Code contains penal sanctions for the preparation and promotion of drug offences. (See the Penal Code 50:1–4).

The Role of the Waiving of Measures

Through the reform of the rules relating to the use of drugs, it was made possible to fine the drug user without the case being brought to a District Court. The summary penal order proceedings are intended for handling relatively petty and simple penal cases. For this reason, the procedures are fairly simple and formal. In practice, it is often a police officer that, on his or her own initiative decides to issue a summary penal order.¹ After this the order is given to the suspect for information. If he or she does not oppose the claim, the public prosecutor confirms the order.² The prosecutor shall verify the penal claim written by the police officer. According to the act, the prosecutor may at this point also decide to waive prosecution. In practice, the

¹ According to the act, police or customs officials or other officials carrying out statutory monitoring functions, as specified by law, may issue a summary penal order on their own behalf or on behalf of the public prosecutor.

² In 1994 the confirmation of a summary penal order was transferred to the public prosecutor from the judges who had previously had that task.

waiving of prosecution is very rare, because the public prosecutors confirm practically speaking all summary penal orders as they are presented.

For this reason, the reform of the penal sanctions for drug use might easily have led to a situation, in which the fining of drug users would have become a fairly automatic sanction. As such, this was one of the incentives for the reform, although this was not explicitly spelled out in the motivations. The intention was to tighten the sanctioning practices, as it was seen that drug users got away too easily when prosecution was waived. Some favoured regular fining, as society in this way would demonstrate its negative attitude towards drugs. Also other views were, however, expressed at the law drafting stage. According to them, there were a number of reasons for introducing alternative measures to fines.

Diverging opinions were expressed with varying emphasis at different stages of the law drafting process. The content of an act is finally decided on in Parliament, at which stage particular weight is given the report presented by the Law Committee. After hearing experts the Law Committee came to the conclusion that the reform must not lead to an automatic fining of drug users. There is a particular need for the option to waive further measures, as there are great variations in the practical circumstances, the life situation of the users and their need for treatment. The legal authorities should endeavour to devise effective means for cutting off drug offences, but also other means should be available than merely the imposition of fines. Young people could be reprimanded and drug abusers should be directed to treatment.

The Law Committee took a firm stance on behalf of waiving measures, which put pressure on the law implementers. They had to solve the question how to secure the possibility of waiving measures despite the introduction of the system of summary penal proceedings. For this reason the police and the public prosecutor had to agree together, how to act when offences involved the use of drugs. It was also necessary to cooperate with social and health authorities, so that minor drug users and drug abusers could be given support and directed to treatment appropriate for them.

The Research Task and Material

This study examines the effects the reform of penal sanctions for drug users has had on legal practices in drug offences. The study explores the frequency with which the police has fined users, as well as what kinds of changes have occurred in the practices of public prosecutors and judges. It is of particular interest to assess the use of alternative penal measures, whereby light is shed on the possibility to give a reprimand and to direct offenders to treatment.

The data used is based on legal statistics about penal sanctions, produced by Statistics Finland. In addition to this, separate empirical material has been collected for this study concerning fines imposed through the summary penal order proceedings, decisions not to prosecute and records of drug cases handled by District Courts. With the assistance of the Office of the Prosecutor General all summary penal orders or decisions not to prosecute in drug offence were collected throughout Finland for a period of two years (1.9.2001–31.8.2003). The summary penal orders amounted to 5,030 and decisions not to prosecute to 1,370. Data on sentences given in drug cases were collected in the five biggest District Courts. There were 763 sentences. Furthermore, a number of different experts have been interviewed during the course of the study (among others police officers, public prosecutors, social workers). However, this material will be used in a follow-up study.

Central Research Findings

1. At present, a major part of the drug offences that are brought to the attention of the police involve the use of drugs. After the reform of the offence involving drug use, this offence has occupied space in police statistics (see figure 1). In 2004 the police was informed about close to 14,500 drug offences, out of which 9,200 (64 %) involved the use of drugs. Drug offences that fulfil the basic prerequisites amounted to 4,600 (32 %). There were less than 600 aggravated drug offences (4 %), Statistics thus indicate that the Finnish drug control is fairly much focussed on drug users.³

The figure also reveals that drug offences were in strong increase during the 1990s, but that this increase had slowed down after the turn of the millennium. The development of the drug situation appears similar also

³ This represents 28 offences per 10,000 inhabitants.

when pictured through other indicators. According to several surveys, there was an increase in cases where people were trying out drugs as well as in their use in the 1990s, but an increase is no longer seen. There has also been a decrease in effects caused by drugs, such as HIV infections. Notwithstanding this, drug abusers still face a difficult situation for a variety of reasons.

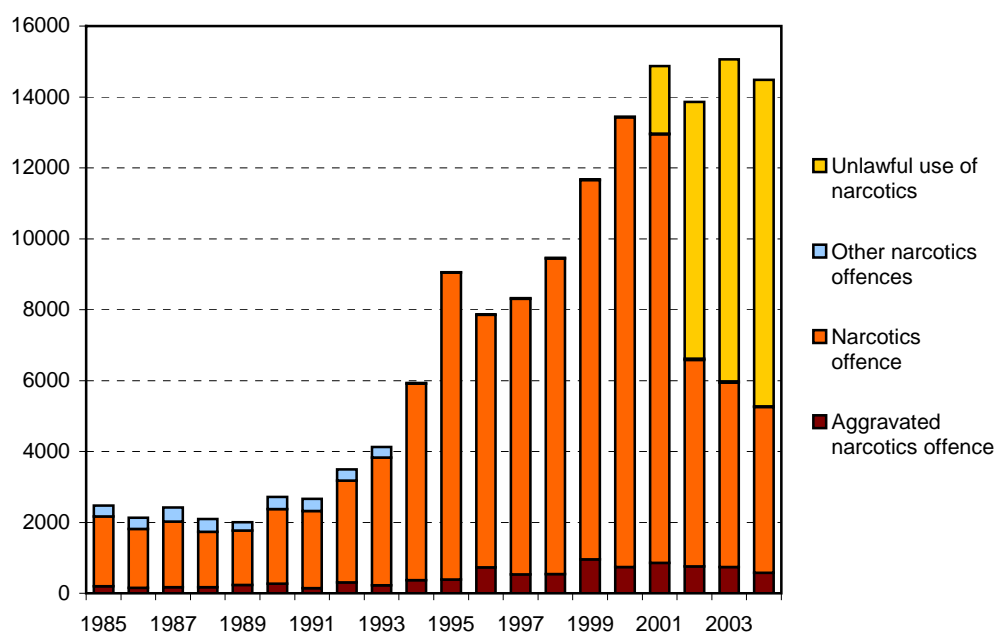

Figure 1 Drug offences brought to the attention of the police in 1985–2004

2. The fining of drug users through summary penal proceedings has become a fairly general practice. In autumn 2001 the police started off by fining users fairly cautiously, but since then there has been a yearly increase in the number fines issued (see table 1). In 2004 the number of fines was 4,420, which implies an increase of seven per cent since the previous year.

Table 1 The number of drug users fined through a summary penal order during the period 2001–2004

	2001	2002	2003	2004
	297	3,103	4,151	4,420
<i>Change %</i>		+944.8	+33.8	+6.5

3. The frequent use of summary penal proceedings has had the effect that the number of drug cases handled by District Courts has decreased. (See figure 2). The figure also shows the kinds of penalties imposed for drug offences. The lowest pillar in the figure shows unconditional prison sentences and the second lowest conditional ones. Then fines are pictured. The highest pillar shows the waiving of punishment.

Fines still constitute the major part of the punishments given in District Courts, even when all drug offences are accounted for (including aggravated drug offences). The reform of the unlawful use of drugs did not bring about any change in this respect, although many petty offences are presently handled outside the courts. The moderate nature of the sanctions is conveyed by the fact that a major part of the drug cases handled by District Courts involve fairly petty offences.

The prerequisites for the unlawful use of drugs are very limited. Consequently, they do not cover all minor drug offences involving personal use. By way of illustration, the import of a minor quantity of drugs or the cultivation of a few *Kannabis sativa* plants intended for personal drugs meets the prerequisites for a drug offence, whereby they should be dealt with by a District Court.

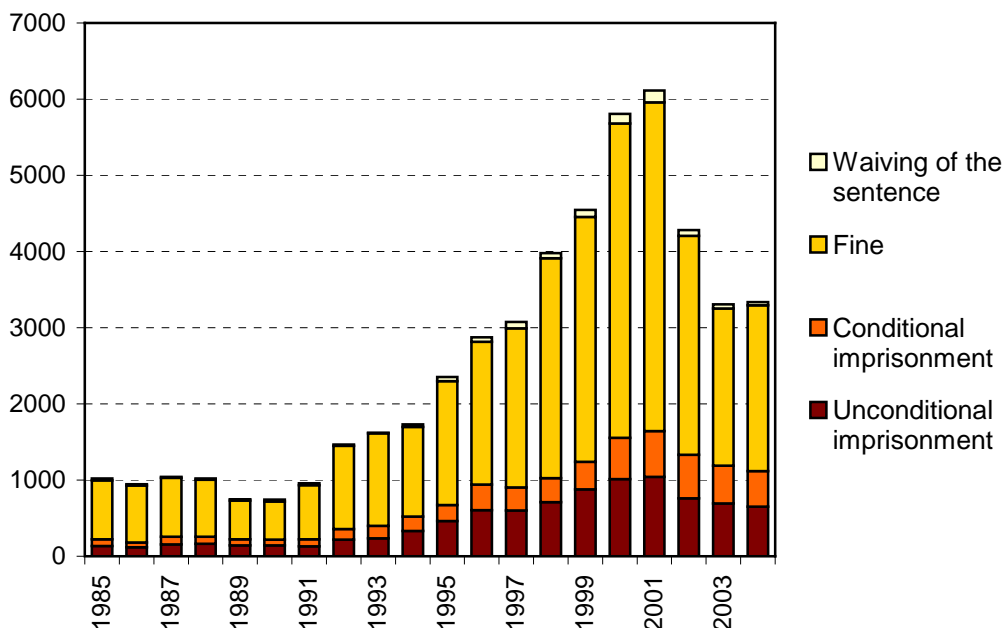

Figure 2 Sentences issued by District Courts in drug offences (Penal Code 50:1–4) during the years 1985–2004. Source: Statistics Finland (principal offences)

4. Offences involving the unlawful use of drugs almost always lead to the imposition of a fine. For the unlawful use of drugs a fine is generally imposed as a summary penal fee. The next most general sentence is a fine imposed by a District Court. The number of instances where measures have been waived is fairly small, but it is even more unusual that an offence has lead to a prison sentence. In 2004 fines were issued in 96 per cent of the cases. The distribution of different types of sanctions was the following: summary penal fees 85 per cent, fines issued by District Courts 11, waiver of prosecution 3, waiver of punishment 0.4 and prison sentences 0.1 per cent.

Table 2 Penal sanctions imposed in cases of the unlawful use of drugs as the principal crime during the years 2002–2004 (%)

	2002	2003	2004
Summary Penal	65.9	82.2	85.3
Fine by the court	24.9	12.2	10.9
Non-prosecution	7.9	4.9	3.3
Waiver of the	1.0	0.6	0.4
Imprisonment	0.4	0.1	0.1
Total	100 (N=4,708)	100 (N=5,051)	100 (N=5,184)

5. There has been a decrease in the number of drug offences where measures have been waived. After the reform of the unlawful use of drugs, the number of decisions both to waive prosecution and punishment has decreased. Particularly in the case of the unlawful use of drugs, non-prosecution has turned out to be very infrequent. The change is an effect of the reform, as the sanctions normally are imposed through the summary penal order proceedings. For a person guilty of the unlawful use of drugs to avoid a fine, the pre-trial investigation should reveal some particular facts that would support a decision not to prosecute. In the case of minors, or in the case where a person expresses a wish to undergo treatment, it is possible that the decision will be to waive prosecution. In addition to this, it should be noted that roughly one fourth of the decisions not to prosecute have been taken for reasons of concurrence, when a person in practice already has been sentenced for other offences to a major punishment.

Decisions not to prosecute involved men to 80 per cent and women to 20 per cent. One third were minors. In the practice of waiving prosecution two new features could be observed; there was an increase in the number of reprimands as well as direction to treatment. If the decision not to prosecute was not taken for these reasons, there were usually some other special circumstances that favoured it. Crime might be a very marginal phenomenon. For example, in some cases foreigners had fallen ill and requested persons close to them to send the medicine they needed to Finland. The postal despatches were stopped because the medicine was classified as a drug. According to the Finnish legislation not even a medicine prescribed by a doctor, may be sent to Finland by post for somebody's personal treatment, if it is classified as a drug. In addition, a decision not to prosecute may have

been favoured by the fact that the foreigners had already returned to their home country. Decisions by a court to waive punishment were generally taken because the accused had initiated treatment for his or her drug problems.

The Use of Alternative Measures to Punishment

The reform of the rules for the unlawful use of drugs aimed at linking treatment and punishment in a new way. In cooperation with other authorities, the Prosecutor General drew up a recommendation about how to proceed with minors and persons in need of treatment. In the following reprimands and direction to treatment are described.

Reprimands

The Prosecutor General recommended that a reprimand occasion be arranged for a young person (15–17 years of age) who for the first time was caught for the use of drugs. At this occasion, the young person would be told in a diverse way about the criminal nature of the use of drugs and how reprehensible it is. The circumstances of the drug users should be investigated and other measures that he or she might need. The public prosecutor would be in charge of organizing the occasion. In addition to the young person, also his or her parents, a representative of the police and social workers would be present. In this way it would be possible to associate the reprimand with measures by social authorities and local control. After the occasion, there would be the option to waive prosecution for the young person who had been reprimanded. The reprimand is intended to be given only once, and would thus not be renewed if the young person is guilty of another offence involving the unlawful use of drugs.

After the reform of the unlawful use of drugs, public prosecutors have started to arrange reprimand occasions. In the data covering decisions not to prosecute, collected for the years 2001–2003, there were close to 250 reprimand occasions (18 % of all the rulings). Among them 80 per cent concerned boys and girls 20 per cent. Young people had generally been guilty of trying or using soft drugs.

According to the decisions, the offence was discussed at the reprimand occasion, reasons that had led to it, the young person's attitude towards drugs, his or her future plans and risks associated with the use of drugs. According to a separate ethnographic study made of the reprimand occasions, the adults used a great variety of ways of convincing the young person about the dangers associated with drugs. The young persons themselves were not very outspoken and the occasion appeared to be quite an ordeal for them. According to the decisions not to prosecute, the young persons often regretted their trials with drugs and assured that they in future would stay away from drugs.

A reprimand occasion was not arranged for all minors, for whom a decision was taken not to prosecute. The decisions revealed that other authorities had reacted on the situation in some way. In some locations there are for example projects involving measures relating to drugs.

Directing to Treatment

When reforming the rules concerning the use of drugs, emphasize was placed on the need to get treatment for drug abusers who become subjected to criminal control. The Prosecutor General induced public prosecutors to make an agreement with different local authorities about suitable arrangements for treatment. Treatment for drug abusers would also have the effect of reducing a renewal of the offences.

The Office of the Prosecutor General has followed up the activities of the public prosecutors through surveys. A major part of the Prosecutor units have reported that they have made an agreement about directing offenders to treatment, but there are very few instances where a decision has been made not to prosecute due to treatment. In the data collected for the years 2001–2003, there were 178 mentions about treatment (13 % of all decisions). 70 per cent were men, 30 were women. Close to half of them were minors. According to the most recent surveys made by the Office of the Prosecutor General, the number of cases involving treatment has shrunk almost to nothing. This raises the question whether the authorities have been attempting to direct drug abusers to treatment in a sufficiently long-term and efficient way. In the follow up of this study, closer attention needs to be paid to questions concerning the direction to treatment.